

T.C.

BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

**İKTİSATTA FEMİNİST BİR BAKIŞ: 2000 SONRASI DÖNEMDE
KADIN İŞ GÜCÜNÜN EKONOMİDEKİ YERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Betül KONCA

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Aykut EKİNCİ

Bilecik, 2016

10053406

T.C.
BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

İKTİSATTA FEMİNİST BİR BAKIŞ: 2000 SONRASI DÖNEMDE
KADIN İŞ GÜCÜNÜN EKONOMİDEKİ YERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Betül KONCA

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Aykut EKİNCİ

Bilecik, 2016

10053406

T.C.
BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZ SAVUNMA SINAVI
JÜRİ ONAY FORMU

BŞEÜ-KAYSIS Belge No	
İlk Yayın Tarihi/Sayısı	
Revizyon Tarihi	
Revizyon No	
Toplam Sayfa	

Öğrencinin Adı Soyadı: Betül KONCA
Anabilim Dalı : İKTİSAT
Tez Danışmanı : DOÇ.DR. AYKUT EKİNCİ
Tezin Özgün Adı : İKTİSATTA FEMİNİST BİR BAKIŞ: 2000 SONRASI DÖNEMDE
KADIN İŞGÜCÜNÜN EKONOMİDEKİ YERİ
Tezin İngilizce Adı : A FEMİNİST STANDPOINT IN ECONOMY: THE POSITION
OF WOMEN'S WORKFORCE IN ECONOMY AFTER 2000

Tez Savunma Sınavı Tarihi: 07.06.2016

Yukarıda bilgileri verilen tez çalışması ilgili EYK kararıyla oluşturulan jüri tarafından OY BİRLİĞİ /~~OY~~
~~ÇOKLUĞU~~ ile İKTİSAT Anabilim Dalında
YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

Tez Danışmanı: DOÇ.DR. AYKUT EKİNCİ

Üye DOÇ.DR. NECATİ GİFTÇİ

Üye : DOÇ.DR. SELİM İNANÇLI

Üye : .....

Üye : .....

İmza

ONAY

Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun ...../...../..... tarih ve
...../..... sayılı kararı.

İMZA/MÜHÜR

ÖN SÖZ

Tezimin yazım aşamasında, benden emeğini esirgemeyen ve bir hocadan ziyade arkadaş gibi yaklaşımları ile beni teşvik eden danışmanım Doç. Dr. Aykut EKİNCİ' ye Yüksek Lisans eğitiminin her aşamasında yanımda olduğu için içten teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım. Savunma sınavı sırasında jüri üyelerine, çalışmamın son haline gelmesindeki değerli görüşlerinden dolayı da teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca bu günlere ulaşmamda yaşattığım sıkıntılara göz yuman, sabırlarını zorladığım ailem ve erkek arkadaşıma da manevi destekleri için minnettarlığımı belirtmek isterim.

Betül KONCA

BEYAN

“İktisatta Feminist Bir Bakış: 2000 Sonrası Dönemde Kadın İşgücünün Ekonomideki Yeri” adlı yüksek lisans tezinin hazırlık ve yazımı sırasında bilimsel ahlak kurallarına uyduğumu, başkalarının eserlerinden yararlandığım bölümlerde bilimsel kurallara uygun olarak atıfta bulunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, tezin herhangi bir kısmını Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı beyan ederim.

Betül KONCA

07.06.2016

ÖZET

Bu tezde kadın işgücünün değerlendirilmesine ‘Feminist İktisat’ aracılığı ile değinilmiştir. Çünkü Feminist iktisat, kadını ekonomide görünmez kılan görüşlerin aksine eril nitelikli tüm uygulamaları yeniden gözden geçirerek sadece erkeğin değil, sadece kadının da değil fakat kadının da dâhil olduğu bir iktisat yaklaşımını savunmaktadır. Başta ana-akım iktisat ve diğer bilinen tüm iktisat yaklaşımlarında, kadın tecrübeleri çalışmalara yansımamış ve genellikle kadının dâhil olmadığı ekonomi modelleri üzerinde durulmuştur.

En eski tarihten günümüze dek kadının erkekten hep bir adım geride oluşu ve bunun sadece iktisatta değil diğer tüm alanlarda da zihinlere işlenmiş olması toplumsal cinsiyet algısına dayanmaktadır. Dolayısıyla ‘Feminist İktisat’ın yanı sıra ‘Feminizm’in doğuşu da önem arz etmektedir. Buradan hareketle ilk bölümde Feminizm’in ortaya çıkışıyla toplumda kadına ait geçmişten günümüze tüm görüşlere değinilmiş olup, öncelikle kadının toplumdaki sosyal statüsü değerlendirilmiştir. Akabinde Feminist İktisat’ın ortaya çıkışı ve kapsamı işlenerek işgücünde akılcılığın yanı sıra, kadının duygusallığının da üzerinde durulduğu ikinci bölüm ele alınmıştır. Çalışmanın son bölümünde ise belirlenen dönemde kadın işgücünün Türkiye ekonomisindeki yerine sektörler ele alınarak istatistikler eşliğinde değinilmiş ve kadının ekonomiye dâhil oluşundaki tüm etkenlere ilgili dönem içinde yer vermeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Feminizm, Feminist İktisat, Kadın, Kadın İşgücü

ABSTRACT

In this thesis, the evaluation of the female labor force have been mentioned through Feminist Economics because unlike ideas which make women invisible in the economy, by reviewing all applications qualified with masculine gender, Feminist Economics supports an economic approach included not just men, not just women but involved by women also.

At first, in mainstream economics and all other known economic approaches, women's experiences were not reflected to the studies and generally focused on economic models which are not included women.

From ancient times till today, the fact that women have been one step behind men and this has been placed in minds not only in economy but in all other areas based on social gender perceptions. So, ' birth of feminism' as well as Feminist economics have also importance. From this point of view, with the emergence of feminism all ideas from past to present about women in society have been addressed in the first chapter and social status of women in society have been evaluated first. After then, the emergence of feminist economics and its scope have been studied and rationality as well as woman's sensuality in the workforce have been discussed in the second part. In the last part of the study, by discussing sectors instead of women workforce of Turkey economy have been mentioned with statistics in the specified period and in the same period all factors about getting included women in economy have been studied.

Key Words: Feminism, Feminist Economy, Woman, Woman Labour Force

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	i
BEYAN.....	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	iv
KISALTMALAR.....	vii
TABLolar LİSTESİ.....	viii
GRAFİKLER LİSTESİ.....	ix
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

BİR FİKİR AKIMI OLARAK FEMİNİZM

1. 1. FEMİNİZM'İN TARİHSEL SÜRECİ.....	3
1.1.1. Feminizm.....	3
1.1.2. Feminizmin Doğuşu.....	6
1.1.3. Feminizmin Gelişimi.....	8
1.1.4. Feminizmin Önemi.....	11
1.2. FEMİNİZMİN KOLLARI.....	12
1.2.1. Liberal Feminizm.....	12
1.2.2. Radikal Feminizm.....	14
1.2.3. Marksist Feminizm.....	15
1.2.4. Postmodern Feminizm.....	17

İKİNCİ BÖLÜM

İKTİSATA FEMİNİST BİR BAKIŞ

2.1. FEMİNİST İKTİSAT.....	19
2.1.1. Feminist İktisat'ın Doğuşu.....	19
2.1.2. Feminist İktisat'ın Tanımı ve Kapsamı.....	21
2.1.3. Feminist İktisat'ın Kolları.....	22
2.2. TARİHTE FEMİNİST İKTİSAT.....	23
2.2.1. Global Dünyada Feminist İktisat'ın Konumu.....	23
2.3. GELENEKSEL İKTİSAT VE DİĞER İKTİSADİ DÜŞÜNCELERDE KADININ YERİ.....	26

2.3.1. Klasik İktisat'ta Kadın.....	26
2.3.2. Neo-klasik İktisat'ta Kadın.....	28
2.3.4. Kurumsal İktisat'ta Kadın	31

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

2000 SONRASI DÖNEMDE TÜRKİYE EKONOMİSİNDE KADIN İŞGÜCÜ

3.3. KADIN İŞGÜCÜNÜN DEĞERLENDİRİLMESİ	32
3.3.1. Türkiye'de Kadın İşgücü	32
3.3.2. Kadının Ekonomiye Katılımının Belirleyicileri	35
3.3.2.1. Eğitim Durumu ve buna bağlı faktörler	35
3.3.2.2. Medeni Durum ve buna bağlı faktörler.....	39
3.3.2.3. Cinsiyet Ayrımcılığı ve buna bağlı faktörler	42
3.3.3. 2000 Öncesi Döneme Kısa Bir Bakış	50
3.4. 2000 SONRASI DÖNEMDE KADIN İŞGÜCÜ	52
3.4.1. 2000 Sonrası Dönemde Kadın İşgücü	52
3.4.1.1. 2000 Sonrası Döneme Kısa Bir Bakış	52
3.4.1.2. 2001 ve 2008 Krizleri'nin Kadın İşgücüne Etkileri.....	57
3.4.2. 2000 Sonrası Dönemde Kadının Sektörlerdeki Konumu	61
3.4.2.1. Tarım Sektöründe Kadın.....	61
3.4.2.2. Sanayi Sektöründe Kadın.....	69
3.4.2.3. Hizmet Sektöründe Kadın.....	72
3.4.3 Sektörlere Göre OECD Ülkeleri ve Türkiye Karşılaştırması	77
SONUÇ.....	93
KAYNAKÇA	96

KISALTMALAR

AB: Avrupa Birliği

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

AKP: Ak Parti

Çev. : Çeviren

ÇSGB: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı

DİE: Devlet İstatistik Enstitüsü

DPT: Devlet Planlama Teşkilatı

Dr. : Doktor

GEM-IWG: Cinsiyet, Makro-ekonomi ve Uluslararası Ekonomiler Çalışma Grubu

GSYH: Gayri Safi Yurt İçi Hâsıla

IAFFE: Uluslararası Feminist İktisatlar Birliği

İİBK: İş ve İşçi Bulma Kurumu

İŞKUR: İş Kurumu

KEİG: Kadın Emeği ve İstihdamı Girişimi Platformu

KSGM: Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü

OECD: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü

Prof.: Profesör

SİS: Sosyal İş Sendikası

TC: Türkiye Cumhuriyeti

TİSK: Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

TÜSİAD: Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği

UNICEF: Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu

vb. : ve benzeri

vd. : ve diğerleri

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Eğitim Durumuna ve Dönemlere Göre İşgücüne Katılma Oranı (%), +15 yaş, Kadın	36
Tablo 2: Eğitim Durumuna ve Dönemlere Göre İşgücüne Katılma Oranı (%), +15 yaş, Erkek	37
Tablo 3: Medeni Duruma ve Dönemlere Göre İşgücüne Katılma Oranı (%), +15, Kadın-Erkek	40
Tablo 4: İş Gücü Yapısı İşgücüne Katılma Oranı, Kadın (% 15+ yaş kadın-erkek nüfus)	43
Tablo 5: İstihdam Edilenlerin Yıllar ve Cinsiyete Göre Meslek Grubu, (Bin Kişi +15 Yaş), Erkek	45
Tablo 6: İstihdam Edilenlerin Yıllar ve Cinsiyete Göre Meslek Grubu, (Bin Kişi +15 Yaş), Kadın	46
Tablo 7: Ekonomik Faaliyetlere Göre İstihdamın Dağılımı (Tarım) (%)	62
Tablo 8: İstihdam Edilenlerin Yıllar ve Cinsiyete Göre İşteki Durumu (Bin kişi, +15 yaş)	64
Tablo 9: Yaş grubuna ve dönemlere göre işgücüne katılma oranı (%), Kırsal-Kadın	66
Tablo 10: Yaş grubuna ve dönemlere göre işgücüne katılma oranı (%), Kırsal-Erkek	66
Tablo 11: Ekonomik Faaliyetlere Göre İstihdamın Dağılımı (Sanayi) (%)	70
Tablo 12: Yaş grubuna ve dönemlere göre işgücüne katılma oranı (%), Kent-Kadın	72
Tablo 13: Yaş grubuna ve dönemlere göre işgücüne katılma oranı (%), Kent-Erkek	73
Tablo 14: Ekonomik Faaliyetlere Göre İstihdamın Dağılımı (Hizmet) (%)	73
Tablo 15: İş Gücü Yapısı: İşgücüne Katılma Oranı, Kadın (% 15+ yaş kadın nüfus), OECD Ülkeleri	78
Tablo 16: Ekonomik Faaliyetlere Göre İstihdamın Dağılımı (%): Sanayi sektöründe çalışan kadın oranı, OECD Ülkeleri	81
Tablo 17: Ekonomik Faaliyetlere Göre İstihdamın Dağılımı (%): Sanayi sektöründe çalışan erkek oranı, OECD Ülkeleri	82
Tablo 18: Ekonomik Faaliyetlere Göre İstihdamın Dağılımı (%): Hizmet sektöründe çalışan kadın oranı, OECD Ülkeleri	84
Tablo 19: Ekonomik Faaliyetlere Göre İstihdamın Dağılımı (%): Hizmet sektöründe çalışan erkek oranı, OECD Ülkeleri	85
Tablo 20: Ekonomik Faaliyetlere Göre İstihdamın Dağılımı (%): Tarım sektöründe çalışan kadın oranı, OECD Ülkeleri	88
Tablo 21: Ekonomik Faaliyetlere Göre İstihdamın Dağılımı (%): Tarım sektöründe çalışan erkek oranı, OECD Ülkeleri	89

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1: Ekonomik Faaliyetlere Göre İstihdamın Dağılımı, İşgücü Oranları (Tarım).	63
Grafik 2: Ekonomik Faaliyetlere Göre İstihdamın Dağılımı, İşgücü Oranları (Sanayi)	70
Grafik 3: Ekonomik Faaliyetlere Göre İstihdamın Dağılımı, İşgücü Oranları (Hizmet)	74
.....	74

GİRİŞ

Kadınların gerek ev içi gerekse ev dışındaki emeklerini ispat çabaları ilkçağlardan günümüze değin süre gelmiş bir olgudur. Aydınlanma Çağı ile başlamış bu serüven Sanayi Devrimi ile devam etmiştir. Kadınlar öncelikli olarak sosyal haklarını kazanmak farkındalığı ile erkek üstün toplumdaki yerini yeniden sorgulamaya başlamış ve bu ayaklanmış eşliğinde Feminizm'in ilk adımları atılmaya başlanmıştır.

Sanayi Devrimi'nin ortaya çıkması ile de bu akım farklı yönde şekillenmeye başlamış olup kadının sadece sosyal statüsü değil, iş yaşamındaki konumuna da dikkat çekilmiştir. Bunun sebebini, geliştirilen iktisat yaklaşımlarında kadının adının bile geçmemesini ve bir işgücü olarak hep ikincil planda kalmasına bağlayabiliriz. O dönemde ekonomiye sadece işçi statüsünde katılabilen kadını eve geldiğinde aynı zamanda ev işleri ve çocuklar beklemiştir. Çünkü bilinen en eski tarihten günümüze kadar gelen görüşe göre çocukların bakımı ve yaşanılan evin düzenine ait yapılacak her iş 'kadın işi' olarak addedilmiştir. İşte ve evdeki söz sahipliğinde arka planda olan kadın, yoğun bir emek gerektiren ev işlerinde ise ön planda tutulmuştur. Bundan dolayı bugün bile halen özellikle emek piyasalarındaki cinsiyet'e dayalı eşitsizlikler feminist teorinin en önemli araştırma konularından biri olmaya devam etmektedir. İşte tamda bu bağlamda geleneksel iktisat'ın 'cinsiyet' temelli sorgulamalarla yeniden gözden geçirilmesi sonucu feminist iktisat'ın temelleri atılmıştır. Yerleşik iktisat'ın eril nitelikli ideolojilerine karşılık, Feminist İktisat'ın getirdiği en önemli eleştirilerden biri kadının toplumda özellikle kapitalizm döneminde ücretsiz ev işçisi olarak değerlendirilmesi olmuştur. Ekonomide sadece erkeği değil kadının da eşit düzeyde var olduğu yaklaşımları savunan Feminist İktisat görüşü, kadın'ın duyuramadığı sesi ve bu konular hakkındaki bastırılmış söylemlerine dil dudak olmaya devam etmektedir.

Günümüz istihdamı içerisinde kadının konumu tek başına değerlendirildiğinde eskiye oranla iyileşmiş olsa da erkek işgücünün de dâhil olduğu toplam istihdamda hala beklenen durumda değildir. Kadın'a karşı toplumsal bakış açısında bugün de hatırı sayılır bir değişme yaşanmadığı için kadın çoğunluklu olarak 'iş kadını' değil 'ev kadını' statüsünde değerlendirilmektedir

Geleneksel toplum görüşüne 'evin direği erkektir' yaklaşımının verdiği açık ve net destek ile hane içindeki söz sahipliğinde ikincil planda kalan kadın, söz konusu ev

işleri, çocuklar ile ilgilenmek ve hatta var ise hasta ve yaşlı bakımı olduğunda sadece o sorumluymuş gibi gösterilmektedir. Üstelik bu tavır ‘çalışan kadın’ için de değişmemektedir. Dolayısıyla kadın, emeği ile hem iş sektörünün hem de ailesinin koşulsuz şartsız hizmetinde olmaktan sıyrılamamaktadır.

Çalışmada kadın işgücünü tarım-sanayi ve hizmet sektörlerinde ele aldığımızda ise istihdamda cinsiyetçi ayrımcılığı daha yakından görebilmekteyiz. Kadın işgücü oranlarının erkek işgücü oranlarına en yakın olduğu tarım sektöründe bile kadınlar, tıpkı ev işlerinde olduğu gibi ücretsiz aile işçisi olarak çalışmakta ve erkeklere oranla kendi hesabına çalışan kadınların sayısı bir hayli düşük kalmaktadır. Araştırmanın yönünü sanayi ve hizmet sektörlerine çevirdiğimizde ise durum değişmemektedir. Hatta bu sektörlerde sadece oransal farklılıkları değil kadının işgücüne katılımının önündeki engelleri daha açık bir şekilde görebilmekteyiz. Eğitim derecesi, medeni durum ve cinsiyete bağlı daha birçok faktör kadınlar için ilgili sektörlerde engeller oluşturabilmektedir. Yüksek okul mezunu kadın sayısının hala erkek rakamlarına yetişememesi, kırsal kesimde ise bu tablonun daha negatif görünüşü en önemli etkenlerden biri olmakla birlikte işverenlerin kadınların cinsiyetinden ve medeni hallerinden ötürü de işleyişte farklı uygulamalara gitmeleri göz ardı edilemeyecek derece önemlidir. Maalesef ki iş hayatında kadınlar mesleki dağılımlarda, ücretlendirmede, işveren yaklaşımlarında ve hatta dış görünüşleri ile bile tercih etmedikleri ayrımcılıklara maruz kalmaktadır.

Bahsi geçen bu durumlar bir arada gözlemlendiğinde ise kadının herhangi bir karşılığı bile olmayan ev hanımlığını tercih etmek durumunda bırakılması ve öncelikle psikolojik daha sonra uygulamalar yolu ile ekonominin dışına itilmesi kaçınılmaz olmaktadır.

Çalışmanın son bölümünde söz konusu ölçütler sadece ülkemiz dâhilinde değil OECD ülkeleri ile karşılaştırılmalı olarak ele alındığında da mevcut halin değişmediğini görebilmekteyiz. Türkiye’nin diğer ülkelere kıyasla kadın işgücü oranlarında diğer ülkelerden geride olup, kadını esas alan diğer indekslerde de hatırı sayılır sıralamalara sahip olmadığı görülmektedir. Bunun sebebi ise ülkemizde sosyal, siyasal ve ekonomik anlamdaki uygulamalara yönelik bakış açılarındaki kadın perspektifinin eksikliğine bağlanmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

BİR FİKİR AKIMI OLARAK FEMİNİZM

1. 1. FEMİNİZM'İN TARİHSEL SÜRECİ

1.1.1. Feminizm

Feminizm kavramı ilk olarak Latince kadın anlamına gelen 'femina' sözcüğünden türetilerek 1837 den sonra Fransızca'ya girmiştir. Feminizm terimini, bilindiği gibi ilk kez Fransız yazar Alexander Dumas (oğul) 1872'de o sıralar doğmakta olan bir Kadın Hakları akımını betimlemek için kullanmıştır (Çaha, 2010:36).

Daha sonra 1890'lı yıllarda İngilizceye girerek 'womanism'(kadıncılık) teriminin yerini alan feminizm kavramının, Robert Sözlüğündeki karşılığında ise, kadınların toplum içerisindeki haklarını genişletmeyi öngören ve bu yönde çaba gösteren bir doktrin olarak bahsedilmiştir (Kayhan, 1999: 9).

Süreç içerisinde Feminizm'in birçok tanımı yapılmıştır; bunlar sözlük ve ders kitaplarında yer aldığı gibi günlük kullanıma da girmiştir. Feminizm'in tanımlanması, tanımlamayı yapanın, erkek kadın ilişkilerinin geçmişteki, şimdiki ve gelecekteki durumunu nasıl anladığına bağlıdır. Bu çeşitlilik karşısında feminizmi tanımlamanın değişik yolları olabilir. Bunlar söz konusu olan önem ve yaptıkları 'kadın' tanımına göre farklılık göstermektedir (Ramazanoğlu, 1998: 23,25).

Örneğin Çaha, (2010:29)'a göre Feminizm, "Cinslerin (kadın ve erkeğin) eşitliği kuramına dayanan kadınlara eşit haklar isteyen temelde kadın ile erkek arasındaki iktidar ilişkisini değiştirmeyi amaçlayan bir siyasal akımdır. Bu akım, insanlığın yarısını oluşturan bir demografik grubun ve uygarlık tarihi boyunca hep ikincil bir konumda yaşamak zorunda kalan bir cinsin (kadınların) bu durumdan kurtuluş hareketinin öğretisidir."

Feminizmin felsefî ve sosyolojik tariflerine değinildiğinde ise kadının Avrupa'nın en eski tarihlerden itibaren ötelenmesinden, kutsal kitaplara bile

dokunmasının yasak olmasından, her türlü sosyal ve siyasal haklardan mahrum bırakılmasından sonra, kadınlar Aydınlanma Çağı ve Fransız Devriminde de umduklarını bulamadıkları görülmüştür. Bu sebeple tüm haklara en azından erkekler kadar sahip olabilmek için 19. yüzyılda öne çıkardıkları 21. yüzyıla kadar da değişik kollara ayrılmış bir kuram olarak tanımlanmıştır.

Feminizm'in sosyolojik tanımı ise Öztürk tarafından şöyle yapılabilmektedir:

Feminizm, ilhamını doğal haklar bildirgesinden alan; aile ve toplum içinde kadından yana bir değişimi, kadınların, erkeğin kamusal alanda sahip olduğu tüm haklara sahip olması gerektiğini, erkek ve kadının ev içinde işbölümü yapması gerektiğini, aile planlamasını ve işyerinde de kadının çalışmasına uygun ortamlar hazırlanması gerektiğini savunan; bu çerçevede de çevre ve barış hareketlerine destek veren ve son iki yüz yılda da pek çok sosyal değişime öncülük eden toplumsal bir hareket ve bu hareketin temsilcilerinin fiili çabaları neticesinde de sosyolojik araştırmalara konu olan sosyal bir vakadır. (Öztürk, 2011: 21)

Feminizm kuramının tarihsel sürecini incelemek için elbette ki kadının geçmiş tarihlerdeki konumuna da göz atmamız gerekmektedir. Matrimonyal (anaerkil) toplum modelinin grup egemenliğinin görüldüğü toplum tipinden sonra ortaya çıktığı savunulmuştur. Matriyarkal toplum ise, kadının sosyal bakımdan egemen olduğu bir hayat biçimini ifade etmiştir. Doğum olayı nedeniyle kimin ana olduğu bilinmektedir. Bu durumun kadına sosyal hayatta üstünlük sağladığı ileri sürülmüştür. Bu teoriyi destekleyen çok güçlü kanıtların var olduğu şüpheli olmakla birlikte kadının sosyal bakımdan tam anlamda güçlü olduğu bir toplum modelinin var olduğu bilimsel olarak kanıtlanabilmiş değildir (Güriz, 1997: 2).

Avrupa'da kadının durumu, sosyal yaşam içerisinde olumlu olmamıştır. Kadının miras ve mülkiyet hakları, özgür iradeleri ile boşanma hakları gibi pek çok hakları elinden alınmıştır. Hatta Avrupa tarihinin bazı dönemlerinde soylu ve zengin kadınlara bir zarar verilmeyeceği ama fakir kadınlara zarar verilebileceği üzerine anlaşmalar mevcuttur. Birçok kültürde kadın ve anneye saygı mevcutken, genel olarak Avrupa'da kadınlar, tüm dönemlerde çeşitli acılara maruz kalmışlardır (Öztürk, 2011: 24).

Ataerkil düzeninin yerleşmesinden sonra kadınların hukuki bir statüye ve varlığa sahip olmadıkları anlaşılmaktadır. Atina sitesinde Hesiodos "Her erkeğin çocukları ve kadınları üzerinde kural koyma yetkisine sahip olduğunu" söylemiştir (Arat, 1991: 13).

O dönem İlkçağ Avrupa'sı Bendason tarafından da değerlendirilmiştir.

Eski Yunan uygarlığı Homeros'tan (İ.Ö.900), Yunanistan'ın Roma tarafından ele geçirilip Acquea Liga'sının dağılmasına (İ.Ö.146) kadar uzanan yedi asırlık bir döneme yayılmaktadır. Yunan kadınının Site yaşamında önemsiz bir yeri vardır. Aristoteles kadının tedbirlilik, adalet, cesaret ya da ılımlılık ve kanaatkârlık gibi erdemlere sahip olduğu konusundaki şüphelerini açıkça ifade etmiştir. Kadın evde, maikos'da yani evin birinci katında ayrılmış olan bir dairede yaşamıştır. Ailesi içinde değeri vardır ve saygı görür. Evinin dört duvarına kapatıldığı için, kadın, kamu yaşamına katılmamıştır. Olimpiyat oyunlarına yalnız erkekler katılmıştır. Yarışları kazananlar kahramanlaştırılmış ve başlarına zeytin dalından bir taç konmuştur. Tiyatronun başlangıcında kadın rollerini erkekler oynamışlardır. Klasik Çağ'da Isparta ve Teos dışında hiçbir sitede kızlar okula alınmamışlar ve eğitim görmemişlerdir. (Bendason, 1994: 23-24)

Ortaçağda Avrupa'da ise kadının durumu ıstırap verici olmuştur. Adem'in cennetten kovulmasına şeytanın kandırması nedeniyle Havva'nın sebep olması şeklindeki dini inanç kadına kötü gözle bakılmasının temel nedenlerinden biri olmuştur. Kadın "fesat kaynağı", "mezar taşı", "cehennem kapısı" gibi sıfatlarla nitelendirilmiştir. Ünlü Katolik düşünürü Saint Thomas Aquinas, kadının erkekten noksan yaratıldığını, erkek derecesinde hak sahibi olmayacağını kadının erkeğe itaat etmesi gerektiğini savunmuştur (Ali, 1931: 115).

Katolik Kilisesinde hiyerarşinin yerleşmesinden sonra çok sayıda kadın büyücülükle suçlanarak cezalandırılmıştır. Hatta A.Michel (1983:52,53)'e göre "XIV. Yüzyılda kadının aile içindeki durumu da belirgin şekilde kötüleşmiştir."

Ortaçağ'da kadınları bu dönemde ibadet yerlerinden uzaklaştırılmış, miras ve boşanma gibi benzer birçok hak'a sahip olamamış ve kadınlar cadıların yakılması gibi bir durumla karşı karşıya kalmıştır. Cadıların yakılması olayı ise feminizmin oluşumuna esin kaynağı olmuş ve cadılar aynı zamanda feminizmin simgesi bile olmuşlardır (Öztürk, 2011: 31).

Bunun yanı sıra İslam toplumlarında da zaman zaman kadına karşı önyargılı davranıldığını gösteren örnekler bulunmaktadır. Abbasiler döneminde kadın "şer ve fenalığın tuzağı" olarak nitelendirilmiştir. Örneğin Fatımi halifesi Hakim Biemrullah kadınların evden çıkmalarını, hamama gitmelerini men etmiştir. Nizamülmülk de kadınların devlet işlerine karıştırılmamasının uygun olacağı belirtilmiştir (Ali, 1931: 126-127).

Yapılan araştırmalarda Türkiye’de Osmanlılar zamanında geçerli olan tutumun tek eşlilik olduğu gözlemlenmiştir. Bu durum edebiyata da yansımış ve halk şairleri de birden fazla kadınla evlenmeyi doğru bulmamışlardır. Hatta XVII yüzyıl Türk halk ozanı Karacaoğlan’ın “Bir yiğide bir yar yeter. İki seven deli olmamı” şeklinde bir deyiimi vardır. Aynı dönemde Osmanlı yönetiminin özellikle İstanbul’da kadınlarla ilgili bazı sınırlamalar getirdiği çıkarılan fermanlardan anlaşılmaktadır. Örneğin kadınların belli meydanlarda dolaşmaları, ezan saatinden sonra dışarıda bulunmamaları konularında yasaklar getirildiği gibi kullandıkları feracelerin biçimleri ve renkleri konusunda da uyarıldıkları anlaşılmaktadır. Örneğin Müslüman kadınların sarı, mavi pembe ve açık renkli ferace giymemeleri ile ilgili fermanlar bulunmaktadır (Ediz, 1995: 46-47-49).

Grldğu zere İlkçağlardan itibaren birçok haktan mahrum kalan kadına dini, sosyal, siyasi her açıdan yapılan tüm muameleler feminizmin doğuşu için birer temel teşkil etmiştir

1.1.2. Feminizmin Doğuşu

Feminizm hareketinin tam olarak ne zaman başladığına dair tam bir görüş btnlğu yoktur. Feminizmin ortaya çıktığı süreç, araştırmalara göre değişebilmektedir. Ancak İngiltere’de kapitalizm ile birlikte kendini yeni olan her şeyin dışında olarak gören kadınların çabaları üzerine meydana çıktığı ileri srlmştir.

Bu konuda ztrk (2011: 34)’n getirmiş olduğu yorumlayama göre “Aydınlanma ağı felsefesinde kadının yer alamaması, kadınların kendi hayatlarını, kendi hayatlarındaki sorunları sorgulamaları ve sorgulama neticesinde artık kadınlarında hak talebinde bulunmaya başlamaları ve bunun için örgütlenmeleri de feminizmin ortaya çıkış sebeplerindendir.”

Aydınlanma ağı ise 17. yüzyılın ikinci yarısından 19. yüzyılın ilk çeyreğini de içine alan ve bilim adamlarının, akıl ve mantığı insan hayatındaki tek yönlendirici olarak sağlama üzerine çabaları eşliğinde beliren ilimsel bir bulgu ve düşün bilimsel eleştiri devri, dolayısıyla maşeri bir ayaklanma olarak grlmştir.

Bu harekete dahil olan filozoflar, fikir özgürlüğü, dinsel yergi, ilime olan inanç kültürel anlamda yol kat etme ile bir çok görüşün gelişmesine ön ayak olmuşlardır. Fakat Aydınlanma düşünürlerine göre her anlamda haklar yalnız erkekler için uygun görülmüş, kadın sürekli evin bir eşyası gibi görülmüş ve dışarıdaki yaşamdan uzaklaştırılmıştır. Dolayısıyla kadınlar da erkeğin hegemonyasında olmak zorunda kalmışlardır (Donovan, 2001: 16-17-18-21).

Hâlbuki Aydınlanma sürecinde insan hakları öğretisi oluşturulurken kadınların, görüşlerinden de faydalanılmıştır. Buradan hareketle kadınlar gelişimine katkıda buldukları bir şeyin akabinde de umdukları muameleyi görememişlerdir. Dolayısıyla feminizmin ilk çıkış noktası kadınların Aydınlanma süreci dışında tutulmaları dolayısıyla haklarını kendileri aramaya karar vermeleri olmuştur (Öztürk, 2011: 39).

17. yüzyılda İngiltere’inde kadınlar ortaya çıkan tüm doktrinlerin uzağında kalmaları sonucu birçok istekte bulunmuşlardır. İlk olarak erkek ve kadınların birbirinden farklı olduklarını inkar etmişler ve kadınları da her hakkın tanınabileceği bir oluşum olarak görmüşlerdir. İkinci olarak erkeklerin kadınları ikincil plana attıklarını ileri sürmüşler ve erkek hegemonyasına karşı bir duruş sergilemişlerdir. Son olarak da kadınlarında erkekler ile aynı ayrıcalıklara sahip olmasını talep etmişlerdir (Arat, 1991: 38).

Çaha (1996: 42-43)’nın değerlendirmesine göre “Feminizmin doğuşunda rolü olan bir diğer faktör ise Sanayi Devrimi olmuştur. Sanayi devriminin gerçekleşmesiyle beraber kadınlar, siyasal ve sivil toplum alanlarının yanında, ekonomik alanlarda da birçok mağduriyetle karşı karşıya kalmaya başlamışlardır.”

Piyasalarda gelişime sebep olan Sanayi Devrimi ile beraber emek piyasasında tabir-i caizse bir köleliğe gidilmiş ve aynı süreçte kadın hem işverenin hem de hane halkının esiri olmaktan sıyrılamamıştır. Çünkü Sanayi devrimi sürecinde kadınlar da işçiler arasında yer almışlardır. Hatta erkekler ile aynı fabrikalarda ve aynı işlerde çalışsalar da onların aldığı ücretin yarısına çalıştırılmışlardır. (Öztürk, 2011: 42)

Kadının yaşadığı aile içi zorluklarda akabinde gerçekleşmiştir. Hatta ilgili dönem içerisinde kadının durumunu ifade etmek için Mahaim’in fikirleri yönlendirici olmaktadır.

Erkek ve kadın işe giderler. Çocuklar kendi hallerine ya da bizzat kendileri gözetim ve eğitime ihtiyaç duyan abla ve ağabeylerin ellerine bırakılırlar. Anne baba fabrikadan akşam eve yorgun ve bitkin bir halde dönerler. İşçinin karısı, akşam eve yorgun argın döndüğünde en acil ev işlerini yapmak için işe başlamak zorundadır. Çocukları yatırır gece yarısına kadar yama yapar, dikiş diker. Eğlence ve dinlenmeye çok ihtiyacı olduğu halde vakti yoktur. Erkek, evde bulamadığı eğlenceyi meyhanede bulur içer ve az içse dahi özel zevkine harcadığı para aile bütçesini sarsar. Bu arada kadın evde yakını durur. Yük hayvanı gibi çalışmak zorundadır ve soluk almaya, eğlenmeye vakti yoktur. Erkek, erkek doğma rastlantısının kendisine sağladığı özgürlüğü daha iyi biçimde kullanır. Ama kadın görevlerine çok sadık olmazsa, yorgun argın eve döndükten sonra akşam eğlenmek isterse, yuva yıkılır, yoksulluk artar (Mahaim, 1992: 15-16).

Örneklerin açıkça gösterdiği gibi, 17 yüzyıl feministleri, yaşadıkları baskılarla yeni filizlenen “özgürlük” ve “eşitlik” ideolojisi arasındaki çelişkinin bilincinde olmuşlardır. Ama bu durumu değiştirecek örgütlenme ve kitlelere ulaşma gücüne sahip olmamışlardır. Böylece kadınlar yaşamış olduğu haksızlıklar ve konumlandırıldıkları durum sebebiyle artık yavaş yavaş seslerini duyurmak çabasına girmiş ve bu yönde mücadele etmeye başlamışlardır. Aydınlanma çağı önce ve sonrasında da hiçbir yenilik hareketi ile bekledikleri saygıyı ve hoşgörüyü bulamayan kadınlar artık kendilerini savunmak üzere artan yönde bir çaba göstermeye başlamışlardır.

1.1.3. Feminizmin Gelişimi

17. yüzyılda haklarını sorgulayan kadın, toplum içerisinde yer edinmeye başlamıştır. 1630 yılında “Hutel de Rambouillet” cemiyeti, üst statüden kadınların dahil olduğu “Arthenice’in Mavi Odası” ile isimlendirilen edebi bir topluluk oluşturmuştur. Julie d’Angennes, ise topluluğun gelişimini sağlayan isim olmuştur. Bu topluluğa katılan kadınlar recieuses lakabı ile anılmışlardır. Kadınlar farkındalıklarından itibaren gündemdeki bütün mevzularla alakadar olmaya başlamışlar ve 1789’da ortaya çıkan tüm hadiselerle katılmaya çalışmışlardır (Bendason, 1994: 34-35).

17. yüzyıl’ı Arat (2010: 38), “Öncülü olan Rönesans’ın etkisiyle kişi haklarına, eleştiriye, bireysel sorumluluğa önem veren aydınların çoğaldığı ve aydın kadınların kültür dünyasında yer almaya başladıkları bir dönem” olarak tanımlamıştır.

Marie Aubry olan Olympe de Gouges ise düzene isyancı fikirler taşımış, kadınların özgür olması gereğinin arkasında durmuş ve kadın haklarını gözetmek için kurulan birçok cemiyetinin kuruluşuna önyak olmuştur. İnsan Hakları Bildirgesi için

cevaben Kadın Hakları Bildirgesini yazmış ve “Kadının giyotine çıkma hakkı varsa, kürsüye çıkma hakkı da olmalıdır.” fikri ile hareket etmiştir (Bendason, 1994: 55).

Mary Wollstonecraft 1792'nin 3 Ocak'ta feminizm tarihindeki ilk çalışmayı yani “Vindication of the Rights of Woman” (Kadın Hakları Savunucusu) isimli eseri sunmuştur. İlgili eser yalnızca o dönem değerli kalmayıp bundan sonraki süreçlerde de feminizm akımı adeta bir yapı taşı olmuştur (Donovan, 2001: 15).

Dünya tarihindeki ilk feminist yazınlara örnek verecek olursak, Jane Anger; Her Protection for Women(1589); Marie de Gournay; L'Égalité des Hommes et des Femmes(1604), Anna van Schurman; De ingenii muliebris ad doctoiram et melories litteras aptitudeni(1641), Poulain de la Barte; De l'égalité des deux sexes(1673), Bathsua Makin; An Essay to Revive the Ancient Education of Gentlewomen(1673) (Rulman, 1996: 116-185-191-228). İşte bu çalışmalar feminizmin kıvılcımlandığı çalışmalar olmuştur. Bu süreçten sonra ise Fransız Devrimi ve doğal haklar doktrini ile kadınlar feminizme yeni bir şekil vermeye çalışmışlardır.

Kadınların örgütlenmeden, fakat topluluk olarak toplumsal bir harekette bulunmaları ve ilk defa haklarını elde edebilmek için gerçek mücadeleleri, Fransız devrimi ile meydana çıkmıştır. Çünkü Devrim, temelini özgürlük ve eşitlikten aldığı 17. yüzyıl liberal fikirlerin kazanımları üzerinde durmuştur. Devrim, Fransız kadınlarına tam anlamında olmasa bile, bir ölçüde eşitlik, çalışma ve yeteneklerine göre belli konumlara gelme haklarını kazandırmada etkili olmuştur. Ama bu konudaki en büyük kazançları, haklarını elde etmek için güce ve örgütlenmeye gereksinimleri olduğunu kavramaları olmuştur.

19. yüzyılda Avrupa'da ise sanayileşme ile birlikte kapitalizmin küreselleşmesi piyasa ekonomisinin aksaklıklarını daha belirgin hale getirmiş, sistemdeki aksaklıklar önemli problemlere neden olmuştur. Bu dönemde işçi ve işveren arasındaki uyumsuzluklardan kaynaklanan birçok sosyal kargaşanın beraberinde kadınlarında durumu giderek kötüleşmiş ve kadınlar, doğal haklarını elde edebilmek için 17. yüzyıl olduğu gibi bu süreçte örgütlenmeler açısından önem arz etmiştir. Bu anlamda, 1848'de New York'da gerçekleştirilen bir miting, kadınların politik anlamda birlikte hareket etmelerinin ilk adımı olmuştur. Bu gelişmeden sonra çalışmalar devam etmiş ve Uluslararası Kadın Konseyi kuruluş toplantısı 1888'de Washington'da gerçekleştirilmiş;

Amerikalı 66 kadın ve Avrupalı 8 kadın katılım göstermiştir. 1899 yılında ikinci toplantısı yapılan Uluslararası Kadın Konseyinde, bu defa katılımcı sayısı önemli ölçüde artarak 5 bin kadın delege sayısına ulaşmıştır (Kayhan, 1999: 25).

Uluslararası Kadın Konseyi'nin bu toplantılarından sonra, hemen hemen bütün ülkelerde Uluslararası Kadın Konseyi'ne ait şubeler açılmaya başlanmıştır. Yapılan konseylerde işçi kadınlar, burjuva kadınlar ve her mezhepten kadınlar toplanarak beraber çalışmışlardır. 1904 yılına gelindiğinde, ABD ve İngiltere'de ikinci bir uluslararası örgüt olan Uluslararası Kadın Oy Hakkı Birliği kurulmuş ve şubeleri açılmıştır. Bu yolla belirli bir yol izleyen kadınlar, seçimlerde hak sahibi olmak için zor ve önemli bir mücadele sürecine girmişlerdir. Çabaları sonucunda, seçme hakkını ilk kez 1918'de İngiliz kadınlar elde etmiştir. Feminist kadınlar, 1918 yılında da, Versailles Antlaşması ve Milliyetler Cemiyeti Sözleşmesine, arkasında durdukları 'eşit işe eşit ücret' kavramını ekletebilmişlerdir. 1. Dünya Savaşından sonra, kadınların oy hakkı 21 ülke tarafından tanınmıştır (Kayhan, 1999: 6; Demir, 1997: 47).

Türkiye Cumhuriyeti'nde bu hak kadınlara, 1930 yılında yerel 1934 yılında da genel düzeyde verilmiştir. Akabinde 1935 yılında yapılan seçimlerde toplam milletvekillerinin % 4,5'üğünü oluşturan 18 milletvekili Meclise girmeyi başarmıştır (Çaha, 1996: 113).

1900'lü yılların sonlarına doğru Feminist Akım bir disiplin haline gelirken bu yıllarda farklı alanlarda 'kadın' konularıyla ilgili çalışan birçok araştırmacı 'kadın çalışmaları' ismi ile bir araya gelmişlerdir. Kadınların çalışmalarını içeren ilk kurum Provence Üniversitesi'nde Fransa'da açılmıştır. 1981 yılında Fransa seçimleri sonucu meydana çıkan siyasi çerçeve, kadın üzerine yapılan araştırmalara yeni bir boyut kazandırmıştır. 1981'de ortaya çıkan siyasi tabloya bağlı olarak kurulan Kadın Hakları Bakanlığı ile kadın çalışmaları hız kazanmıştır. Daha sonra içlerinde Avrupa ve Amerika üniversitelerinin de bulunduğu kadın araştırma merkezleri çoğalmış, bilimsel dünyada yer bulamayan feminist teoriye mutlak bir yer yaratma çabaları fazlalaşmıştır. Türkiye'de de 1990'da İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Merkezi bir ilk olarak kurulmuş, 1999'da da T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü açılmıştır (Oktik ve Kökalan, 2002: 221,225,226).

Böylece feminizmin tarih içindeki gelişim sürecine baktığımızda meydana çıktığı ilk günden beri sürekli aynı şekilde devam etmiş tek bir düşünce yapısından bahsetmek doğru olmayacaktır. Doğuşunda olduğu gibi gelişme aşamasında da yer aldığı çevreye ve koşullara göre şekil almıştır.

1.1.4. Feminizmin Önemi

Toplumları daha iyiye doğru nasıl ulaştırabileceğimiz konusunda kadınların sosyal kültürel ve cinsel anlamda maruz kaldığı farklılıklara ve eşitsizliklere her dönemde özellikle değinilmeli ve bu yönde uygulamada olumlu sonuçlar veren çalışmalar yapılmalıdır.

Bütün demokratik ülkelerin en yüksek ülkülerinden biri, vatandaşları arasında eşitlik sağlamaktır ama yeryüzündeki hiçbir ülkede kadınlar, erkeklerle eşit haklara sahip olamamışlardır. Oysaki bir ülkede gelişmişliğin en büyük göstergelerinden biri kadına verilen sosyal, kültürel, siyasal ve birçok alandaki fırsat eşitlikleridir. Bu konuda Ramazanoğlu (1998:233)'na göre “kadınların kurtuluşu, kadınların güçlendirilmesini içeren bir anlayışa dayanmalıdır. Güçlendirmek derken, yalnızca tek tek kadınları kendilerinden daha emin ve olumlu hale getirmekten söz edilmemektedir. Kadınların kolektif güç sahibi olmaları hedefi, bu gücün niteliğinin ve niye onların değil de öbürlerinin elinde olduğunun sorgulanmasını gündeme getirmektedir.”

Artık bu gün feminizme farklı bir gözle bakmak gerekir. Bugünkü siyasete de farklı yönlerden fikirler türetmeye çalışan feminizm, modern çağda insanlara değişik bir yönden düşündürmeyi amaçlayan ve bu yönüyle mühim bir siyasal akım görüntüsü sergilemektedir. Birçok yazar tarafından ekonominin erkek egemenliğinden kurtarılacak nasıl geliştirilebileceği üzerine yoğunlaşmaktadır.

Dolayısıyla Çaha (1996: 67)'nin da belirttiği gibi “feminizmi günümüzde artık ‘uçkuruna düşkün kadınların’ yahut ‘entelektüel kadınların’ uğraşları olarak görmek yanlıştır. Bu noktada modern insana alternatif yaklaşım modelleri sunan feminizm, sivil toplum/devlet karşıtlığında da önemli bir sivil toplum unsuru olarak gelişmektedir.”

Gelişmiş ülkeler düzeyine yükselmeyi amaç edinmiş olan Ülkemiz için, kadına her anlamda verilen değerin artırılması ve kadınların toplumda olması gerektiği yerlere getirilmesi önemli bir gelişmişlik göstergesi olmakla birlikte, Atatürk'ün söylediği

“muasır medeniyetler seviyesi” ne ulaşabilmenin de tek yolunun buradan geçtiği düşünölmektedir (Karacan, 2011: 81).

Çünkü Arat (2010: 94)’ ın da deyimiyle “çoksesli, çok talepli, İnsan Haklarına saygılı, özgürlükçü demokratik bir ortamda yetişecek kadın-erkek genç kuşakların, Feminizmlere gereksinme duyulmayacak toplumsal kültürel yapıyı oluşturabilmelerinin ilk adımı, Feminizmin ABC’sini olumlu ve olumsuz yönleriyle önyargısız olarak öğrenmeleri ile atılacaktır.”

1.2. FEMİNİZMİN KOLLARI

1.2.1. Liberal Feminizm

Liberalizm’in üzerinde durduğu kavramlar özgürlük ve haklardır. Bu sebeple Liberalizm özgürlük mücadelesi sonucu oluşan bir felsefik bir kavram olarak meydana çıkmıştır. Bu kavram görüşünde bireyin özgürlüğü için devlet’in çaba göstermesi gerektiğini savunmuştur. Pek tabii bu dönemde, özgürleşmek için mücadele verenler arasında kadınlar da yer almıştır.

18. yüzyıl Batı dünyasında orta sınıf burjuva kadınları ile başlayan ve özellikle eşit eğitim isteyen bu hareket ve liberal düşüncenin varlık ve toplum hiyerarşisini alt üst ederek herkesi eşit kabul eden anlayış, o dönem içerisinde radikal bir çıkış olarak kabul görmüştür (Öztürk 2011: 50,54).

Bu görüşe göre geçmişten günümüze kadar, aile dışı iş hayatına dâhiliğinde erkeklere kıyasla olanakları az olan kadınlar da bu konuda hür olmalıdırlar. Belirtilen konuda Conway (2000: 7) “kadınların bu tür fırsatları erkeklerden daha az hak etmeleri söz konusu olmadığından kadınların önünde duran engellerin ahlaki herhangi bir gerekçesi olamaz ve kaldırılmaları gerekir.” görüşünde bulunmuştur.

Dolayısıyla Liberal feminizm kadınların yasal ve siyasi hak talepleriyle ilgilenmiştir. Kadın ve erkek eşitliği için siyasi taleplerde bulunmuştur. Kadınlara da erkeklere verilen yasal hakların aynılarının verilmesini amaçlayarak, kadınlara erkeklere daha az hak tanınmaması gerektiği düşüncesinde üzerinde durmuştur. Çünkü Liberal feministlerin, haksızlıklarla dolu olan yasaların düzeltilmesi girişimleri içerisinde özellikle de mülk edinme hakları ve seçki hakları vardır. On dokuzuncu

yüzyılın ikinci yarısından itibaren ancak kadınlara istedikleri haklar verilmeye başlamış ancak tam anlamıyla bir hak kazanımı olmayıp parça olmuştur (Şahin, 2013: 266).

O dönemde yaratılan eğitim ayrıcalığı üzerine fikirler de öne sürülmüştür. Görüşlere göre, kadın ve erkeğin yaradılış itibari ile birbirinden farklı eğilimlere sahip olduğu varsayımına dayanan bir eğitim sistemi, kadınların kendilerini geliştirmelerini engellemiş ve toplumun gelişimine olumlu bir katkıda bulunmamış olacaktır. Ayrıca böyle bir uygulama sonunda sadece kadınlar değil erkeklerde zarar görmüş olacaktır. Bunun için en iyi çözüm kadınlarla erkekler arasında bir ayırım yapmadan her iki cinse de eğitimde fırsat eşitliği olacaktır. (Demir, 2014: 50)

Ayrıca Eroğlu ve İşler (2006: 41)' in belirttiği gibi "liberal feministlere göre kadınların kurtuluşu sadece eğitim imkânları elde edip kamusal alanda çalışma hayatına atılmak değil erkeklerle eşit siyasal, sosyal ve hukuksal hakların elde edilmesine bağlıdır. Bu nedenle adalet ve eşitlik kavramları onlar için çok önemlidir."

Bu sebeple Liberal feministlerin savunduğu en önemli kavramlardan biri kadının ekonomik anlamda özgürlüğü olmuştur. Dolayısıyla eşit haklar elde edinmenin yolu ekonomik bağımsızlıktan geçmektedir. İş hayatında bulunmak yani kendi parasını kazanmak, kadınların özgürlüğünün teminatını oluşturmaktadır. Kadınların hürlüğü ekonomik ile ilişkilendirilmiştir. Ekonomik anlamda hür olan kadın, eşinin vermiş olduğu destek olmadan ayakta durabilecektir (Çaha, 1996: 149).

Bilinen en önemli liberal feminist kuramcılara örnek olarak, Olympe de Gouges'un yanı sıra Mary Wollstonecraft, Frances Wright, Sarah Grimke, Elizabeth Cady Stanton ve Susan B Anthony belirtilmektedir. Mary Wollstonecraft, 'Vindication of The Right of Women' adlı eserinde erkekleri olduğu gibi kadınları da tanrının var ettiği bir varlık olduğunu ve bu nedenle de gerek eğitim alanında, gerekse ahlaki ve zihinsel bağlamda kendilerini yetiştirmelerine izin verilmesini, dışı cinsinin önce insan olarak ele alınmasını, kadın olarak zayıflığa, perişanlığa ve sefalete mahkûm edilememesi gerektiğini savunmuştur (Wollstonecraft, 2007: 9).

İlk dönem liberal feministlerin en önemlilerinden biri olan Sarah Grimke 'Letters on Equality' (Eşitlik Üzerine Mektuplar, 1983) olarak adlandırdığı eserinde kadınların karşı cinse muhtaçlığına tepki olarak geliştirilen gerçekçi savlar ileri sürmüştür. Keza Elizabeth Cady Stanton da ücretlerde ve eğitimde eşitliği ve kadınların

yaşam kalitesinin yeniden gözden geçirilmesi noktasına değinmişlerdir (Donovan, 2001: 36-47).

İlgili hususta Demir (1997: 44)' in de görüşlerine göre “feminist akımlarla ilgili bütün kitapların çoğunlukla liberal feminizmle başlamaları bir tesadüf değildir. Hem tarihsel olarak diğer yaklaşımlardan önce gelmesi, hem de feminizmle ilgili tüm diğer yaklaşımların öncelikle liberal feminist tezlerle bir hesaplaşma ihtiyacı hissetmeleri, tüm tartışmalarda liberal feminizme öncelikli bir konum kazandırmıştır.”

Çünkü Liberalliği savunan feministler, toplumdaki alt yapıyı bozmadan, kadınlara her anlamda fırsat sağlamak için destek verme geleneğine sahip olmuşlardır. Dünyada çok yaygın olan bu feminist düşünce ve politik biçimi, aynı zamanda feminist olmayanlarca en iyi anlaşılana olmuştur.

Bütün bunlara değinmesine rağmen elbette ki diğer feminist yaklaşımlar Liberal feminizmi eleştirerek gerek ondan bir şeyler eksilterek gerekse bir şeyler katarak meydana gelmişlerdir. Çünkü her alanda en doğruyu bulmak her zaman ilki biraz temel olarak biraz da meydana gelir. Bundan kaynaklanır ki modern feminist akımların kendi aralarındaki eleştirilerden en çok payını alan da şüphesiz liberal feminizm'dir. Bu yüzden hemen hemen her feminist yaklaşım liberal feminizm ile hesaplaşmanın bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır (Demir, 2014: 120).

1.2.2. Radikal Feminizm

Radikal feminizmin özünün Liberal feminizme karşıt olduğunu söylemek çokta yanlış olmayacaktır. Çünkü liberal feminizm kadın-erkek eşitliğinden bahsederken ve bu eşitlik uğruna birçok uğraş vermişken, radikal feminizm tamamıyla erkeklere karşıt olarak meydana gelmiştir. Radikal feminizm bir kadın topluluğu tarafından, esasen New York'ta 1960'lı yılların sonlarından itibaren 1970'li yılların başlarında geliştirilmiştir. Bu topluluk, medeni haklarını kazanmak uğruna birçok politik eylemlerde bulunmuştur (Donovan, 2013: 265).

Liberal ve Marksist feministlerin kadınların yükselişinde yeterli olamadığına istinaden doğan radikal feminizm, kadınlara baskı yapan erkek iktidarına, ataerkil düzene ve kapitalist sisteme bir karşı çıkış olarak meydana gelmiştir. Toplumdaki 'aile'

görüşü, eril görüşlerin baskın olduğu hane içinde kadının sürekli erkelerin emrinde olduğu bir kavram olmuştur. Dolayısıyla radikal görüşü savunan feministler aile kavramını görmezden gelmişlerdir (İmançer, 2002. 158).

Onlar, evliliğin kadınlara yönelik ev içi şiddete yol açtığını iddia etmişler, kadının evlilik kurumu ile baskı altında tutulduğunu iddia etmişlerdir. Radikal çözümlerle ataerkilliği kökten kurularak, kadınların ikincilliğine son vererek daha köktenci bir yöntemi benimsemekte ve kadınların kurtuluşunu kabaca ‘tüm kadınların, tüm erkeklere karşı ayaklanmasında’ görmüşlerdir (Arat, 1991: 6-7).

Kadınlığın kadınlar için büyük bir avantaj ve statü kaynağı olduğunu ve kadın kültürü ile kadınlığı erkeklikten ayırmaya çalışmak gerektiğini savunmuşlardır. Kısaca kadınsı olan özellikler ön plana çıkarılarak kadın yüceltilmelidir ve kadınları üstün duruma getirecek özelliklere sahip çıkılmalıdır (Çaha, 1996: 53).

Sonuç olarak bu feminist yaklaşım, 1960’lı ve 1970’li yıllarda esas olarak Amerikalı ve Avrupalı orta sınıf genç kadınları etkileyen sorunlardan kaynaklanmakla birlikte, her yerdeki kadınların mücadelesine uygulanabilecek bir teori ve dolayısıyla bir dizi pratik teori olarak algılanmıştır. Kadın erkek ilişkilerindeki yanlışların ne olduğu hakkındaki radikal feminist teorinin, geleceğe uyarlanmasında bir problem yaşanmayacağı görüşüne sahip olunmuştur (Ramazanoğlu, 1998: 32).

1.2.3. Marksist Feminizm

Yeni dalga Marksist feminizm, radikal feministlerin marksizme karşı tepkilerinden esinlenmiştir. Radikal feministlerin kadınların ortak ezilmişliğine ilişkin düşünceleri, klasik Marksist analize uymamıştır. Radikal feministlerin kadının sadece kadın olduğu için ezildiğini ortaya koyması ve ezilenlerin kız kardeşliğini yüceltmesi Marksist feministlerin düşüncesinin üzerinde güçlü bir etki yapmıştır (Ramazanoğlu, 1998: 33).

Marksizm ve feminizmin harmanlaşmasından oluşan Marksist feminist kuram, kadınların toplumdaki konumlarına değinip, ev işlerinin sosyalleştirilmesi, ev içi işlerin de üretimin içinde yer alması ve ücretlendirilmesi gerektiğini savunmuşlardır. Feminizmden etkilenerek aileye geleneksel sosyalist bakışı yeniden incelemeye kalkan bazı çağdaş Marksistler, feminizmle bir sentez oluşturma çabası içindedir; ama ancak

melez bir yaklaşıma varabilmişlerdir. Marksistler hane için, kapitalizmde yer alamayan sosyal ilişkiler adına emsal niteliği taşıyan değersiz ve ufak dünya görüşüne sahip olmuşlardır. Feminizm dolaylı olarak aile içindeki ilişkilere hitap ederken, Marksizm de yine dolaylı biçimde alenin toplumla ilişkisini incelediği için, çoğu sentez girişimi, ya aile içindeki ilişkileri ya da piyasa ile ev arasındaki ilişkileri araştırmıştır (Mackinnon, 2003: 82).

Bütün sınıflar gibi, kadınların da ezilmesinin nedeni olarak kapitalizmi gören Marksist feminizm, kadınların kendi ayakları üzerinde durabilmeleri için iş hayatına katılmaları, üretime geçmeleri ve emekçi sınıfı oluşturmalarını düşünmüşlerdir. Bu nedenle Marksist feminizmin en sık sözünü ettiği kavramlar, kapitalizm, sınıflı toplum ve ekonomidir. Marksist feminizmde bazı imgelerle olay açıklanmaya çalışılır; burada erkek burjuvazidir ve karısı proletaryayı temsil eder, çünkü erkek daha güçlü bir temele sahiptir. Bu durum sadece kırsal alanda değil, modern endüstriyel ailede de geçerlidir. Koca, hayatı kazanmak ve ailesine bakmakla yükümlüdür ve bu durum ona üstün bir konum sağlamıştır (Sevim, 2005: 64).

Kadınlar öteki olarak, erkeklerden daha aşağı gözüktüklerinden dolayı kapitalist sistemde ezilmişlerdir. Kapital dünyaya girmeleri kısıtlanmış ve iş yaşamında da tam özgürlük sağlanmamıştır. Bu nedendir ki, Marksist feministler, kadınlar işgücüne tam katılmalarını sağlamanın yanında cinsellik konusu üzerine de yoğunlaşmışlardır.

Kadınların yaşadıkları herhangi bir dönemde feministsel problemler olmamıştır. Feminizm'in problemi, kadınlarla erkeklerin cinsel eşitsizliğinin, erkeklerin kadınlar üzerindeki egemenliğinin sebeplerine yönelmiştir. Kadınların konumu üzerine yapılan çoğu Marksist analizde, sorun olarak kadınların erkeklerle ilişkisinden ziyade, kadınların ekonomik sistemle ilişkisi alınır; belli ki kadınların erkeklerle ilişkisinin, kadınların ekonomik sistemle olan ilişkisinin tartışılması sırasında açıklığa kavuşacağı varsayılmıştır (Hartmann, 2006: 4).

Marksist kuram, kadınların yeniden üretimsel ve cinsel ilgileri (doğum kontrolü, sterilizasyon, kürtaj, pornografi, cinsel taciz, tecavüz ve dayak) ile direkt olarak bağlantılı sorunlara yer vermemiştir; bunun için Marksist feministler, kadın işleri ile ilgili sorunlar üzerine odaklaşma eğilimi içerisine girmişlerdir. Böyle yaparak, birçok şeyin yanında, aile kurumunun nasıl kapitalizmle ilişkili olduğu, kadınların yaptıkları ev

işlerinin nasıl gerçek işler olmadığını söyleyerek önemsizleştirildiğini ve son olarak, kadınlara nasıl olup da genellikle, en can sıkıcı ve en az ücret ödenen işlerin verildiğini anlamamıza yardımcı olmuşlardır (Tong, 2006: 84-85).

1.2.4. Postmodern Feminizm

Postmodern çağımızın moda olmuş terimlerinden birisi haline gelmiştir. Popüler kültürün, küreselleşmenin ve internetin ağlarıyla sarmalanmış bir terim olarak kendini arayan bir kuşağın, eskisinden daha özgür, daha cesur, daha umursamaz, daha kendine buyruk, daha çılgın, daha doyumsuz ve daha isyankâr, öteki olmayı kabullenmeyen bir kuşağın, genç-kadın kuşağının tercih ettiği bir terimdir. Feminist literatürde, postmodern olanla ilgili araştırmalar kadını, bedenin zihin, doğanın kültür, gecenin gündüz, maddenin biçim ve deliliğin akıl karşısında olduğu gibi bütün kutupsallıkların karanlık ve hor görülen negatif tarafı ile tanımlanan ataerkilliğin Ötekisinin yeri olarak sunmuştur (Connor, 2001: 340).

Aydınlanma çağında modern akımların etkisiyle meydana gelen feminizm kavramı, yapılan eleştiriler sonucunda değişime uğramıştır. Yapılan eleştiriler bir müddet sonra postmodernizmi, postmodernizm de postfeminizmin doğmasına neden olmuştur. Postmodernizm, dini ve iktisadi bütün kavramları birbirine benzetmiş ve hepsinin söz merkezci, bütünselleştirici fikir bütünlükleri olduklarını söyleyerek ötelemiştir. Yani postmodernizm modernizmin bütün mutlak değişlerine karşı duruşu, bilginin geçmişte temellendirildiği mevcut bilgilerden kuşku duymayı belirtmiştir. Postmodern feminizm, toplumsal cinsiyetin dille oluşması sonucu kadınların ikincil oluşunun tek bir nedeni olmadığı görüşünü savunan feminist kuram yaklaşımlarından birisi olmuştur. Postmodern feministlere göre toplumsal cinsiyet evrensel değildir. Meseleler tek bir yaklaşımla ifade edilemez. Marksist feministler Marksçı yaklaşımları kendi düşüncelerine nasıl uyarlamışlarsa; postmodern feministler de postmodern düşünceleri, postmodern prensipleri kendilerine ilke edinmişlerdir. Bu bağlamda postmodernizmin temel düsturları olan “dil ve toplumsal cinsiyet” post feministlerin yoğunlaştığı kavramlar arasındadır (Şahin, 2013: 335).

Postmodernizm tutarlılığa, bütüncülüğe ve “grand” teorilere savaş açmak ve ayrıntıların yeniden yakalanması, gerçeklerin önüne geçen hayallerin önlenmesine

katkıda bulunmakla da yapıcı etkisiyle kadın sorunu konusunda düşünen ve böyle bir sorunda kendisini taraf hisseden herkese yeni bir yol ve ufuk açmıştır. Postfeminizmin feministçe duruşu, kadınlarla ilgili feminizm kavramı içerisinde olmayan başka fikirleri de, sadece tek taraf için değil her iki tarafı da kapsayacak şekilde objektif bir düzene oturtması anlamını taşımaktadır. Dolayısıyla yapmış olduğu en mühim gelişme bu fikir çeşitliliğine olanak yaratması olmuştur (Demir, 2014: 127-128).

Postmodern feminist kuram Serdaroğlu (2010: 41)'na göre ise "Farklı feminizmlerce tanımlanan toplumsal feminist kuramlardan birisi değil; farklı feminizmleri ve modernist bilim yaklaşımını çift değişkenlik karşıtlıkları –ikicilikleri- temelinde ikincilleştirilerek marjların dışına itilen tüm tüm 'öteki'leri de, marj içinde kalanlarla birlikte, "farklı ama eşit" anlayışı ile kucaklayan bir başkaldırı olmuştur."

İKİNCİ BÖLÜM

İKTİSATA FEMİNİST BİR BAKIŞ

2.1. FEMİNİST İKTİSAT

2.1.1. Feminist İktisat'ın Doğuşu

İktisat disiplini belirli bir grup insanın ekonomik yaşama ilişkin düşüncelerini yansıtan bir kavram olmuştur. Kaçınılmaz biçimde yaratıcılarının tarafgir anlayışlarından etkilenmiştir ve onların ekonomiyi tasavvur ettikleri şekilde bizlere yansıtmıştır. Nitekim kişisel görüşlerden bağımsız, nesnel, bilimsel bir disiplin olduğu şeklindeki iddiaların aksine iktisat, eril bir dünya görüşü içeren değerlerle yüküdür.

Bu konuda Serdaroğlu (2010: 2)'nin değerlendirmeleri durumu özetlemiştir.

Ataerkil bir dünyada çoğunluğu erkek ya da en azından toplumsal cinsiyeti eril onlarca inşa edilen günümüz (egemen) iktisat anlayışında, piyasa davranışları gibi eril konular temel alınmakta; rasyonalite, otonomi, soyutlama, mantık gibi kültürel olarak erile ait kılınmış özellikler ve davranışlarla alan tanımlanmaktadır. Buna karşın kadın ve aile deneyimleri, bağlılık-diğer gamlık, duygu gibi toplumsal cinsiyet temelli kodlarla dişile ait kabul edilen davranış ve özellikler ise eril cinsiyetçi bir kültür temelinde- bazen kadın iktisatçıların kendileri tarafından bile-küçümsenerek, olumsuzlanarak iktisadın kapsamı dışına itilmiştir (Serdaroğlu, 2010: 2).

Pujol (1992) göre, 1800'lü yılların ikinci yarısında B Bodichon ve H Taylor'un yanı sıra J. S. Mill'in katkılarıyla İngiltere'de ortaya çıktığı ileri sürülen feminist iktisat, daha çok istihdam, mülkiyet eşitliği ve eşit işe eşit ücret talebi ile belirlenen bu tavır, aynı dönemde kadının ev içi konumunun incelenmesi ve kadınların piyasaya çıkmaları taleplerini de dile getirmiştir (Yücel, 1999: 34).

Feminist iktisat teriminin 'feminist iktisat' şeklinde isimlendirilmesi 1960'lı yıllarda siyasi olaylar ile, işgücü piyasalarındaki eşitsizliğin ekonomi içerisinde, üzerinde en çok durulan kavram olarak görüldüğü zamanlarda gerçekleşmiştir. Bahsedilen dönemde kadınların her anlamdaki hakları ile ilgili talepkâr tutumları, ayrımcılığın iktisadi analiz yönü cinsiyetler arası eşitsizliği de araştırma konuları içine dahil etmeye başlamış ve bu konuda yapılan incelemelerde ekonominin gelişmişlik seviyesi ile bağıntısı üzerinde durulmuştur. Günümüzde hala özellikle işgücü

piyasalarındaki kadın erkek ayrımcılığı feminizmin yegane münazaralarından biridir (Albayrak, Memiş, 2011: 1).

Bu açıdan bakıldığında Feminist iktisadın, 1960'lı yıllarda ekonomi disiplini oluşturulan "geleneksel" neoklasik ve "geleneksel" Marxist disiplinlerin "kadının sosyal rolü" ve "cinsiyet" bakımından bir kez daha irdelenmesi ile ortaya çıkmış olduğunu söyleyebiliriz.

Bu konuda Demir (1996: 60,61) "feminist iktisadın hareket noktasını, yerleşik iktisadın köklü bir eleştirisi oluşturmaktadır. Bu eleştiriler de genelde modernist bilim anlayışına, özelde de yerleşik iktisadın ideolojisini temellendirdiği iddia edilen cinsiyetçi (sexist), eril (masculine), sınıfsal (classist), ırkçı (racist) ve emperyalist bakışlara odaklanmıştır. Bu konudaki eleştirilerden en önemlisi ise kadının toplumda özellikle kapitalizm döneminde ücretsiz ev işçisi olarak değerlendirilmesidir." şeklinde yorum getirmiştir.

18. Yüzyılda, hane içi gereksinimlerin giderilmesi için tüm işler, erkekler ve kadınlar için ikiye bölünmüş ve beraber yapılmıştır. Daha sonra kapitalizmle beraber ailedeki tüm işler kadınların göreviymiş gibi gösterilmiş üstelik yapılan işlerin piyasa değeri gösterilmemiştir. Kadınlar sadece çocuklara bakmak, hane içerisindeki sorumlulukları üstlenmek durumunda kalmıştır. Dolayısıyla sorumluluklarını yerine getiren kadın, verdiği emek karşılığında bir ücret talebinde bulunamamıştır. Bunun sebebi aile içi yapılan işlerin piyasa içerisinde iktisadi bir değer ifade edip etmediğinin tartışmalı bir hal alması olmuştur. Ayrıca bu emeğin talep-arz yönünden araştırılmasına da ihtiyaç duyulmuştur. Bahsedilen işlerin ana sektörü ise aile olarak görülmüştür. Kadınlar işlerin arz kısmını sağlamakta, kullanıcı olan eş ve çocuklar ise talep yönünü oluşturmaktadır. Ayrıca kadınların gerçekleştirdiği bu işler hane dışında uzmanlık aranan işler olmuş olup bu işleri yapanlar da meslek sahibi olarak ilan edilmiştir. Dolayısıyla emeklerinin karşılığını alabilmişlerdir. Hane dışında gerçekleştirilen bu tarz emeğin bir ücret karşılığı olup, bu emek aile içerisinde gerçekleştiğinde parasal bir karşılığı olmamıştır. İşte asıl tartışılması gereken mevzu da bu olmuştur (Fidan, 2000: 119).

Böylece feminist ekonominin gündeme gelmesindeki en önemli neden hane içinde oluşan ekonominin ve meydana gelmesine birer sebep olan etkenlerin ekonomi tartışmalarının dışında tutulması gözlemi olmuştur. Belirli bir karşılığı olan emeğin yarısını oluşturan kadınlar ve aile konusu ekonomi üzerinde duran disiplinlerden dışlanmasa da yeterli seviyede dahil edilmemektedir (Voyvoda, 2009: 1).

Tüm bu bahsedilen olguların birleşmesi ile birlikte Feminist ekonominin gelişmesi ve şekillenmesi daha kolay olmuştur. Sonuç olarak feminist ekonomi de belirli bir sava arka çıkmak için doğmuştur.

Görüldüğü üzere feminist iktisat kadınları görünmez olarak işleyen ekonomik analizlere karşı kadınlara zulmedici durumlarda güçlendirici hizmet etmek ve bu hatanın üstesinden gelmek için yenilikler geliştirmiştir. Ekonomik araştırmaların güvenilirliğinin bazı konu ve methodlar içerisinde öznel yargılar etkisiyle nasıl ihlal edildiğinin üzerinde durmuştur. Ki bu konular hane halkı ekonomisi, iş piyasası, gelişim, makroekonomik anlamda ulusal bütçe ve yöntem bilimi gibi konular olmuştur (Nelson, 2005: 1).

2.1.2. Feminist İktisat'ın Tanımı ve Kapsamı

Feminist İktisat'ın tanımı ve kapsamını anlamlandırmada, Serdaroğlu (2010: 3)' nun fikirleri önem arz etmektedir.

Feminist iktisadı tanımlamaya ne olmadığı, hangi sıfatlar ya da tanımlamalar ile bağdaşmayacağını söyleyerek başlayabiliriz: Tek sesli, sınırlandırıcı, kural koyucu, ırkçı, cinsiyetçi ve emperyalist değildir. Feminist iktisat, iktisat disiplininin tüm yaklaşım, model, yöntem, kavram ve tanımlarının ve hatta kapsam ve konusunun eleştirel bir bakışla, öncelikle de kadınların iktisadi durumlarını kadın ve erkek arasındaki iktisadi eşitliği sağlayacak şekilde- geliştirme amacıyla, kadınların iktisadi konularının, davranışlarının, bunların sonuçlarını hesaba katarak, yeniden gözden geçirilip, irdelenmesidir. Bir başka deyişle, iktisat disiplininin tüm ayrımcı unsurlarıyla, özellikle de cinsiyetçi yapısı temelinde sorgulanmasıdır (Serdaroğlu, 2010: 3).

Feminist iktisadın hedefi iktisadın eril yanlılıklarından sıyrılıp, daha geniş kapsamlı bir birey tutumu ile özüm senerek, kadın ve erkeğin aynı anda dahil edildiği bir disiplin yaratmak olmuştur. Böylece bilim anlayışındaki ve dolayısıyla iktisat kuramlarındaki; hiyerarşik düzen, cinsiyetçi öncelikler ve önyargı oluşumları ötelenerek iktisat keskin çerçevesinin dışına çıkacaktır (Nelson, 1996: XI).

Çünkü John Maynard Keynes gözlemlerinin de belirttiği gibi bireyin tutumları çoğunlukla, eskimiş iktisadi öğretilerdeki modası geçmiş bir ilişki akabinde meydana gelmiştir. Feminist iktisadın savına göre ise ekonomistlerin inanış ve öngöruları demode olmuş; o zamanki yasalar ve yönetmelikler, batı'da cinsiyet ayrımcılığının türemesine sebep olmuştur. Bu konuda feminist ekonomi iktisatçılara yılanmış ezberlerini yeniden değerlendirmeleri açısından önayak olmuştur (Strober, 1994: 143).

Bu noktada feminizm yanlısı ekonomistlerin temel ayırt edici özelliği cinsiyetler arasında biyolojik farklılıklar olarak anlaşılan ve sosyal inançlar doğrultusundaki toplumsal cinsiyet kavramını yeniden inşa etmek olmuştur. Çünkü geleneksel ekonomistler hane halkı ve işgücü piyasasına ait değerlendirmeleri sadece cinsiyet farklılıklarının yansıması olarak görmüşler; feminist ekonomistler tarafından yükseltelen soru ise yanıltıcı basmakalıpların ve kalıplaşmış kısıtlamaların bu sonuçlara ne denli yansıdığı olmuştur (Nelson, 2005: 2).

Feminist iktisatçıların çalışmalara biricik katkısı olarak ise geleneksel iktisat anlayışı görüşlerine sergiledikleri karşı duruşu olmuştur. Çünkü feminist iktisatçılar, ana akım iktisatta kadın davranışlarının ve kadınlar tarafından yürütülen üretim faaliyetlerinin iktisadın dışında tutulduğunu iddia etmişler ve bu zıt kavramların birlikte içerebileceği yeni bir düzen olgusu önermişlerdir. Dolayısıyla bu doğrultuda oluşturulacak yeni bir iktisat anlayışını daha doğru bir ekonomi için savunmuşlardır (Özkaplan, 2010: 38,39).

2.1.3. Feminist İktisat'ın Kolları

Her kuramda olduğu gibi feminist iktisatçılar da hedeflerine erişmek için çeşitlilik göstermişlerdir. Dolayısıyla en uygun yönü bulmak adına özümstedikleri fikirleri farklı uygulamalara uyarlamaya çalışmışlardır.

Ferber ve Nelson (1993: 7-8), feminist iktisadı uygulama farklılıkları açısından üç kola ayırmışlardır. Bunlardan ilki Feminist Yapısalcılar diğeri Olumlu Ayrımcılık Hareketi ve son olarak da Feminist Deneyciler'dir.

- Feminist Yapısalcılar: Toplumdaki cinsiyete dayalı önyargılardan destek almış savları ve uygulamaları ortaya çıkarmak ve bunlar için çözüm aramaya yönelik bir anlayışı oluşturmuşlardır. Dolayısıyla feminist iktisatı anlamlandırmada, Nelson ve Ferber'in de öngördüğü gibi en yalın ve yararlı bir yaklaşım olmuştur.
- Olumlu Ayrımcılık Hareketi: İlgili yaklaşıma göre, feminist ekonomistlerin yegane görevi kadınların istihdama dahil oluştundaki oranları artırmak ve kadının kendi adına iş hayatında da kendini temsil edebilmesini sağlamak olmuştur. Bu sonuca varmak için iktisat disiplininin öz eleştirisine gerek kalmayacaktır.
- Feminist Deneyciler: Bu grup, ekonomik anlayışın var oluşunda herhangi bir sorun bulunmamaktadır. Teori ve uygulamalar, alt yapıda hali hazırda toplumsal cinsiyet yönünden tarafsızdır. Onlara göre işleyişte aksaklıklar ve kusurlar bulunmaktadır. (İşler, 2010: 119)

2.2. TARİHTE FEMİNİST İKTİSAT

2.2.1. Global Dünyada Feminist İktisat'ın Konumu

Günümüzde iktisadi kuram olarak ilk kabul gören ve üniversitelerde öğretilen ilk iktisat kuramı ana akım iktisat, bireyin belirli bir ücret karşılığı işgücüne dahil olmak ya da evde olmak arasında seçim yaparken, bu konuda kişisel faydalarını düşünerek hür bir şekilde karar verdiklerini varsaymaktadır. Yani "çalışmak" ve "boş zaman" arasında seçim yapmak olarak da düşünülebilmektedir. Çünkü insanlar ancak satın alabilecekleri mal ve hizmetlerin üretimine katkıda bulunuyor veya dahil oluyorlar ise "çalışıyor" olarak görülmektedir. Böylelikle, bahsedilen fikir bütünlüğü evde ve kadınların yaptığı hane içi işlerde ekonomik önemi olan uğraşlar anlamında değerlendirilmemektedir.

Bahsedilen konuda Özar (2004: 1)'in görüşlerinden kadın emeğinin ekonomi ve ev arasında sıkıştığını ve hane içi emeğin de büyük önem arz ettiğini görebilmekteyiz.

Aile yaşamının sürdürülebilmesi, tüm aile üyelerinin yeni bir güne sağlıklı, temiz, karınları tok ve hatta güler yüzle başlayabilmeleri için kadınlar gün boyunca aşçı, temizlikçi, hemşire, öğretmen, tamirci, psikolog ve daha sayamadığımız birçok kılığa girmektedirler. Feministlerin yıllardır bıkmadan usanmadan verdikleri mücadele sonucunda milli gelir hesaplarıyla uğraşan Birleşmiş Milletler ve Dünya Çalışma Örgütü gibi bazı uluslararası kuruluşlar ev işlerinin milli gelir hesaplarına katılması, yani karşılıkları ödenmesi de, en azından varlıklarının tanınması için çalışmalar sürdürmektedir. Neoklasik iktisat'a göre, yüksek üretkenliğe ulaşmanın en önemli koşulu iş bölümü ve uzmanlaşmadır.

Dolayısıyla, her alanda olduğu gibi aile içinde yapılacak iş bölümü de aile bireylerinin üretkenliğini artırmaktadır. Neoklasik iktisat, kadınların doğuştan sahip oldukları "anaç" karakterleri ve/veya toplumsallaşma sürecinde edindikleri niteliklerle ev içi alanda erkeklere kıyasla görece bir üstünlüğe sahip olduklarını varsaymıştır. Öte yandan, erkekler ise sahip oldukları girişkenlik, fiziksel güç, yirticilik gibi, piyasa işlerine uygun nitelikleri dolayısıyla ev dışındaki üretimde daha etkin olmaktadır. Bu yaklaşım, kadınların ev dışı işlere katılmalarının aslında ne kadar yanlış bir girişim olduğunu ispatladığı gibi, ev dışında çalışan kadınların, erkeklere göre daha aşağı konumlarda istihdam edilmelerinin ve daha düşük ücret almalarının da nedenini açıklamış olur. Bu tür kadınlar "Uzmanlık Alanları"nın dışına çıkmış, irrasyonel ve yanlış bir seçim yapmışlardır; dolayısıyla cezalandırılmaları da doğaldır. Neoklasik iktisadın bu bakış açısı ise yoğun eleştirilere uğramıştır ve hala uğramaya devam etmektedir (Özar, 2004: 1).

Dolayısıyla İktisatçı feministler tarafından erkeklerce oluşturulan iktisat disiplininin, işgücü içerisinde görülmeyen kadın üretkenliğinin üzerinde durulmadığının ispat edilmesine, bireye ve topluma ilişkin tüm ilimlerin yargılanmasına ve en baştan değerlendirilmesine sebep olmuştur. O dönemde iktisat biliminin kadınları ikinci plana ittiği feminist iktisatçı akademisyenler tarafından fark edilmiş ve 1980 sonrasında bu çalışmaların önemi artmıştır (Michel, 1984: 89) .

1980'lerin sonlarında yapılan girişimlere rağmen ortaya çıkan bu makroekonomik eleştiri 1990'larda gittikçe büyümüştür. 1994'te Cinsiyet, Makro-ekonomi ve Uluslararası Ekonomiler Çalışma Grubu (GEM-IWG), cinsiyet eşitlikçi yaklaşımları makroekonomik düzeyde araştırma, öğretim, politika yapmak ve savunuculuk teşviği amacı ile uluslararası bir ağ olarak kurularak bu konuda yapılan çalışmalara da ön ayak olmaya başlamıştır (Çağatay ve Özler; 1995: 11).

Wagman ve Folbre (1996: 43,66) bu ağın üyelerinin, "geleneksel ekonomik yaklaşımın eksik üreme alanına dikkat çekerek, makro düzeyde ekonominin kavramsallaştırılmasını zorunlu kıldığını" belirtmişlerdir.

Sonrasında kurulan GEM-Latin Amerika ve GEM-Güneydoğu Asya grupları da büyüyerek, kendi bölgelerindeki geliştirilen bilgi için girişimciliğe devam etmişlerdir. Bir alan olarak feminist iktisat'ı oluşturan feminist akademisyenlerin başarıları; sadece ekonomik araştırmalarda örgütlerin rolünün tanınmasına değil, aktivistlerin ve politika yapımcıların da ekonomideki erkek yanlılığına meydan okuyan ortak bir amacın paylaşımlarına sebep olmuştur (Strassmann, 1995: 43-66).

Amerikan İktisatçılar Birliği'nin (American Economic Association) 1990 yılında gerçekleşen toplantısında, Kadının Statüsü Komitesi'nin oluşturulması kararı sonucu

düzenlenen oturumda, feminist iktisat sözcüklerinin, ilk kez akademik ve profesyonel bir kitle önünde yüksek sesle telaffuz edilmesiyle, feminist iktisadın hedeflerine ilişkin uzlaşmaya varılmış ve deklare edilmiştir. Bu toplantının sonrasında, açıklanan hedefler doğrultusunda çalışmak üzere, Uluslararası Feminist İktisatçılar Birliği (International Association For Feminist Economics IAFFE) kurulmuş; tüm dünyada feminist iktisadi yaklaşımların karşılıklı iletişim içinde olabileceği, tartışılabileceği bir platform ihtiyacına cevap verecek bir süreli yayın oluşturulmasına karar verilmiştir. Feminist iktisadi yaklaşımların tartışılabilmesi için süreli bir akademik yayın oluşturulması kararı Feminist Economics isimli derginin ilk sayısının 1 Mayıs 1995'te yayınlanması ile hayata geçirilmiştir. Feminist iktisadın bakış açılarının dile getirilmesini ve tartışmaya açılmasını başlatan, Amerikan İktisatçılar Birliği'nin 1990 yılında düzenlediği oturumunun, Avrupa'daki uzanımı ise Hollanda' da gerçekleştirilmiştir. 2-5 Haziran 1993 tarihleri arasında Amsterdam Üniversitesi tarafından düzenlenen "Sınırları Aşmak: İktisat Teorisinde Feminist Yaklaşımlar" başlıklı kongrede, iktisatta feminist bakış açısı Avrupa'da da bahsedilmiştir. Amsterdam Üniversitesi'nin düzenlemiş olduğu bu kongreye 20 ayrı ülkeden gelen, marksist, neoklasik, Avusturya okulundan, postkeynesyen, kurumsalcı, postmodernist v. b. farklı iktisat anlayışına sahip 300 kadar feminist iktisatçı katılmıştır. Kongrede sunulan bildiri sayısı 100'ün üzerinde olmuş ve dünyanın farklı ülkelerinde açılan Uluslararası Feminist İktisatçılar Birliği Şubeleri ulusal bazda düzenledikleri kongre ve sempozyumlarla feminist iktisada ilişkin tartışma platformunun ve feminist iktisat literatürünün genişlemesinde etkin olmuştur. Uluslararası Feminist İktisat Kongreleri de bu tarihten sonra yılda bir kere başka bir ülkede gerçekleşmeye başlamıştır (Eroğlu, İşler, 2006: 66-67).

1999 yılında ise birçok ülkede, kadınların tarihinin yanı sıra temel kavram ve sorun anketlerini içeren ansiklopedi yayınlamıştır. Ortaya çıkan tüm bu gelişmeler ve genişleyen alan, aynı zamanda Ferber ve Nelson tarafından da incelenmiştir.

Feminist ekonomi kavramı; cinsiyetçi ayrımcılık ve cinsiyetten kaynaklanan eşitsizliklere ağırlık vermiştir. Ayrıca feminist ekonomi çalışmalarında; kadınların eğitim ve öğretimine, şiddet ve kadın ilişkisine, aile içi düzenlemeler ve çocukların bakımına yönelik uygulamalara, kadın işgücüne, iş dünyasındaki cinsiyetçi ayrımcılığa yer vermiştir. Feminist iktisat ile ilgili fikir sahibi olmak isteyen herkesin dahil olabileceği konferansta üst düzey feminist iktisatçılar, IAFFE'de yapılan çalışmaları

değerlendirerek, feminist iktisat'ın uygulamada nerelerde bulunduğu dair bir münazara oluşturmaktadırlar (www.arsiv.kazete.com.tr, 2010).

Yapılmış olan tüm bu çalışmalar eşliğinde feminist iktisatçılar istenen ekonomi için güçlü bir temel oluşturmuşlardır. Feminist iktisatçıların savunmasına göre; toplumsal cinsiyet bir hiyerarşik kategori olmakla birlikte bu hiyerarşik ilişkiler de ataerkil düşünceler tarafından düzenlenmektedir. Onlar ekonomiyi sosyal konfigürasyonlar çerçevesinde yeniden tanımlamışlar ve analiz edilen tüm temel kavramları yeniden kavramsallaştırmışlardır. Tüm feminist iktisatçılar tarafından paylaşılan en önemli kavramlardan biri ise feminist iktisadın; erkek yanlılığından uzakta özgür bir araştırma alanı haline gelmiş olmasıdır. Bu alanda kişisel deneyimlerin öneminin tanınması feminist iktisat'ın ayırt edici özelliği olarak kalmıştır (Toğrul, Memiş, 2011: 11-12).

Türkiye'ye göz attığımızda ise, 2015-2016 dönemi için Uluslar Arası Feminist İktisatçılar Birliği'nin yeni başkanı, Boğaziçi Üniversitesinde Ekonomi Bölümünde görevini devam ettiren Prof. Dr. Şemsa Özar olmuştur. Bu birlik 1997 yılında Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyi eşliğinde "özel danışman sivil toplum örgütü" tanımını almıştır ve günümüzde içerisinde 64 ülkenin bulunduğu yaklaşık 500 üyeye sahiptir. Uluslararası alanda Feminist iktisat ile ilgili çalışmalara göz atacak olursak; Charlotte Perkins Gilman, 1898'de yayımladığı Women and Economics (Kadınlar ve Ekonomi) başlıklı kitabı hızla endüstrileşen ve milyonlarca kadının çalışma yaşamına girmeye başladığı bir toplumda kadınların konumunu ve onlara uygulanan baskıları ele almıştır. Temel sorunun ekonomik olduğunu vurgulayıp geleneksel aile içinde erkek egemenliğini ve kadının özerkliğini incelemiştir (Arat, 2010: 48).

2.3. GELENEKSEL İKTİSAT VE DİĞER İKTİSADİ DÜŞÜNCELERDE KADININ YERİ

2.3.1. Klasik İktisat'ta Kadın

17. ve 18. yüzyıl feodal bir ekonomi modelinden sanayiye dönüşüm süreci olmuştur. Ekonomik modeldeki bu yenilik, eski modelin yerine geçmiştir. Adam Smith sonra da Karl Marx, zanaatçı atölyenin yerine manifaktörü koyan teknolojik devrimin

kapitalist birikimle, kapitalist birikiminse kolonilerin sömürülmesi ve savaşlarla gerçekleştirildiğini ortaya koymuşlardır. Sömürgelere yayılma savaşları ya da Avrupa ulusları arasında yeni sömürge pazarlarını ele geçirmek için doğan rekabet, modern ulusların doğuşunu hazırlayan güçlerden biri olmuştur. Zenginliğin bir kıtada yayılması, öteki kıtaların yoksullaşması ve köle ticareti, kadınlar için az bir zaman içerisinde vaziyetlerinin gittikçe kötüye gitmesine sebep olmuştur. Gerçekleşen olumsuz duruma karşılık batıdaki kadınlar için de bu kötü hal düzelmemiştir. Büyük burjuvazi ve orta sınıfların emekleri, meta üretimi sürecinden dışlandığı için değerlendirilmeyen kadınlarıyla kocalarının durumu arasındaki fark giderek büyümüştür.

Buharın üretim sürecinde kullanılması ile ilk kez İngiltere’de dokuma sektöründe başlayan Sanayi Devrimi, sonraki yıllarda hızla diğer batı Avrupa ülkelerine de yayılırken, özellikle dokuma sektöründe işgücünün büyük bir bölümünü de kadınlar oluşturmaya başlamıştır. Sanayi Devrimi, ilk kez ve bugünkü anlamı ile ücretli kadın işgücü kavramının doğmasına yol açan en önemli tarihsel gelişme olarak değerlendirilmektedir. Çünkü kadın ilk kez Sanayi Devrimi ile birlikte, ekonomik bir gelir karşılığı bir başkası hesabına çalışmaya başlamıştır. Erkek işçiler de kadınları, dokuma makinelerinden de uzakta tutabilmek için dilekçe üzerine dilekçe vermişlerdir. 18. yüzyıl içerisinde makinelerin gelişimi ile iş bölüştürülmesi arttığında, kadınlara çoğunlukla az ücretli olan işler bırakılmıştır. Erkek ve kadınların arasındaki ücret farkı 14. yüzyıldan beri artmış ve 18. yüzyılda kadın ücretlerinin erkeklerinin %50’sine ulaşabildiği tek bir dal kalmamıştır (Michel, 1984: 42).

Dolayısıyla egemen iktisat öğretisindeki, "bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler" deyiminde belirtilen keskin görüş, kadına ait ücretlerin erkeklerden daha düşük olduğunun göstergesi niteliğinde olmuştur. Bu açıdan bakıldığında o dönem işgücüne dahil olan kadınların ücretlerinin düşük olmasına ve ağır şartlar altında çalışmalarına neden olmuştur.

Bu dönemdeki klasik (erkek) ekonomistlerin çoğu kadınların sorunlarını ihmal etmiştir. Bu ihmali, bugünkü düşünürler ‘iyi niyetli bir ihmal’ olarak değerlendirmektedirler. Çünkü bugünkü iktisatçılar kadınların en azından ekonomik davranışlarda aslında erkekler gibi aynı olduğunu klasiklerin kabul ettiklerini

düşünmüşlerdir. Fakat temelde böyle değildir, örneğin Jean Baptise Say'ın iddialarına göre kadınlar ekonominin irrasyonel tüketicileri olmuştur (Bodkin, 1999, 55).

Say'ın *Olbie* (1800) isimli eserinin içinde açıkça ifade edilen cinsiyet analizi, 19. yüzyıl analizinin esası olarak devam etmiştir. Bu esere göre, kadının doğal ücreti erkeklerinkinden daha düşüktür. Çünkü aile bir erkek tarafından geçindirilmelidir ve kadınlar yalnızca onları desteklemelidir. Benzer şekilde kadınlara kamu alanına çıkabileceği bazı meslekler kapatılarak, kadınlar özel alana sürülmüşlerdir (Forget; 1997, 109).

Adam Smith'in "Ulusların Zenginliği" (*The Wealth of Nations*) adlı eserinde kadınların nüfusa katkı anlamındaki rollerinden başka, görünmez oldukları fikrinin oluştuğunu belirtmiştir. Smith'in, aynı eserinden "kadınların eğitimi için devlet kurumlarının olmadığını; onların eğitiminde her şeyin faydasız, saçma ve fantastik olduğunu ve kadınlara kendileri için gerekli ve faydalı olan şeyleri öğrenmelerinin aileleri veya vasilerin kararı ve onların verdiği öğretim ile olacağı" çıkarımı yapılabilmektedir. Erkekler istedikleri meslekleri seçme özgürlüğünde bulunabilirken, kadınlar cinsiyetlerine uygun olan hemşirelik, ev hanımlığı, yardımcılık, öğretmenlik gibi sayılı mesleki alanlarda yer almışlardır (Bodkin, 1999, 46).

Diğer klasik iktisatçılara göre John Start Mill kadınların ekonomi ve diğer alanlarda eşit olabileceğini savunan ilk Klasik iktisatçı olmuştur. Mill, kişisel özellikleri ve bireyciliği savunan liberal bir aydın olmuştur. "Özgürlük Üzerine" adlı eseri bireyciliğin en akıcı, en önemli ve en etkili ifadesi olan bir felsefe klasiği olmuştur. Mill toleransı, şüpheciliği ve özgür düşüncüyü; kadınların oy kullanabilme, kamu görevlerine gelebilme ve bütün mesleklere girebilme haklarını savunmuştur. Bireylerin başkalarına zarar vermedikleri sürece, istedikleri gibi hareket etme özgürlüğüne sahip olmalıydılar görüşü ise en önemlisi olmuştur (Bocutoğlu, 2012,114).

2.3.2. Neo-klasik İktisat'ta Kadın

Neo-klasik teori, işgücü piyasasının etkin çalıştığını ve işgücünü arz ve talep edenlerin rasyonel davrandıklarını varsaymıştır. İşgücü arz edenlerin, kendi kişisel özelliklerini (eğitim, deneyim ve tecrübelerini), kısıtlarını (evlilik, çocuk bakımı ve diğer sorumluluklar) ve tercihlerini (koşulları en iyi olan işleri) göz önüne alarak

tercihler yaptıklarını savunmuştur. Buna karşı, işverenlerin de üretkenliği maksimum, maliyetleri minimum olacak şekilde ve karlarını maksimum yapacak tercihlerde bulduklarını varsaymıştır. Neo-klasik ayrımcılık teorileri altında birçok model oluşturulmuştur. Arz yönlü olan beşeri sermaye modeli en yaygın kabul gören bir model olmuştur. Model, kadınların beşeri sermayesini işgücü piyasasına getirdikleri (eğitim) ve işgücü piyasasına girdikten sonra edindikleri (işgücü piyasasındaki tecrübesi) açısından ele alınarak analiz etmiştir. Teori, beşeri sermaye donanımı düşük olan işgücünün üretkenliği (verimi) düşük olduğunu ve beşeri sermaye donanımı yetersiz olan kadınların bu nedenle daha düşük statülü mesleklerde yoğun olarak çalıştıklarını savunmuştur. Dolayısıyla, kadınların işgücü piyasasındaki üretkenlikleri meslek ve iş tercihlerini etkilemiştir.

Neo-klasik teoriler, kadınların çoğu zaman sadece ev işi ve çocuk bakımıyla sorumlu olduğunu belirtir. Bu sorumluluklar çalışan birçok kadının ya geçici bir süre ya da erken veya tamamen işgücü piyasasından ayrılmasına sebep olmuştur. Bu durum çalışan kadınların işgücü piyasasında kalma süresinin çalışan erkeklerin süresinden daha düşük olmasına ve kadınların göreceli olarak daha az tecrübe sahibi ve toplam kazançlarının da daha az olmasına yol açmıştır. Model, kadınların daha az tecrübe isteyen ve geçici olarak işten ayrılmayı daha az cezalandıran ve giriş çıkışları esnek olan meslekleri tercih ettiklerini savunmuştur. Ancak, son zamanlarda ekonomik ve sosyal alandaki gelişmeler cinsiyete dayalı mesleki ayrımcılık konusunun sadece beşeri sermaye modeline dayandırılarak açıklanamayacağını göstermiştir. Bu gelişmeler kadının işgücü piyasasındaki konumunu olumlu yönde etkilemiştir. Bu gelişmeler aşağıdaki gibi sıralanabilir;

- Beşeri sermaye teorisi yaşa bağımlı kadın işgücüne katılma oranı'nın çift hörgüçlü (M şekli) seyir izlediğini vurgulamaktadır. Sosyal yaşamdaki gelişmeler ise İKO'nun M şeklini değiştirerek tek tepeli şekle dönüştürmektedir. Bu dönüşüm iki nedene dayandırılarak açıklanmaktadır. İlki kadınların niçin daha geç yaşta evlenmeleri ve çocuk sahibi olmaları diğeri ise, ev içi sorumlulukların aile fertleri ile paylaşılarak aile tabanına yayılması ve ev aletlerindeki gelişmeler olmuştur.
- Aynı zamanda sosyal yaşamda yaşanan değişimler kadınların yönettiği aile sayısını arttırarak kadınları işgücü piyasasında kesintisiz bir şekilde çalışmaya

zorlamakta dolayısıyla daha fazla tecrübeye sahip olmasına neden olmaktadır (Anker, 1997: 315-339).

Bu sosyal gelişmeler çalışan kadınların hem tecrübesini hem de toplam kazancını olumlu yönde etkilemiştir. Buna rağmen çalışan kadınların cinsiyete dayalı mesleki ayrımcılığına halen maruz kaldıkları görülmektedir. Beşeri sermaye teorisinin talep yönlü yaklaşımına göre kadın ve erkeklerin belirli bir mesleği tercih etmelerinde etkili olan birçok faktör aynı zamanda işverenin kadın ve erkek çalışanı tercih etmesinde de etkili olmaktadır. Kadın ve erkekler aynı seviyede eğitim alsalar dahi yüksek eğitim gerektiren işler çoğunlukla erkeklere teklif edilmektedir. Tecrübe ve işte eğitim gerektiren işler için de aynı durum söz konusudur. Teoriye göre, işverenler kadınlara yüklenen sorumluluklardan dolayı kadınların iş hayatında geçirdikleri sürenin göreceli kısa olduğunu ve sıkça kesintiye uğradığını ve iş eğitimlerine katılmak istemediklerini varsaymışlar ve bu nedenle kadınları verimliliği düşük, maliyetleri yüksek işçiler olarak tanımlanmıştır. Bu durum işverenin kadınlara teklif edeceği işlerin tiplerini etkilemiştir (Lordoğlu ve Özkaplan 2007).

Neo-Klasik ekonomistlerden sayılan ve refah ekonomisinin babası olan Pigou da, açık olarak kadınların erkeklerden daha zayıf ve eksik olduğunu iddia etmiştir. Kadınların evdeki emeklerinin ulusal refahı arttırmak için nasıl kullanılabilceği ile ilgilenirken, kadınların ücretlerinin erkeklerinkinden daha düşük tutulmasıyla refahın maksimize edileceğini iddia etmiştir (Pujol, 1992, 151).

Dolayısıyla Feminist iktisatçıların eleştiri oklarını neoklasik iktisada odaklamalarının nedeni, bu yaklaşımın iktisat disiplininde egemen görüş haline gelmesi ve diğer yaklaşımları ikincileştirerek, disiplinin marjları dışına itmesi olmuştur. Kadın bakışı ve dolayısıyla feminizm öncelikle egemenlik ilişkilerine bir başkaldırıdır. Zira egemenlik, ataerkil bir anlayışı imlemektedir. Feminist iktisadın, neoklasik iktisadi oklarının yöneleceği hedef tahtasına oturmasının ardındaki neden, öncelikle neoklasik iktisat yaklaşımının egemenliğine payandalık eden bu ataerkil anlayışların kurguladığı sınırları deşifre etmeyi ve kırmayı amaçlaması olmuştur. Neoklasik iktisatçılar ise, feminist iktisatçıların neoklasik iktisadın disipline egemenliğinin ardında, ataerkil ve toplumsal cinsiyetçi ideolojilerin yattığı şeklindeki argümanlarına, yine neoklasik iktisadın piyasa temelli anlayışları çerçevesinde karşı çıkmışlardır (Yetişen, 2010: 58).

2.3.4. Kurumsal İktisat'ta Kadın

Kurumsal iktisat teorisi, Neo-klasik yaklaşımın mantığına dayanmış ve piyasaları ayrıştırarak incelemiştir. Bu ayrıştırma bireylerin kendi yeteneklerinden çok ait oldukları toplumsal grubun karakterlerine göre yapılmıştır. İşgücü piyasasına bu tür bir ayrıştırma uygulandığında, piyasalardan biri “kadın meslekleri” diğeri ise “erkek meslekleri” olarak bölünmüştür. Teori çok sayıda kadının, az sayıda kadın mesleklerinde çalışmak istemeleri (kalabalıklaştığını) ile rekabetin arttığını ve böylece ücretlerinin düştüğünü vurgulamıştır. Diğer taraftan erkeklerin daha geniş meslekler grubu içinde ve daha az rekabetle karşılaştıklarını dolayısıyla ücretlerin de daha yüksek olduğunu savunmuştur. Bu iki piyasanın birbirlerinden bağımsız çalıştığı ve geçişlerin olmadığını varsaymıştır (Palaz, 2003: 87-109).

Lordoğlu ve Özkaplan (2007)'ın da değindiği üzere “işgücü piyasalarının ayrıştırma teorileri ve işgücü piyasasındaki cinsiyet temelli ayrımcılığı anlamakta yararları olmuştur. Ancak bu teoriler mesleklerin neden cinsiyet temelinde ayrıştırıldığını net bir şekilde açıklayamamışlardır.”

Kadınların işgücü piyasasına katılmadan önceki ve iş piyasasındaki tercihleri, gerçek iradi tercihlerini mi yansıtmakta olduğu pek açık olmamıştır. Hem Neo-klasik hem de kurumsal yaklaşım teorileri ekonomik olmayan ve işgücü piyasası dışında yer alan bazı kritik değışkenleri göz ardı etmişlerdir. Kadınların neden işgücü piyasasına daha az eğitimle geldikleri, neden kadınların meslek yelpazesinin daha dar olduğu veya neden ev işi, çocuk bakımı gibi sorumlulukların daima kadınlara ait olduğu veya neden kadınların mesleklerinde üst kademelere ulaşamadıkları gibi ekonomik olmayan birçok soruyu açıklayabilmekte eksik kalmışlardır (Anker, 1997: 315-339).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

2000 SONRASI DÖNEMDE TÜRKİYE EKONOMİSİNDE KADIN İŞGÜCÜ

3.3. KADIN İŞGÜCÜNÜN DEĞERLENDİRİLMESİ

3.3.1. Türkiye’de Kadın İşgücü

Artık günümüz kadınları eskilerden gelen geleneksel düşünce anlayışı ‘kadının yeri evidir’ sözüne katılmamaktadır. Geçmişten beri aile geçiminin sağlanması sorumluluğu erkekte görülmekle birlikte, iş hayatında bulunmanın getirdiği faydaları gören kadın kendisini iş hayatında görmek istemektedir.

Ayrıca kadınlar çalışarak evin geçimine de katkı sağlamak istemektedirler. Dolayısıyla kadınların çalışmasının nedenlerinden en önemlisi ekonomik koşullar olarak görülebilir. Bu günkü ekonomik koşullarda ailenin geçiminin sağlanabilmesi için sadece erkeğin değil kadının da çalışması zorunluluk haline gelmiştir. Diğer yandan kadın, erkeğin kazandığı paraya bağlı olmak istememekte kendi kazandığı para ihtiyaçlarını karşılayabilmek ve ailesine de destek olmak istemektedir.

Zaman ilerledikçe artan teknolojik gelişmeler de kadının yapması gerekenler olarak görülen ev işlerini, eskiye oranla kolaylaştırmıştır. Bunun yanı sıra eğitimin öneminin gün geçtikçe daha iyi anlaşılmasıyla eğitim düzeyi yükselen kadın, ayakları yere basan bir birey olmak istemekte ve ekonomik açıdan özgür olmak istemektedir. Çalışmasının sonucunda ev yaşamına karşın daha üretken olduğunu ve kendini daha mutlu hissettiğini gören kadın çalışma hayatına dahil olmak istemektedir (Karacan, 2011: 28,29).

Ancak kadın istihdama dahil olmak ve üretkenliği ile birlikte emeğinin karşılığını almayı arzuladığı durumda bile eril yanlı toplumda hürlüğüne mani olunan bir kişi olmaktadır. Bu konuda Ergin (2006)’in getirdiği yorumlama ise “erkeğin malı olma zihniyetinin hakim olduğu, çağdaşıktan nasibini almamış yörelerde Atatürk

devrimlerinden habersiz, eğitimsiz bırakılmış ve esir hayatı yaşayan kadın birey Türkiye'nin önemli sorunlarından biridir ve olmaya da devam edecektir.”şeklindedir.

Türkiye’de kadınların işgücüne katılma oranı ve genel istihdam içindeki oranları sosyal, ekonomik, kültürel vb. nedenlerle diğer dünya ülkeleri ile değerlendirildiğinde çok düşüktür. Bu bağlamda eksik istihdam sorunu hem Türkiye hem de diğer ülkeler için üretim, yatırım, tasarruf, tüketim, milli gelir gibi ekonomik göstergelerle düşünüldüğünde en ciddi sorunlardan birini oluşturmaktadır (Kumaş, Çağlar, 2011: 249).

Kadınların işgücüne katılımlarının düşüklüğü, onların istihdam olanaklarının çok uzağında kaldığının önemli bir göstergesi olmuştur Oysa istihdam, hele ücretli olduğunda, kadınlar ve erkekler arasında hemen her ülkede var olan cinsiyet eşitsizliklerinin giderilmesinde önemli bir araç olmuştur. İstihdam edilememe, kadınları ekonomik özgürlüğe ulaştıracak yolu kapatmakta, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin belirginleşmesinde ciddi bir rol oynamaktadır. Türkiye de toplumsal cinsiyet uçurumunun en derin ve cinsiyetler arası eşitsizliğin en fazla olduğu ülkelerden biridir. Pek tabii eşitsizliklerle mücadele, onları görmezden gelmek ve reddetmek yerine onları kabul ederek başlayan bir süreçtir. Türkiye'nin toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri sıralamasında Dünya ülkeleri arasındaki yerini görmek, bu açıdan önemlidir.

Toplumsal cinsiyet temelli eşitsizlikleri somut olarak göstermek için geliştirilmiş indeksler, dünyanın pek çok ülkesinde kadınların erkeklerle eşit olmadıklarını ve ayrımcılığa uğradıklarını doğrulamaktadır. Gelişmiş ülkelerde bu eşitsizlik durumu daha az dikkat çekmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde ise durum ağırdır. (TÜSİAD, KAGİDER, 2008, 2007: 118)

Türkiye'nin toplumsal yapısından ötürü ekonomik özgürlüğü olan kadınların oranının düşük olmasına karşı, anne ve eş olarak algılanan kadınların daha fazla olduğu görülmektedir. Bu durum, kadınların iş hayatında cinsiyete dayalı mesleki ayrımcılığına da maruz kalmasına sebep olmaktadır (Parlaktuna, 2010: 1229).

Geleneksel toplumumuzun kadına biçtiği en uygun rol, eş ve annelik olduğu için eğitimi olmayan kadın erken yaşta evlendirilmekte ve hemen çocuk doğurması beklenmektedir. Kadın böylece toplumda kabul ve saygı görmektedir. Böyle bir

sistemde, çok çocuğu olan kadının toplumsal konumu yükselirken; eğitim, sosyal ve mesleki alanlarda ilerlemesi de engellenmektedir.

Ekonomide, eğitimde, kentleşmede ve iletişimde görülen tüm gelişmelere rağmen, araştırmalar sonucu edinilen istatistikler kadınların Türkiye’de istihdama daha az katıldığını, hatta iş hayatında daha kısa sürelerle kaldıklarını göstermektedir. Başka bir deyişle, kadınlar çalışma yaşamına ya hiç girmemekte ya da girseler bile ilk fırsatta ve kolayca ayrılmaktadırlar. Bu durumun nedeni, kadınların erkeklere göre sigortasız, güvencesiz, örgütsüz, düşük ücretli, çalışma zamanı çoğu zaman belirsiz ve uzun, çalışma koşulları kötü olan kayıt dışı sektörde çalışmalarındır (Karaca, 2013:433).

Ayrıca Türkiye’de işsizlik oranının yüksekliği ve kadınların işgücüne katılım oranının düşüklüğü, işgücü piyasası açısından önemli sorun alanlarını oluşturmaktadır. Tarımın ekonomideki payının gittikçe azalması ve kırdan kente yaşanan göç sonucunda kadınların kentlerde işgücü dışında kalması, cinsiyete dayalı geleneksel toplumsal işbölümü ve istihdam yaratmayan ekonomik büyüme kadınların işgücüne katılımı önündeki engelleri oluşturmaktadır. Bunların yanı sıra hukuksal düzenlemelerdeki eksiklikler ve cinsiyet ayrımcılığı da kadınların istihdama katılımı ve istihdamda kalmaları önündeki önemli engellerdendir (Yarıkkaya, 2012: 1, 4).

Türkiye’de işgücü piyasasının bugün karşı karşıya olduğu iki büyük sorun: yüksek işsizlik oranı ve son derece düşük olan kadın işgücüne katılım oranıdır. Bu iki sorun birbiriyle yakından ilgilidir ve işsizlik sorununu çözmeye yönelik politikalar aynı zamanda kadın istihdamı sorununu da beraberinde ele almak zorundadır. Kadın istihdamı sorununu ele almayan bir işsizlik politikası başarısız olmaya mahkumdur. Türkiye’de sürdürülen makroekonomik Politikaların düzenli ve güvenceli istihdam yaratma kapasitesinin yetersizliği ve toplumsal cinsiyet perspektifinden yoksunluğu, kadınların hem çalışma yaşamına katılırken hem de katıldıktan sonra yaşadıkları sorunları derinleştirmektedir. İşsizlik oranları her yıl daha da yükselmekte ve kadınların işsizliği erkeklere kıyasla çok daha yüksek düzeylerde seyretmektedir. Türkiye’de bugün için dikkate değer bir aktif istihdam politikasından söz etmek güçtür. Çok sınırlı bir kesim için hayata geçmiş işsizlik sigortası nedeniyle geniş kapsamlı pasif istihdam politikasından da söz edilemez. Dolayısıyla, işsizlik Türkiye’de bireysel bir sorun

olarak geniş kitleleri etkilese de, toplumsal bir sorun olarak önemli bir politika konusu olmaktan uzaktır (Sayın, 2008: 67).

Sosyal politikanın ve toplumun tüm alanlarında görülen muhafazakârlaşma olgusu, annelik ve evliliğin önemini defalarca vurgulayan aile merkezli politikalarla kadınları geleneksel rollerine ve eve döndürmeye çalışan söylemlerde kendini göstermektedir. Kadın-erkek eşitliğine dönük kurgulanması gereken politikaların aile odaklı bir bakış açısıyla oluşturulması, kadın istihdamına dair en temel sorun alanı olan hane halkının göz ardı edildiğinin bir kanıtıdır. Bu bakış açısının kadın istihdamına yönelik politikaları yanı sıra, yardıma muhtaç gruplar için hazırlanan sosyal yardım programlarına da önemli yansımaları olduğu açıktır. Yapılan çalışmalar erkek egemen ilişkilerin ve annelik rollerinin kadınların işgücü piyasasına katılımlarının ve bu katılımlarının devamlılığının önünde aşılması zorlu bir engel olduğunu göstermektedir. Çalışan kadınların üzerindeki iş kadını ve ev hanımı yüklerinin hafifletilmesi, bu sorumlulukların hem aile içinde hem de toplumsal olarak paylaşılması gerekirken, iş yerlerinde kreş, emzirme odaları, anaokulu benzeri temel bazı kurumsal yapıların olmaması, işgücü piyasasına yeni katılımları zorlaştırmakta ve çalışma yaşamında cinsiyet eşitliğini sekteye uğratmaktadır (KEİG, 2013: 17)

3.3.2. Kadının Ekonomiye Katılımının Belirleyicileri

3.3.2.1. Eğitim Durumu ve buna bağlı faktörler

Alınan eğitimin, kadınların işgücüne katılımını etkileyen en önemli faktörlerden birisi olduğu yadsınmamaktadır. Dünyanın her yerinde olduğu gibi Türkiye’de de kadınların işgücüne katılımının en önemli özelliklerinden biri büyük oranda eğitim düzeyi ile paralellik göstermesidir. Eğitim düzeyi, teorik olarak işgücüne katılımı iki yönden etkilemektedir. Öncelikle eğitim düzeyi yüksek bireyler, emek piyasasında daha yüksek ücret alabilme olasılığına sahip olmaktadır ve böylece işgücü piyasasının dışında kalmanın maliyeti yükselmektedir. Diğer yandan eğitim, dolaylı ve doğrudan maliyetleri olan bir yatırımdır ve bu yatırımın maliyetini karşılamak işgücü piyasasına girmekle gerçekleştirilebilmektedir (Özer ve Biçerli, 2003-2004: 66).

Kadının emeğinin suiistimaliği ne yazık ki aileden gelmektedir. Küçük yaşlardan pısrık yetiştirilerek eğitimden yoksun bırakılmakta ve iş hayatına sokulmamaktadırlar. Eğitim göremeyenler, sosyal ve ekonomik açıdan kendilerine bir şeyler katamadıkları gibi hane içi faaliyetlerde de emeğini karşılıksız olarak sunmak durumunda kalmaktadır (Gökkaya; 2011: 104).

Şimşek (2008: 1)'in de belirttiği gibi eğitim iki anlamda önem arz etmektedir. “Birincisi, eğitilmiş bir anne iyi öğretmendir. Kadınların, gelecek nesillerin eğitilmiş ve verimli insanlar olarak yetişmesine katkısı kaçınılmaz olacaktır. İkincisi, eğitimle kadınların ekonomik ve sosyal konumu güçlenecek, üretime yapacağı katkı artacak, karşılaştığı eşitsizlikleri çözme gücü artacaktır.”

Tablo 1: Eğitim Durumuna ve Dönemlere Göre İşgücüne Katılma Oranı (%), +15 yaş, Kadın

	Okuma-yazma bilmeyen	Okuma yazma bilen fakat bir okul bitirmeyen	İlkokul	Ortaokul veya dengi meslek okul	Genel lise	Lise dengi meslek okul	Yüksekokul veya fakülte	İlköğretim
2013	17,4	20,8	29,5	27,5	32,1	39,3	72,2	21,5
2012	16,7	20,7	28,3	27,9	30,6	38,1	70,9	20,7
2011	17,1	21,4	27,5	25,4	30,3	39,2	70,8	21,1
2010	16,3	20,4	25,7	24,6	30,4	39,8	71	19,9
2009	15	19,2	23,3	22,8	30,4	39,1	70,8	18
2008	14,5	18,5	21,1	21,6	29,1	38,3	70	16,9
2007	14,4	17,3	20,5	22,7	28,4	36,4	69,4	16
2006	14,7	18	21,1	22,9	27,9	36,2	68,8	13,5
2005	15,6	18,2	20,9	22,7	26,9	36,8	69,1	12
2004	16,6	17,9	21,4	20,6	26,1	39,4	70,3	10,4
2003	23,6	21,1	24,8	19,9	25,2	36,4	69,5	11,9
2002	24,4	22,4	26,7	18,4	28,5	39	71,5	10,7
2001	24,8	24,2	26	15,7	27,2	40,3	70,8	6,7
2000	25,2	22,2	24,5	15,3	28,1	42,4	70,1	7,9

Kaynak: TÜİK, İşgücü İstatistikleri Veri Tabanı, 2016

Tablo 2: Eğitim Durumuna ve Dönemlere Göre İşgücüne Katılma Oranı (%), +15 yaş, Erkek

	Okuma- yazma bilmeyen	Okuma yazma bilen fakat bir okul bitirmeyen	İlkokul	Ortaokul veya dengi meslek okul	Genel lise	Lise dengi meslek okul	Yüksekokul veya fakülte	İlköğretim
2013	33,8	58,2	73,3	79,8	70,1	81,3	86,1	56
2012	34	56,4	74,3	82,2	69,1	80,5	85,1	52,5
2011	37,8	57,5	75,2	82,5	69,7	81,2	85,3	51,7
2010	36,8	55,2	75,1	82,3	68,1	81,2	84,3	48,7
2009	37,1	53,7	75,3	82,8	69,1	81	83,1	44,9
2008	36	50,7	75,1	82,9	66,2	80,3	82,7	42,9
2007	36,9	49,6	75	82,8	64,9	80,6	82,6	37,3
2006	39,2	49,4	75,7	82	66,2	79,8	82,6	30,4
2005	41,9	49,5	76,6	81,7	66,6	80,9	83,5	27,1
2004	44,3	48,8	77,1	77,2	67,1	79,9	84,2	18,2
2003	48,7	43,2	77,4	70	63,1	78,3	82,7	15,2
2002	48,1	48,5	78,8	68,4	64,6	77,7	84,5	13,9
2001	52,5	53,8	80,2	65,8	67,4	79	84,3	13,8
2000	56,7	55,8	81,1	62,8	67	79	83,2	14,4

Kaynak: TÜİK, İşgücü İstatistikleri Veri Tabanı, 2016

Tablo1. ve Tablo2.'den yorumlayabileceğimiz gibi yüksekokul veya fakülte mezunu kadın ve erkek oranları arasında çok büyük farklar olmasa da kadınların oranı hala erkekler ile eşit düzeyde değildir. Bu farkı özellikle genel lise, ortaokul ve meslek yüksek okullarındaki oranlarda açıkça görebilmekteyiz.

Eğitim seviyesi arttıkça işgücüne katılma oranının arttığı da bilinen bir gerçek olmakla birlikte ülkenin özellikle gelişmemiş yerlerinde kız çocuklarının okula gönderilmemesi, geleneksel rolleri nedeniyle çalışma yaşamında sunulan eğitim, seminer gibi hizmet içi eğitimlerden mahrum kalması, onların vasıfsız birer işgücü olmalarına neden olmaktadır. Bu nedenle gerek işe alınırken (düşük ücret, kayıt dışı istihdam gibi) gerekse işten çıkarmalarda ilk hedef grup arasında yer alır (Işık Erol, 2015: 18).

Eğitimsiz ya da vasıfsız kesimin bulabildiği işlerdeki koşulların kötülüğü, iş ilişkilerinde yaşanan sorunlar ve taciz ortamı, ailenin bütçesi için zorunlu olmadıkça bu kesimin çalışma hayatına katılmamasına neden olmaktadır. Eğitim seviyesi yükseldikçe

iş seçme olanakları daha yüksek olacağı için, eğitilmiş kesimin katılım oranı daha yüksek gerçekleşmektedir (Yıldırım ve Doğrul, 2008: 244).

Nüfusun çoğunluğunun kırsal alanda yer aldığı ve kır ile kent arasında eğitim seviyesi açısından ciddi farklılıkların yaşandığı ülkemizde, kadınların okullaşma oranlarının düşük düzeylerde olması, gelişmiş ülkelere göre farklı problemleri de beraberinde getirmektedir. Ülkemizdeki kadınların ve erkeklerin okullaşma oranları kıyaslanıldığında ise, kadınların erkeklere nazaran oldukça gerisinde kaldığı görülmektedir. Bu durumun başlıca sebepleri olarak; eğer bir ekonomik olanak var ise bunun erkek çocuk lehine kullanılması, eril görüşlere sahip toplumsal özellikler, gittikçe yoğunlaşan iç göç ve göç eden nüfusun kentlerde yığılarak meydana getirdiği düzensiz kentleşme olarak görülebilir. Toplumumuzun kadına uygun gördüğü rol gereği, eğitimi olmayan kadın erken yaşta evlendirilmekte ve akabinde çocuk sahibi olması beklentisi içine girilmektedir. Kadının bu şekilde toplumda kabul ve saygı gördüğü sistemde ise, çok çocuğu olan kadının toplumsal konumu yükselmekte, ancak eğitim, sosyal ve mesleki alanlarda ilerlemesi de engellenmiş olmaktadır (Yarıkkaya, 2012: 4-5).

Ancak son otuz yıldır dünya çapında eğitim fırsatlarının büyük ilerlemesine rağmen çoğu gelişmiş ülkede kadınların okullaşma oranı erkeklerden hala düşüktür. Güçlü kanıtlar göstermektedir ki; kadın ve kızların eğitime verilen destek hem bireysel hem ulusal refah açısından önemlidir. Kadınların eğitimi, işgücü ve gelirleri arasındaki güçlü bağ buna örnektir. Kadın, eğitiminden mahrum kaldığı zaman bireyler, aileler ve çocukların yanı sıra tüm toplum da kötüye gitmeye mahkumdur (King, Hill, 1993:338).

Dolayısıyla Dünya’da ve Türkiye’de demokrasinin gelişmesinde kadınların ve kadınlara sağlanan hakların önemli bir yeri vardır. Hatta kadınların sahip olduğu haklar ülkenin gelişmişlik seviyesinin bir nişanesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Modern dünyada kadınların eğitilmesi, eğitilmiş kadınların istihdama katılması, çalışma hayatında yer alan kadınların karşılaştıkları güçlüklerin çözülmesi, milletlerin refah seviyelerinin artmasında büyük bir etkiye sahiptir (TES, 2012).

Bu sebepten ülkemizde kadınlara, yalnızca ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim düzeyinde diplomalı bir eğitim değil, bunun yanında meslek kazandırma ve çalışmaya özendirme, hakları konusunda bilinçlendirme, toplumda kendilerine

güvenen, sosyal yaşamda başarılı, çağdaş bireyler olarak yetişmelerine büyük katkısı olacak uzaktan eğitim programlarının da açılması gereklidir. Toplumsal kalkınmamızın gerçekleşebilmesi ve kadınların kendilerini geliştirebilmeleri, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin giderilebilmesi için kadınlara yönelik böyle hizmetler çok önemlidir (Demiray, 2013: 166).

Ayrıca kadın işgörenlerin çalışma yaşamında karşılaştıkları sorunları çözme hususunda da yöneticiler, yasa koyucular, sendikalar ve üniversiteler gibi pek çok kişi ya da kuruluşa görevler düşmektedir. Genel anlamda kadın işgörenler, mevcut yasaların kendilerini koruduğuna inanmamaktadırlar. Bu anlamda ilk görev kadınlara yönelik yasal düzenlemeleri yapma yetkisine sahip olan TBMM'ye düşmektedir. Kadın işgörenlerin çalışma koşullarının düzenlenmesine ve gelecekle ilgili kaygılarının giderilmesine yönelik yasal düzenlemeler biran önce yaşama geçirilmelidir (Yılmaz, Bozkurt ve İnci, 2008: 11).

Ayrıca kadınların eğitim seviyelerinin artırılması gibi erkeklerin de eğitim seviyelerinin yükseltilmesi toplumdaki “kadının yeri evidir” algısını değiştirerek kadının çalışabilmesi için toplumsal görüşü pozitif açıdan değiştirecek işgücüne dahil olan kadın sayısının artmasını sağlayacaktır.

3.3.2.2. Medeni Durum ve buna bağlı faktörler

Ülkemizde kadın işgücüne katılımında belirleyici olan etkenlerden bir diğer önemlisi de kadının medeni durumudur. Evli kadının evli olmayan kadına nazaran istihdamının sağlanması daha sıkıntılı ve zahmetlidir. Evli kadının çalışmasını engelleyen belli sebepler bulunmaktadır ve bunların başında toplumun kendisine yüklediği rolü üstlenmesi ve bu rolünü eksiksiz yerine getirmesi, sahip olduğu çocuk sayısı ve bilhassa çocukların yaş grubu aralığı ve varsa yaşlı bakımı gibi görevleridir. Kadının istihdam edilebilirliğinin artırılması için kadının söz konusu görevlerinin hafifletilmesi gerekmektedir (Korkmaz ve Korkut, 2012: 49).

Tablo 3: Medeni Duruma ve Dönemlere Göre İşgücüne Katılma Oranı (%), +15, Kadın-Erkek

	Kadın				Erkek			
	Hiç evlenmedi	Evli	Boşandı	Eşi öldü	Hiç evlenmedi	Evli	Boşandı	Eşi öldü
2013	37,9	30,5	50,9	9	61,4	77,3	72,9	19,5
2012	35,8	29,3	49,5	9,4	59,9	77,3	72,3	20,4
2011	36,5	28,1	49,1	10,1	60,7	77,7	71,2	21,8
2010	36,6	26,4	47,8	9,2	59,2	77	72,8	19
2009	36,2	24,3	45,8	9	59,5	76,5	71,1	20,7
2008	35,3	22,4	42,9	8,6	58,3	76,2	69,1	19,3
2007	34,4	21,6	40,6	8,1	57,7	75,9	67,8	21,1
2006	34,3	21,5	41,4	8,7	56,9	76,5	66,9	20,1
2005	33,6	21,3	42,7	9,2	57,3	77,4	69,7	22,3
2004	33,2	21,6	40,9	9,1	56,3	77,5	73,3	23,5
2003	35	25,3	41,2	11,5	54,9	78,2	69,6	24,5
2002	36,8	26,4	42,1	12,4	56,4	79,2	71	26,3
2001	35,1	25,9	43,5	12,8	58,1	80,3	72,7	31,6
2000	35	25,2	41	11,5	59,4	81,1	72,5	29,7

Kaynak: TÜİK, İşgücü İstatistikleri Veri Tabanı, 2016

Tablo 3’den de görebileceğimiz gibi Türkiye’de medeni duruma göre erkekler ve kadınların son derece farklı işgücüne katılım davranışları görülmektedir. Erkeklerde, en yüksek katılım oranı evli erkekler için kaydedilirken, evli kadınlarda ise evli emsallerinden çok daha yaşlı olan dul kadınlardan sonra en düşük ikinci oran gözlemlenmektedir. Evli kadınların bekar emsallerine göre işgücüne daha az katılmaları ise, yaş etkisine ilaveten, işgücü piyasasına katılımlarını azaltan bir ‘evlilik etkisinin’ mevcut olduğuna işaret etmektedir. Kentsel alanlarda evli kadınların daha düşük olan katılım oranları, “evlilik etkisinin” kentsel alanlarda kırsal alanlardan daha güçlü olduğuna işaret etmektedir (Kırdar ve Dayıoğlu, 2010: 34,35).

Medeni duruma göre kadının işgücüne katılımı incelenirken kent ve kır ayrımına da dikkat edilmesi önem arz etmektedir. Kentte yaşayan evli kadın ile kırsal alanda yaşayan evli kadının işgücüne katılımı birbirinden farklı olacaktır. Yine kırsal alanda ücretsiz aile işçisi olarak çalışan ve çocuk sahibi olan kadın ile kentte yaşayan ve çocuk

sahibi olan kadının işgücüne katılımı farklı olacaktır. Çünkü kırsalda ücretsiz aile işçisi olarak çalışan kadın, çalışmaya giderken çocuğunu da yanında götürebilecek iken, kentte çalışan kadın çocuğu için bakıcı bulmak zorunda kalabilecektir. Çocuğu için bakıcı bulmak zorunda kalan kentli kadın ise, çalışıp çalışma kararını elde edeceği ücret ile çocuk bakıcısına vereceği ücreti karşılaştırarak verecektir (Korkmaz ve Korkut, 2012: 54).

Evli kadınlar arasındaki düşük katılım oranları ve potansiyel işgücü içindeki payları dikkate alındığında, kadınların katılım oranı arttırılmak isteniyorsa bu durum büyük ölçüde evli kadınların işgücüne katılım davranışlarına bağlı olacaktır. Bu nedenle, evli kadınların düşük katılım oranlarının ardındaki nedenlerin anlaşılması önem taşımaktadır. Akla gelen potansiyel nedenler arasında kadının rolünü annelik olarak gören toplumsal normlar, düşük maliyetli çocuk bakım olanaklarının yokluğu, çocuk bakımı konusunda enformal düzenlemelerin ağırlığı ve kadınların yaşamlarını özel alanlara sınırlandıran erkek egemen zihniyet yer almaktadır (Kırdar ve Dayıoğlu; 2010: 35,36).

Kadın çalışanlar hakkındaki önyargılar, işverenlerin bu yönde karar vermelerine neden olmaktadır. Kadın çalışanın özellikle de evli ve çocuklu olması, işverenlerin kadın işgören hakkında enerjisinin büyük bir kısmını ailesine vereceği ve işte verimli olamayacağı, iş-aile çatışması yaşayacağı şeklinde bir yargıya varmalarına ve dolayısıyla erkek çalışanları tercih etmelerine neden olmaktadır (Arabacı, 2012: 66).

Kadının evdeki iş yükünün, özellikle bakılması gereken okul öncesi yaşta bir çocuk ya da engelli veya yaşlı bir bireyin bulunmasının, kadın istihdamı önündeki önemli engellerden biri olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla, çocuk bakımı yardımlarının devlet tarafından teşviki, sosyal yardımların kadınların çalışmaması gibi bir koşula bağlı olmaksızın sunulması da kadınların işgücüne katılımı önündeki engelleri kaldırmada politika araçları olarak kullanılabilir (Kılıç ve Öztürk, 2014: 127).

Öncelikle toplumdaki cinsiyet anlayışının değiştirilerek kadının işgücüne katılımı teşvik edilmeli, ev işleri, çocuk bakımı gibi pek çok sorumluluk toplumsal cinsiyet anlayışı nedeniyle kadına yüklenmektedir. Bu tür sorumlulukların aile bireyleri ile paylaşılması ve okul öncesi eğitim kurumlarının arttırılması ile bu sorunun üstesinden gelinebileceği düşünülmektedir. Dolayısıyla, aile içi sorumluluğun aile

bireyleri arasında eşit paylaşılması, iş hayatındaki fırsat eşitliği gibi konularda haklarını savunan düzenlemelerin artırılması da kadınların işgücüne katılımını arzu edilen seviyelere çıkaracaktır. Bunlarla birlikte, kayıt dışı ve ücretsiz aile işçisi olarak istihdam edilen kadınların sosyal güvencelerinin sağlanması gerekmektedir (Karpaz Çatalbaş, 2015: 275).

Kadınların ailevi sorumluluklarının fazlalığı, kadınların iş ve aile alanlarında rol çatışmasını en şiddetli şekilde yaşayan taraf olmalarına sebebiyet vermektedir. Çatışmadan bıkan kadınlar ise genellikle birkaç sene çalıştıktan sonra çeşitli ailevi sebeplerle işyerlerinden ayrılmaktadırlar. Yapılan araştırmalar, ülkemizde kadınların ortalama ücret karşılığı çalışma süresinin sekiz yıla sınırlı kaldığı, iş hayatına katılan her iki kadından birinin ilk beş yıl içerisinde evlilik ya da hamilelik gibi nedenlerle, emekliliğe hak kazanmadan işten ayrıldıkları sonucunu vermektedir (Dursun ve İştar, 2014: 133).

3.3.2.3. Cinsiyet Ayrımcılığı ve buna bağlı faktörler

Koray (2011: 16)'nın değerlendirmesi üzerine “Toplumsal cinsiyete dayalı anlayışlar, ailede ve toplumda kadın-erkek rollerini belirlemede, tüm toplumsal yapı ve değerlerde varlığını hissettiren ikili dünyayı kurmakta ve bu anlayış içinde kadın-erkek arasında hiyerarşik bir ilişkiye yol açmaktadır.”

Çalışma hayatında cinsiyete dayalı ayrımcılık, doğrudan ve dolaylı olmak üzere iki biçimde ortaya çıkmaktadır. Doğrudan (açık) ayrımcılık, çalışan kişinin cinsiyetinden dolayı olumsuz şartlara ve hak etmediği muamelelere maruz kalmasıyla ifade edilmektedir. Dolaylı (örtülü) ayrımcılık ise, hukukçuların bakış açısıyla, objektif olarak düşünöldüğünde ayrımcılık olduğunu düşündürecek hiçbir şüpheli olay olmamasına rağmen ortaya çıkan durumdan bir cinsiyete ait grubun olumsuz olarak etkilenip, rahatsız olması ile tanımlanmaktadır (Arısoy ve Demir, 2007: 712-713).

Tablo 4: İş Gücü Yapısı İşgücüne Katılma Oranı, Kadın (% 15+ yaş kadın-erkek nüfus)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Erkek	73,7	72,9	71,6	70,4	70,3	70,6	69,9	69,8	70,1	70,5	70,8	71,7	71	71,5	71,3
Kadın	26,6	27,1	27,9	26,6	23,3	23,3	23,6	23,6	24,5	26	27,6	28,8	29,5	30,8	30,3

Kaynak: TÜİK, İstatistiksel Veriler, 2016

Maalesef ülkemizde de kadın işgücü iş hayatı süreci dâhilinde; işe alımlarda daha çok erkek personelin tercih edilmesi, kadınların genelde kısmi süreli işlerde bulunması ve işçi çıkarırken hamileliğin gerekçe gösterilmesi, prim ve ücret artışı gibi kavramlardan erkeklere ziyade kadınların daha az yararlanması ve iş seyahatlerinde bekar kadınların tercih edilmesi gibi hem dolaylı hem de doğrudan ayrımcılığa maruz kalmaktadır.

Kariyer konusunda da kadın çalışanlar erkek çalışanlarla eşit ölçüde ilerlemelerine rağmen ücret konusunda ayrımcılığa tabi tutulmaktadırlar. Bu farklılıkların nedenlerine bakıldığında ise kadın yöneticilere işverenlerin erkek yöneticilere olduğundan daha düşük güven duyması, kadınların yönetim kademelerinde daha az temsil edilmesi, sınırlı otoriteye sahip olmaları, baskın oldukları ve daha düşük kazanç getiren işlerde yoğunlaşmış oldukları ortaya çıkmaktadır (Işık, 2009: 70).

Bu durum, işe alma sürecinden itibaren kadınlara karşı oluşan bir ayrımcılığın oluşmasına neden olmaktadır. Buradan hareketle işe alma sürecinde 3 farklı aşama bulunduğu ileri sürülmektedir. Bunlardan birincisi boş pozisyonlara eleman alınacağına duyurulması ki bunlar gazete ilanı, özel istihdam büroları, internet vb. şeklinde olabilmektedir. İkincisi ise ilan edilen işe başvuran adaylarla kimin görüşme yapacağı, adaylara uygulanacak testlerin içeriği, kimin/kimlerin işe almaya karar vereceği, üçüncüsü ise pozisyonlara önerilen ücret ve sorumlulukların belirlenmesi sürecidir. Ücret açısından değerlendirdiğimizde özellikle işe alma sürecinde ortaya çıkan ayrımcılık ikinci ve üçüncü aşamada oluşmaktadır (Petersen ve Togstad, 2006: 241).

İşgücü piyasalarında erkek ile kadın çalışanlar arasında ortaya çıkan ücret farklılıklarına neden olan bu ayrımcılık ise değişik sebeplerden kaynaklanabilmektedir.

Birincisi, kadınların farklı işlere ve farklı kurumlara (düşük ücretli kurum ve işler) yönelmelerinden dolayı ücret farklılıkları oluşmaktadır. Bu durumda ayrımcılık işe alma sürecinde başlayıp, terfi ettirme sürecinde de devam etmektedir. Bu ayrımcılığa “dağılım ayrımcılığı” ndan kaynaklanan ücret ayrımcılığı denilmektedir. İkinci olarak, bir kurumda kadın çalışanlar aynı işi yaptıkları halde erkeklerden daha düşük ücret almaktadırlar ki buna “işten kaynaklanan ücret ayrımcılığı” denilmektedir. Üçüncüsü, erkek işi olarak kabul edilen ve erkeklerin ağırlıklı olarak çalıştığı sektörlerde kadın çalışanların işin gerektirdiği niteliklere sahip olmasına rağmen, sektöre erkeklerin egemen olması nedeniyle kadınların erkeklerden daha düşük ücret almalarıdır ki bu duruma “değersel ayrımcılık” denilmektedir (Petersen vd., 1997: 199).

Yapılan araştırmalar sonucunda; kadın işçilerin ücretlerin belirlenmesinde halen cinsiyet faktörü gibi ayrımcı bir kriterin etkili olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra sadece cinsiyet faktörü değil; politik, dinsel, kültürel faktörler ve işverene yakınlık gibi ayrımcı kriterler de kadın ücretlerinin belirlenmesinde etkili olmaktadır. Tüm ayrımcı kriterler içerisinde en çok öne çıkan ise cinsiyet faktörüdür. Gerekli eğitime, kıdeme ve tecrübeye sahip bir kadın işçi karşısında; ayrımcı işveren öncelikle kadın işçiye cinsiyeti nedeniyle ayrımcılık yaparken bunu sırasıyla işverene yakınlık, kültürel, ekonomik, dinsel ve politik faktörler izlemektedir. Yani ayrımcı bir işverenin ilk beslendiği kaynak yine kadının “cinsiyeti” olmaktadır (Özkan ve Özkan, 2010: 101)

Ayrıca kadın çalışanın kariyerinde yükselebilmesi için cinsel tacize maruz kalması, kadının kariyer yaparken karşılaşılabileceği ve üst kademelere gelmesini engelleyen bir olay olarak karşımıza çıkmaktadır (Aytaç, 1997: 220). Yapılan incelemeler de göstermektedir ki cinsel tacize uğrayanların büyük bir kısmını kadınlar oluşturmakta ve cinsel taciz, kadınların ruh sağlığını önemli ölçüde olumsuz etkileyen ve işgücüne katılımını engellemektedir (Yeşiltaş, 2005: 148).

Tablo 5: İstihdam Edilenlerin Yıllar ve Cinsiyete Göre Meslek Grubu, (Bin Kişi +15 Yaş), Erkek

Yıllar	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Kanun yapıcılar, üst düzey yöneticiler ve müdürler	1.594	1.636	1.732	1.676	1.919	1.774	1.678	1.677	1.661	1.694	1.770	1.691	1.100	1.160
Profesyonel meslek mensupları	827	882	940	861	888	902	818	799	885	976	1.047	1.151	1.270	1.347
Yardımcı profesyonel meslek mensupları	736	737	762	751	827	883	988	1.035	919	906	969	1.040	1 013	1.032
Büro ve müşteri hizmetlerinde çalışan elemanlar	622	715	718	680	716	789	767	822	804	874	930	961	946	999
Hizmet ve satış elemanları	1.666	1.830	1.827	1.746	1.756	1.943	2.042	2.005	2.054	2.124	2.239	2.315	3.321	3.367
Nitelikli tarım, hayvancılık, avcılık, ormancılık ve su ürünleri çalışanları	4.113	3.501	3.486	2.826	2.498	2.295	2.281	2.331	2.452	2.599	2.743	2.767	2.790	2.574
Sanatkarlar ve ilgili işlerde çalışanlar	2.910	2.661	2.597	2.557	2.708	2.703	2.758	2.736	2.547	2.702	2.814	2.887	3.087	3.253
Tesis ve makine operatörleri ve montajcılar	1.597	1.627	1.639	1.812	1.913	1.990	2.084	2.075	1.875	2.102	2.191	2.288	2.218	2.140
Nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanlar	1.491	1.643	1.555	1.676	1.734	1.886	1.966	2.118	2.208	2.193	2.434	2.413	2.138	2.370

Kaynak: TÜİK, Hane halkı İşgücü Anketi Sonuçları, 2015

Tablo 6: İstihdam Edilenlerin Yıllar ve Cinsiyete Göre Meslek Grubu, (Bin Kişi +15 Yaş), Kadın

Yıllar	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Kanun yapımcılar, üst düzey yöneticiler ve müdürler	138	119	114	126	152	158	157	183	189	189	204	220	186	179
Profesyonel meslek mensupları	410	442	443	427	467	503	515	522	595	632	661	780	991	1.035
Yardımcı profesyonel meslek mensupları	316	299	300	311	366	406	413	471	437	435	479	535	332	360
Büro ve müşteri hizmetlerin de çalışan elemanlar	330	425	478	431	448	503	557	584	601	661	735	775	688	732
Hizmet ve satış elemanları	262	342	352	356	402	478	524	548	594	634	745	867	1.243	1.385
Nitelikli tarım, hayvancılık, avcılık, ormancılık ve su ürünleri çalışanları	3.660	3.283	3.269	2.141	2.004	1.842	1.787	1.790	1.852	2.093	2.158	2.101	2.027	1.750
Sanatkarlar ve ilgili işlerde çalışanlar	389	418	347	335	336	322	284	287	338	378	360	321	407	437
Tesis ve makine operatörleri ve montajcılar	119	138	161	195	221	221	230	207	183	232	239	251	267	273
Nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanlar	345	656	427	725	711	824	889	1.002	1.083	1.071	1.391	1.459	1.500	1.538

Kaynak: TÜİK, Hane halkı İşgücü Anketi Sonuçları, 2015

Mesleki yönlendirmede görülen en önemli ayrımcılık şekli, işlerin kadın işi ve erkek işi olarak ayrıştırılması dolayısıyla, kadınların belirli işkollarında yoğunlaşması ve erkek ve kadınların farklı mesleklerde çalışmalarının özendirilmesi olarak görülmektedir. Örneğin, inşaat işçiliği, araba tamirciliği, genel müdürlük, mühendislik, montaj hattı üretimi gibi işler erkek işi olarak kabul görmekteyken sekreterlik, diyetisyenlik, hemşirelik gibi meslekler kadın işi olarak kabul edilmektedir. Bu bakımdan, boş pozisyonların doldurulması amacıyla verilen ilanlarda aranan işgücünün cinsiyeti belirlenmiş olmaktadır. Bu gibi özellikler, iş ilanlarında belirtilmemiş olsa dahi işgücünün işe alım aşamasında engel oluşturmaktadır (Arabacı, 2012: 66).

Örneğin kadın işgücü oranlarının meslek gruplarına ayrımında 2007 verileri incelendiğinde Erkek ve Karagöz (2009:9)'ün bulgularına göre “nitelikli tarım, hayvancılık, avcılık, ormancılık ve su ürünleri çalışanları grubu %36 ile en yüksek paya sahiptir. Kadın istihdamının %17,9'u ise nitelik gerektirmeyen işlerde çalışmaktadır. Kadın istihdamında en düşük pay ise %2,2 ile kanun yapıcılar, üst düzey yöneticiler ve müdürler grubuna aittir.” Çünkü ülkemizdeki üniversite mezunu kadınların erkeklere göre az oluşu, yönetici statüsünde olan kadınların az olmasına neden olmakta ve incelemelerde görünen o ki, hem çalışan hem evli olan kadınların ağırlığı evdeki statülerine (ev hanımlığı ve annelik) verdiklerini, ikinci plana ise iş sorumluluklarını attıkları görülmektedir.

ABD İstatistik Bürosu tarafından 2004 yılında yapılan bir araştırmada kadınların istihdam oranlarında bazı sektörler için son yıllarda gözlenen artışlara rağmen, teknik ve bilimsel mesleklerde erkek işgücünün gerisinde kaldıkları ortaya konulmuştur. Kadınlar 2004 yılında işgücünün yaklaşık %47'sini oluşturmalarına rağmen, mühendislikle ilgili mesleklerin %27'sini, kimyagerlerin %31'ini, çevre bilimcilerin %27'sini, bilgisayar ve matematikle ilgili mesleklerin %27'sini oluşturmuşlardır. Araştırmadan edinilen sonuca göre meslek açısından istihdamda kadın işgücü aleyhine olan bu farklılıklar ise üç nedene bağlı gösterilmektedir. Bunlar; ilk olarak ayrımcılık, ikincisi yeteneklerdeki farklılık ve son olarak tercihler olarak belirlenmiştir (Rosenbloom vd., 2008: 544).

Son yıllarda uygulanan cinsiyet eşitliği politikaları kadınların işgücü piyasasındaki konumlarını değiştirecek yönde olsa da halen özel sektörde kadınların hamileliği nedeniyle izne ayrılması gibi nedenler maliyet arttırıcı unsurlar olarak

görülmektedir. Bankacılık gibi kadın emeğinin yoğun olduğu sektörlerde bile işe alımlarda kadınlara evlilik ve çocuk sahibi olma niyetlerinin sorgulandığı bilinen bir gerçektir (Dedeoğlu, 2009 :41-55).

Diğer yandan kadınların toplumsal statülerinden hareket edilerek, ev ve çocuk sorumluluğunun kadınların görevleri arasında sayılması, aynı eğitim ve yetenek düzeyinde olursa da, kadınların erkeklere göre işe kabul edilmede ayrıcalığa maruz kalmasına neden olmaktadır. İşe yerleştirme noktasında her ne kadar işçi talep edilirken cinsiyet farkı gözlemlenmesi engellenmeye çalışılsa da, tercihin işverenin tavrına göre belirlenmesinin önüne geçilememektedir.

Meslek gruplarına göre istihdama ilişkin kamu sektöründe kesin veriler olmasına karşılık özel sektöre ait güvenli veriler ise mevcut değildir. Hane halkı işgücü anketi verilerden hareketle nitelik gerektirmeyen işlerde kadınların oranı erkeklerden fazla iken, toplumda erkek işi olarak görülen operatörlük gibi işlerde erkek çalışanların oranı kadın çalışanlardan fazladır. Profesyonel mesleklerde çalışan kadınların oranı erkeklerinkini aşarken, üst düzey yöneticilik konusunda kadınlar erkeklerin oldukça gerisinde görülmektedir (Önder, 2013: 52).

Türkiye’de 2003-2008 döneminde kadın işgücünün bilgi yoğun mesleklerdeki istihdam oranı yükselirken, tarım sektöründeki istihdam oranı düşmüştür. Bu değişim, bilgi toplumuna dönüşüm hedefi ile uyumlu bir gelişmedir. Ancak, Türkiye hala kadın işgücünün meslek grupları arasında dağılımı açısından gelişmiş AB üyelerine benzer bir yapıya sahip değildir. Örneğin, “Profesyonel Meslek Mensupları” ile “Yardımcı Profesyonel Meslek Mensupları”nın toplamından oluşan ikinci meslek grubunda diğer ülkelere göre son derece düşük oranlara sahiptir. Bu grupta AB üyelerindeki istihdam oranı genellikle %30-%40 arasında değişirken, Türkiye’de 2008 yılında bu oran % 17.7 olarak verilmiştir. Bu düşüklüğün nedeni Türkiye’deki kadın işgücünün önceki yıllarda yeteri kadar üniversite eğitimi almamış olması ile açıklanmıştır. Çünkü profesyonel mesleklerdeki istihdam belirli bir alanda üniversite eğitimini gerekli kılmaktadır. Türkiye, Brezilya ve Çin gibi henüz bilgi toplumuna dönüşmemiş ülkelere kadınların ilk beş meslek grubundaki istihdam oranları oldukça düşüktür. Bu ülkelere, bilgi ekonomisini temsil eden ilk meslek gruplarında erkek işgücü yoğun olarak istihdam edilmektedir. (Atik ve Tombak, 2012: 144-146)

Sonuç olarak kadınlar, ‘çalışma yaşamına’ katılmadan önce olduğu gibi emek piyasasında da mesleki ayrımcılık ile karşılaşmaktadır. Belli sektörlerde, işlerde yoğunlaşmakta ki bu adına yatay mesleki ayrımcılık olarak tanımlanmakta; erkeklerle aynı işi yaptıklarında ise karar verici pozisyonlara yükselmekte bir ‘cam tavan’a maruz bırakılmakta ki bu da dikey mesleki ayrımcılık olarak adlandırılmakta ve erkeklerden daha düşük ücret almaktadırlar. Tarihsel olarak belirlenen üretim süreci içerisinde ikincil konumda bulunan kadın emeğinin bu durumu ancak ataerkil ve kapitalizmin uyumlu birlikteliği ile açıklanabilir. Evde karşılıksız olarak, işyerinde düşük ücretle bulunabilen kadın emeği daimi olarak hem erkeklerin hem de kapitalizmin hizmetinde olarak görülmüştür (Kurtulmuş, 2013: 60).

Türkiye’de, işgücü piyasasında cinsiyet temelli ayrışmayı önlemek üzere kapsamlı ve sürekli bir çalışmanın yapıldığını ve konunun çözüme kavuşmasını sağlayacak önlemler alındığını söylemek doğru olmayacaktır. Toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamayı hedefleyen Lizbon Stratejisi’nde belirlendiği üzere, Avrupa Birliği üyesi ülkeler 2010 yılına kadar kadınların istihdam oranının yüzde 60’lara çıkarmayı hedeflerken Türkiye’de bu oran 2013’de % 32.2, son verilere göre ise 2014’te % 30.3 seviyesinde kalmıştır. Lizbon Stratejisi hedefinin çok gerisinde kalan bu oran, Türkiye’de kadın istihdamı konusunun istihdam politikalarının merkezinde yer alması gerektiğini göstermektedir (Karpaz Çatalbaş; 2015: 275).

Ayrımcılık yapmama ile ilgili yönergelere rağmen bu tür eşitsizliklerin yeniden üretiliyor olması çözüme odaklı bir politika eksikliğinin göstergesi olup hayatın her alanını kapsayan eylem planları ile beraber ele alınmalıdır. Ancak o zaman ayrımcılık ile mücadele, sosyal dışlanma ve toplumu düzenleyen ilkeleri kapsayacaktır ve bunun sonucunda cinsiyetçi rejim arzulanan yönde dönüşecektir (Acuner, 2006: 78).

Cinsiyete yönelik ayrımcılığın ortadan kaldırılması ve kadınların işgücü piyasasına entegre olması için gerekli politikalar, halen yürürlükteki yasaların ve düzenlemelerin uygulanmasının yeniden değerlendirilmesiyle, hem de toplumda ve özellikle işgücü piyasasında kadınlara karşı olan önyargı ve stereotip değer yargılarını yok edecek şekilde, tüm toplumun eğitilmesini hedef almalıdır (Palaz, 2002: 106).

Toplumsal cinsiyet bakış açısını içeren, işsizlik sorununu çözmeye yönelik aktif istihdam politikalarının geliştirilmesi ve kadın erkek eşitliği yaklaşımının istihdam

politikalarına dahil edilmesi önde gelen taleplerdendir. Bu talebin hayata geçirilmesi için de kapsamlı, zaman sınırlı ve somut hedefli kadın istihdamı politikasının ilgili kurumların ortaklığında oluşturulması gerekmektedir. Çalışma yaşamını veya daha geniş bir tanımlamayla kamusal alandaki düzenlemeleri tek başına ele alan düzenlemelerin sonuçlarda eşitlik sağlamanın mümkün olmadığı bunu sağlamak içinde aile yaşamı / özel alan ile çalışma yaşamını / kamusal alanı uyumlaştıracak, toplumsal iş bölümündeki cinsiyetçi yapılandırmayı kaldıracak politikalar gereklidir. Ancak bu şekilde ele alındığında kadınlar için hem iş yaşamında hem de sosyal alanda eşitlik sağlamak ve mevcut ayrımcılığı ortadan kaldırmak mümkündür (Sayın, 2007: 144-145).

Hem kadın işgücünün istihdama katılım oranı hem de ilgili sektörlerdeki (hizmet, bilgi vs.) istihdam edilme payı açısından bilgi toplumları ile kıyaslandığında Türkiye'nin bugün halen önemli eksiklikleri vardır. Bilgi sektörünün ihtiyaç duyduğu eğitim ve uzmanlaşmaya yönelmesi, özellikle kız çocuklarının eğitim düzeylerini artırmaya yönelik politikalar geliştirilmesi, Türkiye'de kadın işgücünün hem işgücüne katılım oranını yükseltecek hem de bilgi toplumlarının sahip olduğu ayrımcılık içermeyen istihdam yapısına ulaşmasını sağlayacaktır. (Atik ve Tombak, 2012: 148)

3.3.3. 2000 Öncesi Döneme Kısa Bir Bakış

Türkiye'de kadın, gerçek anlamda 1950'lerden sonra kırdan kente göç ile birlikte gidilen kentleşmenin akabinde işgücü piyasasına dahil olmaya başlamıştır. İşgücüne katılımı ile kadının zaman içinde işgücü piyasasındaki konumları ve çalışma biçimleri de değişiklik yaşamıştır. Bu değişimin sektörel değerlendirildiğinde nasıl olduğu önem arz etmektedir. Çünkü bir ülkedeki istihdamın sektörel dağılımı o ülkenin kalkınmışlık düzeyinin önemli göstergeleri arasında yer almaktadır. Süreç içerisinde yaşanan kalkınma ile birlikte istihdam, tarım sektöründe azalırken tarım dışı sektörlerde artmaktadır. Bu durum kadın istihdamı için de aynen geçerli olmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde kadın işgücü tarım sektöründe daha yoğun bir şekilde görülürken, gelişmiş ülkelerde kadınların yoğun olarak çalıştığı sektör hizmet sektörü olarak gösterilmektedir. Dolayısıyla gelişmiş ülkelerde ücretsiz aile işçiliği yerini ücretli çalışan kadın emeğine bırakmaktadır (Berber ve Eser, 2008: 2).

Türkiye ekonomisini geçmiş yıllardan itibaren değerlendirdiğimizde 1950’li yıllar da sanayileşmenin arttığı ve köyden kente göçün hız kazandığı görülmüştür. Bu gelişmeler sonucunda tarım sektörünün payı yıldan yıla azalmış, sanayi ve hizmetler sektörlerinin payı da giderek artmıştır. Ancak bu ekonomik dönüşüm sürecinde tarım sektöründen ayrılan kadınların büyük bir çoğunluğu sanayi sektörüne dahil olamamıştır (Özer ve Biçerli, 2004: 55).

Buradan hareketle Türkiye’de kadın istihdamının 1950’li yıllardan beri sürekli bir düşüş içerisinde olmasını kırsal alanda tarım sektöründe ücretsiz/ücretli aile işçisi olarak çalışan kadınların kentsel bölgelerde göçle birlikte iş piyasaları dışında kalarak ev kadını olmayı tercih etmeleridir (İlkkaracan, 1998: 7).

Yapılan dönemsel araştırmalarda Türkiye’de kadının işgücüne katılımında düşmeler yaşandığı görülmüştür. Bu duruma İİBK (1989: 12)’ nin verdiği örnekte “1950’lerde kadınlar arasında yaklaşık %80lerde olan işgücüne katılım oranları 1980 sonlarında yaklaşık %33lere gerilemiştir. Tarımın istihdamda öncelikli bir yer aldığı dönemde kadının istihdama katılımı da yüksek olmuş, ancak tarım dışında çalışan kadın sayısı çok düşük kaldığı gözlemlenmiştir.”

1970’li yıllarda meydana gelen finansal krizle başlayan ve sermayenin uluslararası düzleme açılması ile ilerleyen süreç, emek yoğun faaliyetlerin ve üretimin sıradan aşamalarının işgücünün daha ucuz olduğu ülkelere yönelmesine neden olmuştur. Vasıflı ve yüksek ücretli işgücünün istihdamına gelişmiş ülkelerde devam edilirken, daha düşük ücretli işgücü, az gelişmiş ülkelerce karşılanarak global işgücü piyasasında yeni bir işbölümü anlayışı ortaya çıkmıştır. Bu durumdan daha az eğitilmiş ve daha ucuz olan kadın işgücü özellikle az gelişmiş ülkelerde daha olumsuz yönde etkilenmiştir. Bu kesimde ki kadınlar sosyal güvenlikten yoksun ve düşük ücretle istihdam edilmişlerdir (Önder, 2013: 57,58).

1970’li ve 80’li yıllarda ihracata yönelik sanayileşme politikalarını benimseyen bir çok gelişmekte olan ülkede, özellikle düşük ücretli emeğin kullanıldığı ihracat sektörlerinde, kadının işgücüne katılımının “işgücünün kadınlaşması” olarak adlandırılan bir olguya yol açacak şekilde hızla yükseldiği gözlemlenmiş fakat Türkiye’de 1980’den beri egemen olan uluslararası piyasalara uyum stratejisine ve artan

ihracata rağmen, kadın istihdamının benzer bir dönüşümden geçmediği görülmüştür (Eyüboğlu, Özar ve Tanrıöver 1998: 37-43).

1980'lerden itibaren kadın istihdamında önemli bir oranda artış söz konusu olmayıp devlet ve özel sektör bir yönde bir artış yaşanmasına sebep olacak gerçek bir arayış içine girmemiştir. Kadın istihdamının istenilen düzeyde olduğu ülkelerin durumlarına ulaşabilmek için uyguladıkları, kadın istihdamının önündeki engelleri ortadan kaldırıcı uygulamalara benzer girişimler Türkiye'nin gündeminde yer almamıştır (Özar, 1994: 5-19).

Kadın haklarının yasal çerçevesini ilk oluşturan ülkelerden olan Türkiye, ne yazık ki kadınlara yasal zeminde vermiş olduğu haklara, fiiliyatta işlerlik kazandırmayı becerememiştir. Bunun temel nedeni de kadının iktisadi ve sosyal yaşama katılmasına yönelik toplumsal bakış açısının olumsuz izlerinin bugün bile devam etmesi olarak görülmektedir (Çolak ve Kılıç, 2001:7).

Toplumsal cinsiyet eşitliğine karşı ve bu yönde olumlu gelişmeler amaçlayan Lizbon Stratejisi'nde ifade edildiği gibi, Avrupa Birliği üyesi ülkeler 2010 yılına kadar kadınların istihdam oranının yüzde 60'lara çıkarmayı hedeflemiş ancak Türkiye'de bu oran 2013'de % 32.2 olarak belirlenmiş, örneğin 2014'te % 30.3 seviyesinde kalmıştır. Lizbon Stratejisinde amaçlananın çok gerisindeki bu oranlar, Türkiye'de kadın istihdamı konusunun istihdam politikalarının merkezinde yer alması gerektiğine işaret etmektedir.

3.4. 2000 SONRASI DÖNEMDE KADIN İŞGÜCÜ

3.4.1. 2000 Sonrası Dönemde Kadın İşgücü

3.4.1.1. 2000 Sonrası Döneme Kısa Bir Bakış

2000 yılı sonrası dönem Türkiye'de ekonomik, sosyal ve daha birçok alanda köklü değişim ve dönüşümlerin yaşandığı bir dönem olarak görülmüştür. Bu değişim süreci içerisinde, kamunun iktisadi sistemdeki etkinliği azalmış, tarım eskiye oranla önemini kaybetmiştir. Ekonomide ki yapısal dönüşüm ve yaşanan krizler, işsizlik olgusunu da beraberinde getirmiş ve refah düzeyi bu sonuçtan olumsuz etkilenmiştir.

Bu durum toplumu kronik bir yoksulluğun kucağına iterken sosyal sorunları derinleştirme yönünde etki yapmıştır. Ekonomideki yapısal sorunlar ve uygulanan politikalar, işsizliği azaltmada yetersiz kalmıştır. Özellikle kadın işgücü, oluşan işsizlik sorunundan daha fazla etkilenen kesim olmuştur (Karabıyık, 2012: 232).

Bu konuda siyasi partilerin de izlemiş olduğu yollar önem arz etmiş ve durumun şekillenmesinde büyük rol oynamıştır. 2000’li yıllarda Türkiye’de Müslüman muhafazakâr bir parti olan AKP’nin tek başında iktidara gelmesinde ve güçlenmesinde kentlerde yaşayan birinci ya da ikinci nesil kırdan kente göçmen, tam zamanlı ev kadınlarının mobilizasyonu önemli bir rol oynamış; bakım rejimi ve emek piyasasının cinsiyetçi yapısının muhafazakâr siyasi akımları güçlendirmiştir.

Kadına ilişkin siyaset gündeminin ‘çalışan’ kadınlardan ziyade ‘tam zamanlı ev kadınlarının’ sorunları çerçevesinde şekillenmesinin belki de en çarpıcı örneklerinden biri siyasi partilerin nakit transferleri politikalarına karşı yaklaşımları olmuştur. AKP iktidarının, genel olarak ekonomik politikalar açısından neo-liberal, serbest piyasacı pozisyonuna rağmen kadınlara yönelik en önemli icraatlarından biri bu neo-liberal pozisyonla özünde çelişkili nakit transferleri ve sosyal yardım politikaları olmuştur. Ailesinde engelli ya da bakıma muhtaç yaşlısı bulunan, belirli minimum bir gelir seviyesinin altındaki hanelerde bakımı üstlenen kişiye (ki bu neredeyse tüm durumlarda kadınlardır) asgari ücret düzeyinde bir nakit desteği verilmesi şeklindeki uygulama, 2000’li yıllarda ilk kez AKP iktidarı tarafından başlatılmıştır. Bu uygulama ile ev içi bakım emeği yükünün ilk kez ulusal politika düzeyinde tanındığını göstermesi açısından önem taşısa da, buna yönelik çözüm kadın-erkek eşitliğini sağlamaya yönelik olmamış, cinsiyetçi iş bölümünü daha da kurumsallaştırmak yönünde olmuştur. Zira bu nakit transferi politikası, ev içi bakım yüküne kamu sübvansiyonlu hizmetler ile destek vermektense, kadınları ev içi emekleri karşılığında maaşa bağlayarak, emek piyasası dışında, ev içinde emekçiler olarak geleneksel konumlarını resmileştirmiştir. (İlkkaracan, 2012: 8)

Buradan hareketle kadının ev içi emeği ilk kez parasal anlamda tanınsa da izlenen yolun uzun dönemde vereceği sonuçlar düşünüldüğünde arka planda gerçekleşen kadınların işgücünden uzaklaştırılması üzerinde durulmuştur.

Genel anlamda istatistikî verileri de incelediğimiz de Türkiye genelinde kadınların işgücüne katılım oranlarının 1988 yılında %34,3 iken 2004 te %24, 2012 de %29,5 olarak seyrettiğini görülmektedir. Ancak 2004 yılı bir kırılma noktası olup kadınların işgücüne katılımlarının kırsal alanlarda daha yüksek düzeyde gerçekleşmiştir. Bunun sebebi ise buradaki kadınların ücretsiz aile işçisi olarak çalışıyor olmasıdır. Türkiye’de dünya çapında eğilimin tersine 1950’lerin ortalarından başlayarak 2004 yılına kadar kadınların işgücüne katılım oranları sürekli düşmüştür. Bu düşüşünün altında sosyal, hukuksal, ekonomik pek çok neden bulunmaktadır.

Bu durum ağırlıklı olarak ülkemizde daha çok köyden kente göç olgusu ile birlikte kırsal kesimde ücretsiz aile işçisi olarak işgücü rakamlarına dahil edilen kadınların, kente geldiklerinde ev kadını statüsünde tanımlanarak işgücü hesaplarına dahil edilmemesi olgusundan kaynaklanmaktadır. Kadın işsizliği, kadının işgücü hesaplamalarına dahi sınırlı olarak katılması ve istihdam politikalarında dahi yer alamaması sonucunu doğurmuştur. Bu durumda kırsal kesimde ücretsiz aile işçisi olarak tanımlanan kadınlarla ev kadını olarak tanımlanan kadınlar arasında işgücüne katılım konusunda fark gözetilmemesi ev kadını olarak nitelendirilen kadınların da işgücü hesabına katılması gerekmektedir. Kadınların işgücüne katılımı 2004 yılından 2007 yılına kadar ancak 0,03 artış gösterebilmiş ve %23,6’ya yükselmiştir. 2012 yılında ise bu rakam %29,5 olmuştur. 2007-2012 yılları arasında yaşanan artışın arkasında kadın istihdamının artırılması ve kadın çalışanların korunmasına yönelik yapılan mevzuat çalışmaları, 18 yaş üstü kadın çalıştıran işverenleri kapsayan sosyal güvenlik prim teşvikleri ve kadınların iş hayatında yer almalarının önemini vurgulayan farkındalık yaratıcı çalışmalar etkili olmuştur (Önder, 2013: 45-58).

2006 yılında İŞKUR’un mevzuatında yapılmış olan değişikliklere göre, özel sektör işyerleri, biyolojik veya işin niteliğine ilişkin sebepler zorunlu kılınmadıkça iş ilişkisinde cinsiyete dayalı ayırım yapılmayacaktır. Dolayısıyla bu değişiklik işgücü taleplerinde cinsiyet ayırımının kalkmasında önemli bir rol oynamıştır. (Aslantepe, 2009)

1995’de Pekin’de gerçekleşen Dördüncü Kadın Konferansı’nda 189 ülkenin katılımı ile ortak bir deklarasyona dönüşen toplumsal cinsiyeti ortadan kaldırmaya yönelik çalışmalar 2008 yılında, TC. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü

(KSGM) tarafından hazırlanan “Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı (2008-2010)” ile politika metinlerine taşınmış akabinde kadın istihdamının artırılmasına yönelik olarak 25 Mayıs 2010 tarihli ‘Kadın İstihdamının Artırılması ve Fırsat Eşitliğinin Sağlanması’ başlıklı Başbakanlık Genelgesi çıkarılmıştır. Genelge, planın gerçekleştirilmesine yönelik atılan ilk adımlardan biri olmuştur. Genelgede yer alan maddelerin başında “Kadın İstihdamı Ulusal İzleme ve Koordinasyon Kurulu” oluşturulması yer almıştır. Bu maddeyi kadın istihdamında öne çıkan sektörlerde meslek eğitimlerinin verilmesi, kurum içi eğitimlerde kadınlar ve erkekler arası fırsat eşitliğinin gözetilmesi, kreş ve gündüz bakımevi yükümlülüğünün yerine getirilmesinin sağlanması ve denetlenmesi; şiddete uğrayan kadınlar, cezaevindeki kadınlar ile kocası ölmüş veya boşanmış kadınların sosyal yaşama katılmasına yönelik projelere ağırlık verilmesi hususları izlemiştir. Bu uygulamalarda hedef olarak kadınların eğitim düzeyinin yükseltilmesi, esnek çalışma koşullarının yaygınlaştırılması ve kadın girişimciliğinin artırılması belirlenmiştir. Bu politikaların öncelikle kadın-erkek eşitliğinin dinamiklerini kurmada, mevcut tabloyu uzun vadeli ve yapısal olarak dönüştürmede etkisiz olduğu açıktır. Son dönemlerde ise kadın istihdamında görece bir artış gözlenmesine rağmen bu eğilimin kadınların özgürleşmesine ve kadın-erkek eşitliğinin sağlanmasına yönelik olmadığı görülmektedir. Çünkü mevzuatta ayrımcılığı önlemeye ilişkin pek çok düzenleme bulunsa da bunlar uygulamada halen zayıf kalmaktadır (KEİG, 2013: 11-12).

Dünya ile karşılaştırıldığında Türkiye’de 2009 yılı itibariyle kadınların işgücüne katılım oranı yüzde 26 iken dünya ortalaması yüzde 51,6; Türkiye’de kadınların istihdam oranı yüzde 22,3 iken dünya ortalaması yüzde 48; Türkiye’de kadınların işsizlik oranı yüzde 14,3 iken dünya ortalaması yüzde 7 olarak belirlenmiştir. Türkiye, kadınların işgücüne katılım ve istihdam oranı açısından dünya ortalamasının ancak yarısı kadar bir oran yakalayabilirken, kadın işsizliğinde dünya ortalamasının iki katı bir orana ulaşmaktadır. Türkiye’de son yirmi yılda hem erkekler hem de kadınların istihdamında tarım sektörünün payı azalırken, sanayi ve hizmetler sektörlerinin payı artmıştır. Ancak kadınlarda bu dönüşüm çok daha keskin bir biçimde yaşanmıştır. 1989 yılında istihdam edilen kadınların yüzde 76,6’sı tarım, yüzde 8,8’i sanayi, yüzde 0,2’si inşaat, yüzde 14,4’ü hizmetler sektörlerinde iken, 2009 yılına gelindiğinde kadın istihdamının yüzde 41,7’si tarım, yüzde 14,7’si sanayi, yüzde 0,7’si inşaat, yüzde 43’ü

hizmetler sektöründe gerçekleşmiştir. Tarım sektöründen ayrılan kadınlar, sanayi ve hizmetler sektörlerine yönelmiş, 2009'a gelindiğinde hizmetler sektörü ilk defa tarım sektöründen daha fazla kadın istihdamını çeker hale gelmiştir. Son yirmi yılda kadın ve erkek istihdam oranları arasındaki fark kapansa da hala her alanda azımsanmayacak farklar vardır. Örneğin, tarımda istihdam edilenlerdeki pay kadınlarda erkeklerden çok daha yüksek iken; diğer sektörlerin istihdamdaki payı erkeklerde kadınlardan daha yüksektir. İnşaat sektörü hala kadınların istihdamında çok küçük bir paya sahip olmaya devam etmektedir. Hizmet sektöründe ise kadın istihdamı daha yoğun görülmektedir ve bu da temel olarak, çalışma koşullarının ve kadınların fiziksel ve duygusal yapılarının hizmet sektörüne daha uygun olduğu görüşünden ileri gelmektedir (Deniz ve Hobikoğlu, 2007: 127).

İnsani gelişmişlik göstergelerine kadın-erkek arasındaki uçurum açısından bakıldığında ise sonuç daha da kötüdür. KEİG (2013: 10)'in yayınında da belirtildiği üzere Dünya Ekonomik Forumu, Küresel Cinsiyet Uçurumu 2012 raporunda Türkiye 2006'da 135 ülke içinde 105. sıradayken, 2012'de ise 124. sıraya gerilemiştir. Kadınların işgücüne katılımlarının, ücret eşitliğinin, gelir eşitliğinin ve yönetici konumundakilerin cinsiyet dağılımına bakılarak hesaplanan Ekonomik Yaşama Katılım ve Olanaklar kategorisinde kendi bölgesi olarak tanımlanan Avrupa-Orta Asya'da ise ne yazık ki sonuncu sırada yer almıştır. OECD içinde yükselen ekonomilerden biri olan Türkiye, kadınların ekonomik hayata katılımı yönünden değerlendirildiğinde sonuncu sırada yer almıştır.

Türkiye'de son dönemde toplumsal cinsiyet eşitsizliğini azaltmak amacıyla birçok yasal düzenlemeler yapılmış ve kadınların toplumsal statüsünü iyileştirmeye yönelik çeşitli uygulamalara gidilmiştir. Bu bağlamda SİS (2010: 11) "bunların neticesinde temel göstergelerde görece bir iyileşme yaşanmasına rağmen, mevcut tablo hala son derece karanlıktır. Kadınlara "En az 3 çocuk istiyorum" diye seslenen bir siyasal iradenin, Türkiye'de kadınlar lehine bir toplumsal dönüşümün önünü açmasını beklemek zaten olası değildir. Türkiye hala erkek egemen sistemin yaşamın her alanında büyük ölçüde belirleyici olduğu bir toplumsal yapı arz etmektedir." şeklinde görüş beyan etmektedir.

3.4.1.2. 2001 ve 2008 Krizleri'nin Kadın İşgücüne Etkileri

Literatürde, ekonomik krizler ve kadın işgücü katılım oranı arasındaki ilişkiyi açıklayan birçok çalışmaya rastlamak mümkündür. Kadın çalışanların ekonomik durgunluk veya yapısal dönüşüme nasıl tepki vereceği belirsizlik taşımaktadır. Söz konusu ekonomik koşullarda kadınların işgücüne katılım oranları artacak mı azalacak mı sorusu özellikle piyasa tabanlı ekonomilerde önem kazanmaktadır. Uzun sürmeyen ekonomik resesyon sürecinde kadın işgücü katılım oranlarının uzun dönemdeki belirleyicileri önemli bir değişim göstermemekte ve dolayısıyla da bu değişkenler kadın çalışanların davranışlarını açıklayamamaktadır (Doğrul, 2008: 6).

Fakat kadınların işgücüne katılımını etkileyen önemli faktörlerden biri olarak en azından kısa dönem belirleyicileri olarak ekonomik krizler görülmektedir. Ekonomik krizlerin ise pozitif ve negatif etkileri bulunmaktadır. Ekonomik krizin pozitif etkisi olarak, kriz dönemlerinden sonra aile bütçesine katkı amacıyla kadınların işgücü piyasasına girmeleri ile ortaya çıkan ek işçi etkisi görülmektedir. Bir diğer etki olarak “Ümidini Kaybeden Çalışan Etkisi (Discouraged Worker Effect)” olmakta ve bu kadının işgücüne katılımını negatif etkilemektedir. Sonuç olarak, istihdam olanaklarının büyük ölçüde azaldığı kriz koşullarında işsizlerin bir bölümü iş aramaktan vazgeçerek işgücü piyasası dışına çıkmaktadırlar (Belet, 2013: 5).

Türkiye 80’li yıllar sonrasında darbe rejiminden çıkmış bir ülke olarak 1994, 1998-2001, 2008 yıllarında yaşanan krizlerle mücadele etmiş, 2002 yılından sonra ise toparlanma sürecine girmeye çalışmış, ekonomik ve siyasi açıdan istikrarı sağlamak için çabalamıştır. 2002 yılından sonra yeni politikalarla büyüme ve istihdam alanında girişimlerde bulunulmuştur (Altuntepe ve Güner, 2013: 73).

Yapılan girişimlerle sanayileşme sürecinde tarımın toplam katma değer içerisindeki oranı azalmış ve kırsal nüfustan kentlere doğru kayarak tarım dışı işgücü arzında artış yaşanmıştır. Bu durumda 2001 senesi gibi ekonomik krizin derinden hissedildiği yıllarda istihdam üzerinde ciddi baskılar oluşmuştur. Aynı zamanda 2001 krizi eşliğinde bankacılık sektöründe yaşanan kriz sonucunda çok fazla beyaz yakalı işsiz de ortaya çıkmış, yurtiçi talepte daralmalar yaşanmıştır (TÜSİAD, 2001: 30).

Türkiye ekonomisinin son on yıllık döneminde, işsizlik oranı 2001 ve 2008 krizlerinin etkisiyle iki defa kısa süre içinde hızlı bir şekilde artmıştır. Ancak, bu iki kriz sonrasındaki süreçlerde işsizlik oranlarının gelişimi birbirinden farklılık göstermiştir. İşsizlik oranı 2001 krizini takip eden dönemde sınırlı oranda azalmış, 2008 krizi sonrasında hızla gerilemiş ve krizin etkileri sürmesine rağmen, iki yıl içinde kriz öncesi seviyesinin altına inmiştir (Ceritoğlu, Gürcihan ve Taşkın, 2012: 2).

İstihdamdaki artış GSYİH'daki artışla aynı oranı yakalayamamış, 2001 yılında artan işsizlik 2001-2005 döneminde aynı oranlarda seyretmiştir. 2001 krizinin ardından 2002 ve 2003 yıllarında da istihdam düşük seyrini sürdürmüştür ancak 2004'ten sonra -ki bu rakamlar 2004-2006 döneminde 1.2 milyon kişi olarak belirlenmiştir- artmaya başlamıştır. Kriz ardından iki yıl süresince istihdam hacmi daralmıştır (Arslan, 2012: 34).

2000'li yılların yaşadığı günümüzde, Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) Hane halkı İşgücü Anketi sonuçlarına göre 2000-2005 yılları arasında 2002 yılında 5 milyon 463 binden 6 milyon 122 bine çıkarak büyük bir artış gösteren kadın çalışan sayısının takip eden dönemlerde düşme eğilimi içerisinde olduğu görülmektedir. 2002 yılındaki büyük artışın nedeni, 2001 Şubat'ında Türkiye'nin yaşamış olduğu ekonomik krizin aileler üzerinde yarattığı geçim sıkıntısının kadınları çalışma hayatı içine çekmesidir. Bu yıldan itibaren yaşanan düşüş ise krizin birçok işyerinin kapanmasına neden olması, bunun da kadınların işsiz kalması neticesini doğurması ile açıklanabilir (Berber, Eser, 2008: 7).

Ev kadınlarının bu kriz dönemlerinde çalışmaya yönelmesinin arkasında bu dönemlerde hane halkı geliri üzerindeki artan belirsizlikler olarak hane halkının gelirini sağlayan bireylerin işlerini kaybetmesi ya da daha düşük ücretle çalışmak zorunda kalmaları olarak gösterilebilir. Bu durumda hane halkı gelirin kadının da katkı yapması ihtiyacı doğmakta, kadınların evde kalmasının fırsat maliyeti artmaktadır. Bu nedenle birçok kadının kriz dönemlerinde işgücüne katıldığı görülmektedir. Öte yandan krizin etkilerinin azalması, hane halkı geliri üzerindeki baskıyı hafifletmekte ve belirsizlikleri azaltmakta, böylece kadının hane halkı gelirin katkı yapma zorunluluğu ortadan kalkmaktadır. Bu zorunluluğun ortadan kalkması sonucu, çalışmanın getirdiği çocuk ve yaşlı bakımı, ulaşım gibi ek masraflar, kadınların çalışmasının önünde bir engel

oluşturmakta, çalışma koşullarının da elverişli olmaması, kadınları işlerini bırakmaya yöneltebilmektedir (Özdemir ve Dündar, 2012: 3).

Böylelikle 2001 Krizi, o döneme istinaden ekonomik krizin pozitif etkisi, yani kriz dönemlerinden sonra aile bütçesine katkı amacıyla kadınların işgücü piyasasına girmeleri ile ortaya çıkan ek işçi etkisi ile açıklanmıştır.

2008 yılında yaşanan küresel kriz ise, çoğunlukla kadınların işgücü piyasasına girmelerini engelleyici bir unsur olarak ortaya çıkmıştır. Bu sebepten literatürde “Ümidini Kaybeden Çalışan Etkisi (Discouraged Worker Effect)” olarak adlandırılmış ve kadın işgücünü negatif yönde etkilediği savunulmuştur. Bu yüzden, özellikle de kadınlar için istihdam olanaklarının büyük ölçüde azaldığı kriz koşullarında işsizlerin bir bölümü iş aramaktan vazgeçerek işgücü piyasası dışına çıkmışlardır. Kriz öncesi büyüme hızında baş gösteren azalma, küresel krizin Türkiye’ye yansımaya paralel olarak, 2008 yılının son çeyreğinden itibaren daralmaya dönüşmüş ve 2009 yılında mali kuruluşlar dışında, hemen tüm sektörlerde ciddi küçülmeler yaşanmıştır. Ekonomideki bu daralmanın çalışma yaşamı açısından ilk doğrudan etkisi, istihdam üzerine olmuş ve Türkiye, 2009 yılında reel ekonomideki krizin, istihdam krizine dönüşmesi olgusu ile karşılaşmıştır (Erdoğan, 2010: 146-147).

Kriz gelişmekte olan bazı ülkelerin gayrisafi yurtiçi hasıllarının önemli bir bölümünü oluşturan döviz akışlarında kendisini olumsuz olarak göstermiş ve dünyanın büyük çoğunluğunda düşmüş, hane gelirlerini düşürüp yoksul insanların zaten kırılgan olan geçim koşullarını tehdit eder bir hale gelmiştir. Kriz, milyonları işsizliğe, eksik istihdam ve/veya güvencesiz istihdama iterek insan onuruna yakışır çalışma koşullarına ciddi biçimde gölge düşürmüştür. Bazı sektör ve bölgelerde kadınlar işsizlikten etkilenenlerin çoğunluğunu oluşturmuştur (Raaber, 2010: 9).

Krizin etkilerinin yayılması neticesinde, özellikle de kamu istihdamının daraltılmasıyla birlikte, kadınların yoğun olduğu sektörlerde de yıkıcı etkiler hissedilmeye başlanmıştır. Krizden çıkmak için benimsenen temel ilke olan kamu harcamalarının azaltılması, kamu sektöründen ve sosyal yardımlardan yararlananların çoğunlukla kadınlar olması nedeniyle, bu yıkıcı etkileri güçlendirmiştir. Uluslararası Çalışma Örgütü’nün BM Kadın Örgütü ile kaleme aldığı rapora göre, kriz kadın işsizlik

oranı ile erkek işsizlik oranı arasındaki farkı 0,5'ten 0,7'ye çıkarmış ve kadınların yaptığı 13 milyon işi ortadan kaldırmıştır (*Milliyet*, 2013).

Kadınlar çoğunlukla düşük ücretli, vasfı düşük ve geçici istihdamda çalıştırılmaktadır, bu durum da onları kriz zamanları özellikle kırılgan kılar. Hem kadınlar hem erkekler işten çıkarmalardan etkilenirken, kadınlar çoğunlukla işine ilk son verilenlerdir. Formel sektörde çalışanların enformel ekonomiye itilmesiyle, zaten düşük olan ücretler iyice baskılanıp halihazırda enformel emek içinde olanların çoğunluğunu oluşturan kadınları orantısız bir şekilde etkilemektedir (Raaber, 2010:10,16).

Kadınların istihdam piyasalarına katılımlarının krizlerden etkilenme biçimlerinin ele alınışında dikkat edilmesi gereken ilk nokta, krizler karşısında uygulanan ekonomik politikalar ve bunların uygulanabilmesi için yapılan yasal düzenlemelerin, kapitalizmin yeniden üretimini mümkün kılmanın bir aracı olarak sömürü düzenini güçlendirme ve dolayısıyla toplumsal eşitsizliği arttırma eğilimi gösterdiği olmuştur. Ancak, kadınlar söz konusu olduğunda etkilenmenin farklı tarihsel anlarda birbirine neredeyse taban tabana zıt nitelikler gösterdiği gözlemlenmiştir. Örneğin 1970'lerde erken kapitalistleşen ülkelerde yaşanan krizlerin sonucunda, uluslararası sermaye ucuz iş gücü nedeniyle yatırımlarını az gelişmiş ülkelere transfer etmiş ve bu sermaye aktarımının teşvik edilmesi için az gelişmiş ekonomilerde yatırımcıların iş ve sosyal güvenlik harcama yüklerinin azaltılması, kadınların giderek daha büyük bir kısmını oluşturduğu ucuz emek gücünün kullanımı yaygınlaşmıştır. Ayrıca krizlerin kadın emeğine duyulan ihtiyacı arttırmasının yanında, kriz karşısında ilk işten çıkarılanların kadınlar olduğu tarihsel örneklere de rastlanmıştır (Yaman, 2009:2).

Tüm var olan kriz ve kadın konulu literatürün bu perspektif ekseninde geliştirilmesi gerekir. Yaşanan ekonomik krizleri kadınlar açısından özel sonuçlarıyla birlikte değerlendirmek isteyen çalışmalara bakıldığında, mevcut çalışmaların toplumsal cinsiyet duyarlı yaklaşımlar oldukları ancak yine de tek boyutlu bir inceleme gerçekleştirdikleri görülür. Bu çalışmalar, hakim iktisadi yaklaşımları cinsiyet körü olmakla ve ekonomi analizlerinde yeniden üretim alanını yok saymakla suçlarlar. Ancak bu yaklaşımlar, yeniden üretimi de dahil ederek gerçekleştirdikleri analizlerde, yine de

ekonomik alanda sıkışıp kalır ve bu açıdan tek boyutlu bir analiz gerçekleştirirler. Oysa kadınların krizlerden etkilenme biçimleri böyle bir tek yönlülükle açıklanamaz.

Bu tek yönlülüğü aşmak için ilk olarak, alanın interdisipliner niteliğinin geliştirilmesi gerekir. Hali hazırda iktisadi analizlerle sosyolojik analizler arasında bir bakışimsızlık olduğu açıktır. Bu bakışimsızlık, iktisadın rakamlardan ibaret soyut kategorileriyle, sosyolojinin gündelik hayattan beslenen somut kategorilerinin arasında bir ilişki kurulmasının önüne geçmektedir. Bir başka deyişle, makro ekonomik değişimler ve politikalarla gündelik hayatın ilişkisinin kurulması, krizden etkilenen kadının ete kemiğe büründürülmesi gerekir (Akgöz ve Balta, 2015:14).

Mevcut sistemik krizler kadınların makroekonomiye katılımının ne kadar önemli olduğunun küresel çapta kabulünü gerektirmektedir. Kadınlar makroekonomik politikaların pasif öznelerinden ibaret değildir; başlı başına siyasal özne ve kalkınma aktörleridir. Dolayısıyla makroekonomik politikaların tasarım, uygulama ve değerlendirilmesine ciddi anlamda dahil olmalıdırlar. Yıkıcı olmakla birlikte, kriz insan haklarında temellenmiş, içerici, hesap verebilir ve sürdürülebilir bir ekonomik modeli öne çıkarmak için fırsat sunar. Kadın hakları aktivistleri, toplumsal cinsiyet eşitliği savunucuları ve feminist iktisatçılar bunun yaratılmasına katılmalıdır. Tüm kadınların haklarının güvence altına alınıp desteklenmesi, tarihsel olarak ayrımcılığa uğrayanlar dahil, herkesin yararına yeni bir kalkınma modelinin oluşturulmasında hayati önemdedir (Raaber, 2010: 20).

3.4.2. 2000 Sonrası Dönemde Kadının Sektörlerdeki Konumu

3.4.2.1. Tarım Sektöründe Kadın

Tarımsal üretim sürecinde tohumun saklanması ürünlerin yetiştirilmesine, hasattan ürünün sofraya ulaşımına kadar farklı dönemlerde ve farklı coğrafyalarda kadın emeği en büyük ortak payda olmuştur. Türkiye’de bugün halen tarımsal üretim kadın istihdamının en yoğun olduğu sektör olarak istatistiklere yansımaktadır. Tarımsal üretimin yapısı incelendiğinde ise küçük ölçekli üreticilik veya geçimlik aile içi üretim olarak adlandırılan bir oluşum görülmektedir. Dolayısıyla bu yöntem kırsalda kadınların ücretsiz aile işçisi veya güvencesiz çalışan işgücü olarak emeklerini ortaya koymalarına

sebeptir. Bilakis kadının tarımda görünmeyen emeği günümüzde üretimden tüketime en yoğun kullanılan emeğin kendisi olmaktadır.

Türkiye’de tarım ise özellikle neo-liberal politikaların uygulanmasından sonra gelir getirici üretim faaliyeti olmaktan çıkmaya başlamıştır. Tarımda oluşan bu gerileme durumu, tarımsal üretimin her aşamasında çalışan kadınları olumsuz etkilemiştir. Tarımsal alanlarda kayıt dışı çalışma şeklinin fazlalığı ve kadın emeğinin hak ettiği değeri görememesi de bu gerilemeye ile birleştğinde, kadınların üretimden aldıkları payın istihdam verilerindeki yüksek iş gücü oranlarıyla örtüşmediğini ortaya koymaktadır (Candan ve Günal, 2013; 93).

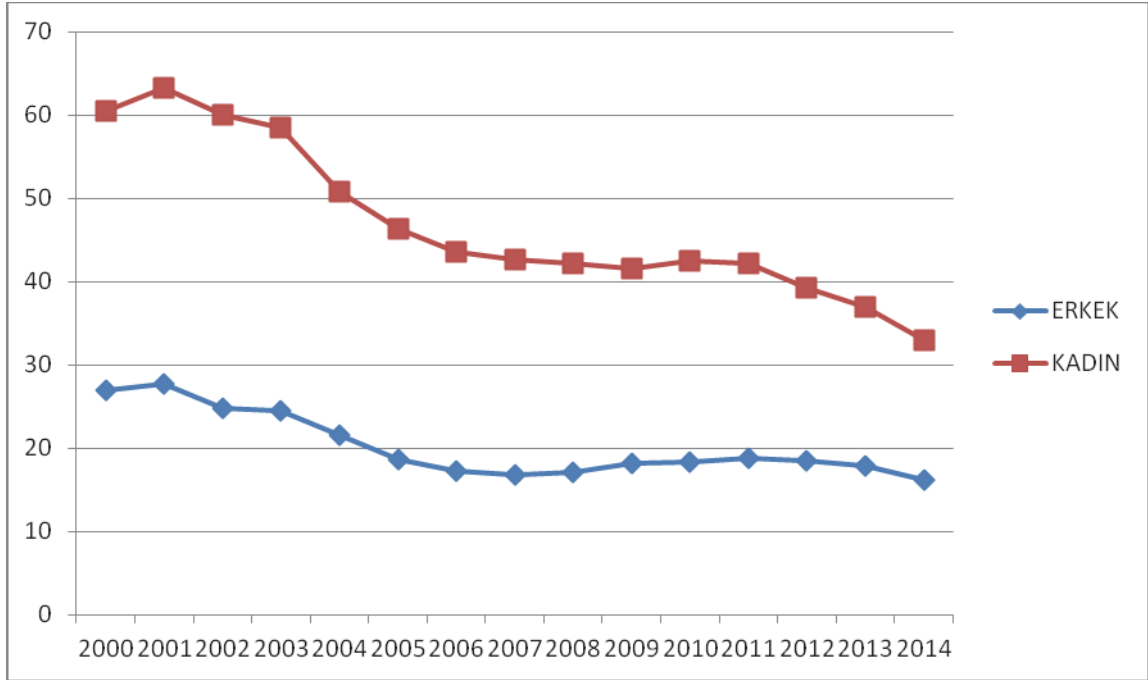
2001 Krizinden sonra Türk Ekonomisi’nin zayıflayan istihdam hareketi, istihdam yaratmanın dinamiklerinin etraflıca analiz edilmesini gerekli kılmıştır. Zaman ilerledikçe kırsal faaliyetlerden kentsel faaliyetlere doğru yaşanan dönüşüm ve işgücünün kayması bu alanlara doğru kayması hız kazanmıştır. Ancak kırsal faaliyetlerden ayrılan işgücünün kentsel alanlarda istihdam edilmek için gerekli koşulları sağlamaması sebebi ile ilgili dönüşüm süreci, vasıf uyumsuzluğu konusunun gün yüzüne çıkmasına neden olmuştur.

Ortaya çıkan olumsuz duruma rağmen Türkiye’de işgücünün 2000 yılından itibaren kırsal alanlardan kentsel alanlara, tarım sektöründen sanayi ve hizmetlere doğru kayması hız kesmemiştir. Fakat tarım sektöründeki yoğun istihdamda görülen bu düşüş, kentsel alanlarda yaratılan yeni işlerle telafi edilememiştir. Tarım sektöründe çalışanların çoğunun geçimlik olarak kendi işini yapması ve ücretsiz aile çalışanı olmasına rağmen bu iki kategori kentsel alandaki istihdamın ancak küçük bir kısmını oluşturabilmiştir (Taymaz, 2010; 1-5).

Tablo 7: Ekonomik Faaliyetlere Göre İstihdamın Dağılımı (Tarım) (%)

					ERKEK									
2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
27	27,7	24,8	24,4	21,6	18,6	17,2	16,8	17,1	18,1	18,3	18,7	18,4	17,8	16,1
					KADIN									
2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
60,5	63,3	60	58,5	50,8	46,3	43,6	42,7	42,1	41,6	42,4	42,2	39,3	37	32,9

Kaynak: TÜİK, Konularına Göre İstatistikler, 2014

Grafik 1: Ekonomik Faaliyetlere Göre İstihdamın Dağılımı, İşgücü Oranları (Tarım)

Kaynak: TÜİK, Konularına Göre İstatistikler, 2014

Grafik 1.'i yorumladığımızda tarım sektöründe istihdam edilen kadın sayısının 2000-2014 yılları arasında yaşadığı oransal farkı görülebilmektedir. Yıllar içerisinde görülen bu azalmayı tarımın ekonomideki payının küçülmesine bağlanmaktadır.

1966 yılında kadın işgücü içerisinde çalışan kadınların %95'i tarım sektöründe faaliyet göstermiş, 1980 yılında bu oran %85.6 yükselmiş, 1997'de ise %72.5 olmuş, 1999'da da %66.3'e düşmüştür. 2000 yılından bu yana ise bu oranın % 20'lere kadar gerilediği tespit edilmiştir (Ecevit, 2008:115).

Ancak şehirleşmeye rağmen Türkiye'de tarım içi istihdamın önemini tamamen kaybettiği söylenemez. Çünkü Türkiye'de tarımda istihdamın toplam istihdam içindeki payı uzun süre Kuzey Akdeniz ülkelerinin hepsinden daha yüksek kalmıştır. Ayrıca belli dönemlerde ülkemizde tarımda istihdamın toplam kadın istihdamı içindeki payının erkek istihdamı içindeki payından çok daha yüksek olduğu görülmüştür. Buna rağmen,

kadınlara istihdam sağlayan en önemli sektör olan tarımda bile, 2000-2014 yılları arasında çalışan kadın oranında da düşüş yaşanmıştır (Buğra, 2010: 5).

Tarımda kadının yeri ve ekonomik faaliyetlere katılımı da farklı bir boyut kazanmıştır. Tarım kesimindeki kadınların üretime katılımı ailenin gerçekleştirilen tarımsal faaliyete, ailenin gelir düzeyine ve işin koşullarına bağlı olarak değişim göstermiştir. Ayrıca ailenin mülk toprak genişliği ve tarımsal mekanizasyon düzeyi arttıkça kadın, tarımsal üretimden ayrılarak çalışma potansiyelini ev kadınlığına yöneltmiştir.

Tablo 8: İstihdam Edilenlerin Yıllar ve Cinsiyete Göre İşteki Durumu (Bin kişi, +15 yaş)

KADIN	TARIM – AGRICULTURE				
	Toplam Total	Ücretli veya yevmiyeli Regular employee and casual employee	İşveren Employer	Kendi hesabına Own account worker	Ücretsiz aile işçisi Unpaid family worker
2000	3 508	119	4	511	2 873
2001	3 780	119	4	611	3 046
2002	3 674	155	9	628	2 881
2003	3 447	121	2	576	2 747
2004	2 565	136	6	337	2 086
2005	2 367	155	8	445	1 759
2006	2 295	156	10	434	1 695
2007	2 288	147	9	435	1 697
2008	2 354	170	14	400	1 770
2009	2 445	173	7	408	1 857
2010	2 724	219	10	426	2 070
2011	2 944	238	8	434	2 265
2012	2 872	213	8	413	2 238
2013	2 826	218	5	406	2 197

Kaynak: TÜİK, Konularına Göre İstatistikler, 2014

Özellikle 2000-2008 yılları arasında, ücretsiz aile işçiliğinden, kendi hesabına çalışmaya doğru bir yönelim yaşanmıştır. Kendi hesabına çalışan kadın oranındaki artış, tarımsal faaliyetin işgücü istihdam etme bakımından önemini yitirmesi gibi etkenler ile aile gelirinin risk altına girme tehlikesiyle erkek nüfusun tarım dışı işlere yönelmesi ile açıklanmıştır. Bu durumla beraber aile işgücünü de oluşturan erkeklerin tarımdan

çekilmesi sonucu, ücretsiz aile işgücü olarak üretime katılan kadınların tarımsal uğraşısının ve iş yükünün artmasına neden olmuş ve “Tarımın Feminizasyonu” olgusunu ortaya çıkarmıştır.

Son dönemde, kentsel alanda kadın girişimciliğinin desteklenmesine yönelik faaliyetlerin yoğunlaşmasına karşın, kırsal alanda kendi hesabına çalışan kadın sayısında yaşanacak artış, toplam kadın girişimciler içinde kırsal kesimdeki kadın girişimcilerin payını da giderek kenttekilere yaklaştırmıştır. Kadınlar, çoğu kez zorunlu olarak aldıkları bu statü nedeniyle üretimin başından sonuna kadar tüm aşamalarında, karar verici konumda bulunabilmişler ve dolayısıyla kırsal alanda kadın girişimciliği; kadının mülkiyete, finansal kaynaklara ve eğitime yetersiz erişimi, düşük gelir düzeyi, geleneksel rollerinin işgücüne katılımını sınırlamasına neden olmuştur. Ayrıca sadece mikro düzeyde girişimci olabilmesine imkân vermiş, kadının geleneksel bakış açılarındaki yerine paralel olarak, kendini girişimci olarak görememesi gibi kırsal alanda daha yoğun olan engeller nedeniyle de, atak bir yapıya sahip olamamıştır (Kulak, 2011: 78-79).

Tablo 8'de görüldüğü gibi tarımda istihdam edilen kadınların toplam sayısı giderek azalarak seyir etmiş ve kendi hesabına çalışan kadın sayısı da 2000’li yıllardan günümüze düşüş yaşamıştır. Erkekler ise tam tersi çalışma yaşamına en fazla kendi hesabına çalışan konumunda katılmaktadır. Kırsal bölgelerin çoğunluğunda kadın, ücret karşılığı çalışması durumunda da elde ettiği geliri, genellikle aile reisi kabul edilen erkeğe vermektedir. Kısacası, kadın bazı durularda üretime katılımı sonucunda dahi bile ortaya çıkan değerlerin sahibi olamamıştır. Bu nedenle de yaşamını ailesindeki erkeklere bağımlı olarak sürdürmek zorunda kalmış ve çoğu kez bunu doğal bir durum olarak kabul etmiştir.

Tablo 9: Yaş grubuna ve dönemlere göre işgücüne katılma oranı (%), Kır-Kadın

	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60-64	65+
2013	21,4	40,2	43,9	44,3	49,8	53,1	50,5	45,1	39,3	31,7	11,3
2012	20,9	38,7	42,2	46	50,3	52,1	51,6	46,9	40,7	32,4	12
2011	22,2	40,2	41	45,3	50,7	51,8	52,5	48,2	42,3	32,4	12,7
2010	22,9	38,6	41,4	43,1	47,8	51	48,9	46,5	40,4	32,4	11,5
2009	23,1	36,1	37,7	42,4	44,1	47,7	45,1	43,9	39	31,8	12,1
2008	23,6	34,5	35,3	38,8	41,8	43	43,5	42,3	36,3	29,5	12
2007	21,4	33,8	34,7	38,9	42,5	43,9	43,4	42	35,6	28,5	12,1
2006	23,6	34,5	36,5	38,8	43	44,6	43	41,3	35,7	27,7	12,4
2005	24,9	37,5	36,6	39,6	42,5	44,6	45,3	41,8	34,8	29	13,5
2004	28	40,5	39	42,2	46,6	47,2	46,1	43,5	42,1	32,7	15,8
2003	32	40,4	39,9	42,6	45,2	48,3	48,7	46,3	44,5	35,4	18,7
2002	35,2	45,1	41,8	44,6	45,7	49,7	50,9	50,4	44,5	40,5	20,4
2001	35,6	45	43,9	47	46,7	50	49,8	50,5	42,7	34,5	22,1
2000	37,2	41,1	44,4	43,2	45,1	46,8	47,4	47,4	43,9	34	20,1

Kaynak: TÜİK, İşgücü İstatistikleri Veri Tabanı, 2014

Tablo 10: Yaş grubuna ve dönemlere göre işgücüne katılma oranı (%), Kır-Erkek

	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60-64	65+
2013	41,2	76,6	89,2	91,7	92,3	91,8	89,7	80,8	70,2	57,6	30,5
2012	39,6	74,2	87,8	91	91,4	91,5	88,8	81,1	72,3	61,6	31,4
2011	42,4	79	89,8	92,5	93,3	92	89,8	80,6	72,7	64	33,4
2010	40,9	75,9	89,8	92,5	92,8	91,9	88,8	79	70,2	60,9	30,8
2009	43,9	76,3	89,4	90,7	91,2	92,2	89	80,3	68,9	59,7	31,6
2008	42,7	75,3	88,9	91,8	91,8	91,5	86,5	79,6	67	58,5	31,2
2007	41,8	74,8	88	91,6	91,1	90,8	84,9	76,8	67,6	59	30
2006	40,7	74,2	88,1	90,9	91,1	91,4	86	76,8	67,7	58	33
2005	40,6	75	90,2	92,2	92,5	92,8	88	77,7	69,8	57,4	35,2
2004	43,7	78,5	89,5	92	93,7	92,7	88,3	78,8	71,4	63,2	38,7
2003	43,5	75	87,1	90,1	90,8	90,4	85,8	79,4	67,2	64,3	37,3
2002	48,8	76,3	87	90,5	92	92	88,1	79,7	73,9	65,5	38,3
2001	54,5	78,6	88	91	93,5	92,1	89	80,3	76,5	67,6	43,5
2000	57,2	81,6	89,6	91,6	93,9	93,9	88,7	82,9	75,3	66,1	46,6

Kaynak: TÜİK, İşgücü İstatistikleri Veri Tabanı, 2014

Tablo 9'a bakıldığında da 2000 yılında 15-19 yaş grubunun işgücüne katılım oranı, %37,2 iken bu oran 2010 yılında %22,9 gerilemiştir. Bu gerilemenin nedenlerinden biri olarak kırsal kesimde kadınlara yönelik eğitim vb programların etkinleşmesi olarak öngörülmüştür. 20-54 arası yaş grubunda kadınların işgücüne katılım oranının %40 ile %50 arasında değiştiği görülmektedir. Özellikle 35-54 yaş grubunda değişen hayat şartları, küreselleşme ve geçim sıkıntısı nedenleri kadınların işgücüne katılımlarını artırmıştır.

Tablodan çıkarılabilecek bir diğer sonuç ise, "2008 yılında yaşanan global finansal krizin kadınların işgücüne katılımlarını etkileyerek çok düşük ücretlerle de olsa çalışmaya hayatına girmesine neden olmuştur." (Peker ve Kubar, 2012: 178-179).

Kırsal alanda erkek işgücünün oranları ile kadın işgücü oranları karşılaştırıldığında ise; tarım sektöründe kadın emeği, aile içinde kayıt dışı, üretimde de ücretsiz aile işçisi olduğundan gelir getirici bir faaliyet olarak görülmemekte ve bu durum istatistiklere de yansımaktadır. Buradan varılacak sonuç ataerkil düzenin kadının sınıf bilinci kazanmasına engel olduğudur. Sonuçta kadınlar tarımsal faaliyetlerde yüksek oranda işgücüne katılmalarına rağmen kendilerini çalışmıyor kabul edip istatistiklerde ev kadını olarak yer almaktadır. Türkiye'de tarım sektörü erkek ve kadınların hemen hemen eşit sayıda istihdam edildiği tek sektör olarak yansısı da ilgili tablolardaki oranlar göz önünde bulundurulduğunda, bu sektör de bile kadın işgücünün yetersiz kaldığını görülmektedir.

Türkiye nüfusu 2013 istatistiklerine göre 76.667.864 kişi olarak sayılmış olup, nüfusun %50,2'sini erkekler, %49,8'ini ise kadınlar oluşturmuştur. Erkeklerin yaklaşık 29 milyonu kadınların ise 30 milyonu 15 yaş üstünde olmakla birlikte 15 yaş üstündeki kadınların sadece üçte biri çalışma yaşamına katılmıştır. Kadınların işgücüne katılım oranları kentte %28, kırdaki kadınlar kentteki kadınlara göre daha fazla çalışmaktadır. Sektörlere göre kadın istihdamındaki değişime tarımda çalışan kadın işgücü oranına genel olarak bakıldığında 2004 yılı verilerinde %50,8 olan tarımda kadın istihdamı 2013 yılında %37'ye düşmüştür. Buradan hareketle Türkiye'de kadının işgücü ve istihdam yapısının değiştiği öne sürülmüştür. Ayrıca ilgili dönemde kadın sadece işgücü oranları olarak erkeklerden geri kalmamakta, tarımda çalışan kadınların %78'i ücretsiz aile işçisi olarak çalışmaktadır. Kendi hesabına çalışan

kadın sayısı erkeklerin %18'i kadar, işveren olan kadın sayısı da erkeklerin %7'si olduğu oranlara yansımıştır. Durum özetlendiğinde, tarımda çalışan kadın büyük oranda ücretsiz aile işçisi olarak çalıştığı sonucuna varılmaktadır. Tarımda çalışan erkeklerin büyük çoğunluğunu ise kendi hesabına çalışanlar oluşturmaktadır. (Candan ve Günal Özalp, 2013: 97)

Kadınların kırsal alanda ve tarım sektöründe yaşadığı problemlere göz atıldığında bunların; tarım sektöründeki kadınlar için sosyal güvenlik kapsamındaki iş olanaklarının yetersiz olması, statüsü düşük işlerde istihdam edilmeleri, emeklerinin karşılığını hakkaniyetle alamamaları ve eğitim olanakların daha az erişimi nedeniyle tarım dışında çalışma olanaklarının zayıflığı olarak görülmektedir.

Türkiye kırsalında eşit olmayan fırsatlarla karşı karşıya kalan, kendi tercihi olmayan sosyal ve ekonomik koşullara maruz kalan bir kadın karşımıza çıkmaktadır. Böyle bir durumda en önemli faaliyet, kırsal alana hizmet götüren kurumlar arasında koordinasyon sağlayıcı politikaların uygulanmasıdır. Kırsal alanda öncelikli olarak kadınların eğitime katılımlarının sağlanması ve kadınların istihdam edilebileceği kırsal sanayi alanlarının oluşturulması gerekmektedir. Sadece bununla yeterli olmayıp, oluşturulacak kırsal sanayi bölgelerinde kadınlara erkeklerle eşit fırsatlar sağlanmalıdır. Yanı sıra kırsal kadınlar için yeni iş sahaları yaratan kalkınma çalışmaları projeler kapsamında başlatılmalıdır. Bunun için verilecek en güzel önerilerden birisi kırsal kesimdeki kadınların yetiştirdikleri ürünlerin pazarlanabileceği organik ürün pazarları kurularak kadınların ekonomik hayata katılımlarını teşvik olarak görülmektedir. Bu tür uygulamalarla kırsal kesimdeki kadınların sadece istihdamı artmayacak aynı zamanda sosyal hayattan dışlanmışlıkları da ortadan kaldırılabilir (Peker ve Kubar, 2012: 186).

2000'li yılların başlarından itibaren tarımsal destekler kaldırılmış sonra 2008'de yeniden gözden geçirilmiştir. Dolayısıyla tarımın toplam istihdam içindeki payında gerileme yaşanacağı tahmin edilmiştir. Fakat uzun dönemde tarımın toplam istihdam içindeki payı azalsa da hala nüfusun önemli bir kısmını barındırmaktadır. Tarım her dönemde önemini böylesine korurken yöneticiler ve politika yapıcılar tarımda üretkenliğin devamı için beceri Ar-Ge desteği ve danışmanlık hizmetleri üzerinde durmalıdırlar (Tansel, 2012: 77).

Özellikle ülkemizde beceriye yönelik çalışmalar ile ilgili destekler yetersiz kalmaktadır. Dolayısıyla çalışmalar çeşitlendirilmeli ve bu konu da en büyük pay hükümetlere düşmektedir. Uygulamış oldukları kadına yönelik politikalar onları istihdama dahil olabilmeleri açısından girişimciliğe yönlendiren ve özellikle kırsal kesimde hakim olan geleneksel görüşü yıkmak için olmalıdır.

3.4.2.2.Sanayi Sektöründe Kadın

Tarihte kadınlar ilk kez sanayi devrimiyle beraber belirli bir ücret karşılığında iş yaşamına katılmışlardır. Dolayısıyla geçmişten beri kadınların çalışma yaşamına katılmaları ile sanayileşme olgusu arasında güçlü bir bağıntı olduğu düşünülmüştür. Çünkü sanayileşme, daha çok sayıda kadını çalışma hayatının içine çekmiştir.

Zaman ilerledikçe ihracata dayalı sanayileşme eğilimlerine yönelme olmuş ve sanayileşen ekonomilerde yaşanan ihracat artışı ile kadınların tarım sektöründen sanayi sektörüne kayma etkisi oluşmuştur. Yine ihracat odaklı endüstrilerde kadınlar için yeni istihdam imkânları oluşturulmuştur. Böylece kadınlar, işin değişen doğası, sosyal haklar ve yasal düzenlemeler vb. etmenler nedeniyle eskisine oranla daha fazla sayıda çalışma yaşamına katılmışlardır. Ancak eğitimleri, kalifikasyonları, çalışma yaşamında tuttıkları işler, aldıkları ücretler dikkate alındığında ekonomik yaşamda, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin devam ettiği görülmüştür.

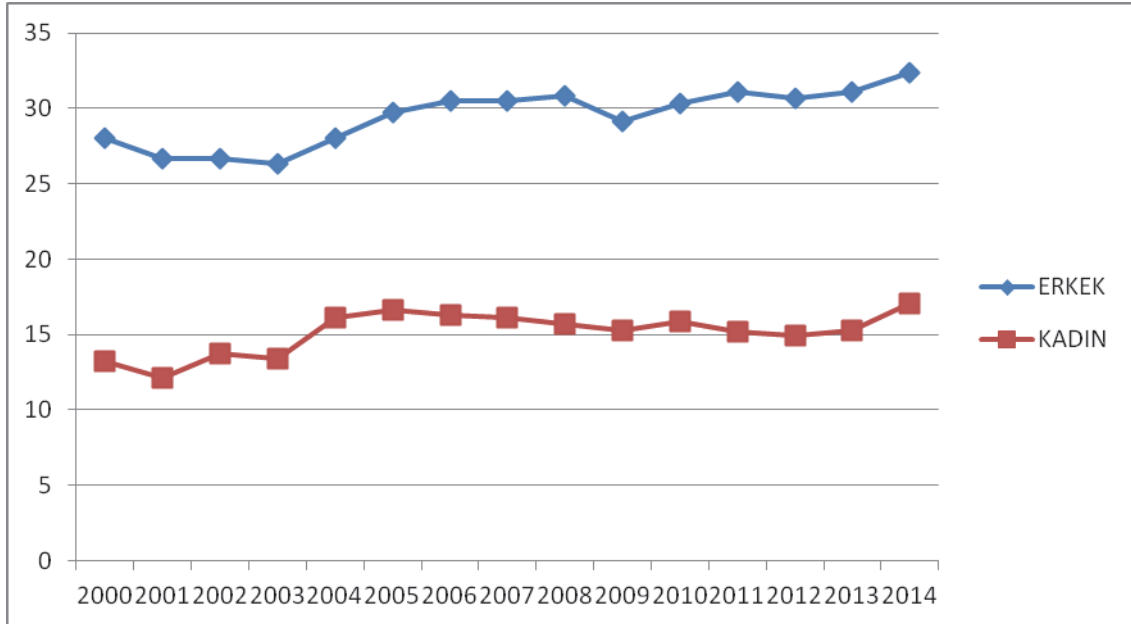
Her ne kadar sanayide çalışmayı tercih eden kadınlar düzenli maaş ve sigortayı gerekçe gösterecekler de işverenlerin çalışma saatlerine uymaması, verilen düşük ücretler, işlerin ağırlığı kadının çalışma yaşamından genç yaşta uzaklaşmasına yol açmıştır. Bu durum için işverenler kadın istihdamını zorlaştıran birçok sebep olduğu yönünde yorumlamalar getirmiştir. Bunlardan en önemlisi ise kadınların 'kadın' olmasından gelen hallerdir. Diğerleri ise vardiya sistemi olarak görülmektedir. Üçüncü olarak servis/taşıma problemleri gelmektedir. Kadının hem işe alınmasında hem de işten çıkarılmasında evlilik, hamilelik, doğum izni, emzirme, çocukların bakım sorunları vb durumlar önemli rol oynamaktadır. İşverenler içinde kadın istihdamına gidilirken çocuk yapmama şartının sözleşmeye eklendiği de görülebilmektedir. Kadınların sıralanan nedenlerden dolayı kısa sürede işten çıkmaları veya iş değiştirmeleri onların istikrarsız, iş sahiplenirliği daha zayıf ve verimsiz oldukları algısına yol açmaktadır. Ne yazık ki bu

düşünce biçimi toplumsal bir boyut kazanarak kadın istihdamının tercih edilmesinde negatif bir etki yaratmaktadır. Kadınların iş hayatındaki eğreti konumlarından kaynaklanan bu tarz fikirlerin bertaraf edilmesi için gerçekçi bir çaba gösterilmesi gerekmektedir (Yıldız, 2013: 99-105-106).

Tablo 11: Ekonomik Faaliyetlere Göre İstihdamın Dağılımı (Sanayi) (%)

KADIN															
2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	
13,2	12,1	13,7	13,4	16,1	16,6	16,3	16,1	15,7	15,3	15,9	15,2	14,9	15,3	17,1	
ERKEK															
2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	
28	26,7	26,7	26,3	28	29,7	30,5	30,5	30,8	29,1	30,3	31,1	30,7	31,1	32,4	

Kaynak: TÜİK, Konularına Göre İstatistikler, 2014

Grafik 2: Ekonomik Faaliyetlere Göre İstihdamın Dağılımı, İşgücü Oranları (Sanayi)

Kaynak: TÜİK, Konularına Göre İstatistikler, 2014

Yukarıdaki tablodan da görüldüğü üzere kadın istihdam oranı sanayi sektöründe yeterli olmamakla birlikte tarım sektörüne göre oran bir hayli düşüktür.

Genel bir değerlendirme yapmak gerekirse; Türkiye’de yoğun olarak tarım sektöründe istihdam edilen kadın, ikinci olarak sanayi ve inşaat sektörlerine göre çalışma koşullarının daha kolay olduğu hizmetler sektöründe, en düşük olarak ise sırasıyla diğer sektörlerle göre daha fazla fiziki güç gerektiren sanayi ve inşaat sektörlerinde istihdam edilmektedir. Kadın istihdamının bu şekildeki sektörel dağılımının önemli bir nedenini kadına yönelik geleneksel bakış açısı oluşturmaktadır. Kadının yerini evi, en önemli görevini ise anne olarak değerlendiren bu algı, tarım sektöründe çalışmalarını normal karşılarken, bu sektör dışında işgücü piyasası içinde bulunuşundan yana olmamaktadır (Berber, Eser, 2008: 10).

Çünkü Toksöz (2011: 264)’ünde belirttiği gibi “Türkiye’de özellikle yeni sanayileşen Anadolu kentlerinde de sanayi bölgeleri 'erkek' alanları olarak algılanmakta ve kadınlar için uygun çalışma ortamları olarak görülmemektedir.”

Bu duruma çözüm olarak faaliyetteki firmaların kadın istihdamından yararlanmaları işgücü verimliliklerine olumlu yansıma yapacaktır. Kadınların verimliliklerini artırmak için onları işletmenin yönetsel kademelerine teşvik etmek ve tarım sektörü dışında da istihdam edilebilmeleri adına uygun becerileri edinmeleri yoluyla verimliliklerini artırma yönelimine gidilmesi önemli bir öneri olarak görülmektedir. Ayrıca teknolojik gelişmeler, ekonomik kalkınma politikaları desteğiyle de cinsiyet eşitliği ve sosyal ilişkilerin geliştirilmesine yönelik programlar üzerinde çalışılmalıdır (Akan ve Güngör, 2011: 15).

Bunlara istinaden düzenlenmeye çalışılan yasal anlamda uygulamalar olsa da söz konusu icraata gelindiğinde işyerlerinin bu düzenlemelere karşı duyarsız olduğu gözlenmektedir. Çünkü özellikle günümüzde işyerleri, kurumsal/kişisel çıkarlarıyla çatışan düzenlemelere karşı çıkmaktadırlar. Yasal düzenlemeler mutlaka olmalı ancak toplumdaki zihniyet değişikliği sağlanmadığı sürece yeterli olmayacaktır. Üstelik kadınların yasal düzenlemeler hakkında bilgi sahibi olmamaları ve sendika gibi çıkarlarını koruyan sivil toplum örgütlerine de üye bulunmamaları, işverenlerin sundukları şekilde davranmalarına neden olmaktadır. Ek olarak sendika ve dernekler gibi sivil toplum kuruluşları kadına yönelik ayrımcılık konusunda daha bilinçli, daha

organize bir şekilde hareket etmelidir. Bu nedenle toplumdaki tüm kişilerin eğitim seviyeleri yükseltilmeli ve ilgili kuruluşlar birlikte hareket ederek ortak bir bilincin gelişmesine ön ayak olmalıdırlar (Kırel v.d, 2010: 13).

3.4.2.3. Hizmet Sektöründe Kadın

Sanayi-ötesi dönem olarak görülen 21.Yüzyıl, bilgi ve iletişim teknolojilerindeki hatırı sayılır gelişmelerle, ekonomilerin yeniden yapılanmasına ve gelişmiş toplulukların ekonomik ve sosyal yapılarında uzun soluklu değişimlere sebep olmuştur. Bu dönüşüm sürecinde tarım ve sanayi sektörlerinin ekonomideki ağırlığı azalmış, hizmetler sektörü büyümüş ve gelişmiştir.

İşsizliğin arttığı ve neredeyse sadece hizmetler sektörünün ekonomideki ağırlığının bir refah kriteri olarak değerlendirildiği bugünkü durumda, istihdamdaki payının büyüklüğü sebebiyle hizmetler sektörü ve bu sektördeki istihdamın yapısı üzerinde durulmaktadır (Gündoğan, 2002: 1).

Kentsel alanlarda özellikle tercih edilen bu sektörün işgücü oranlarına artırıcı yönde yansıdığı ise aşağıda verilen tablolarda açıkça görülmektedir. Ancak her ne kadar bu oranlar pozitif yönde artış gösterse de TÜİK veri tabanından edinilen verilere göz attığımızda kentsel bölgelerde kadın işgücü kırdaki katılıma göre düşük kalmaktadır. Hatta yaş ortalaması ilerledikçe kırdaki azalmayan işgücü, kentte bir hayli azalış göstermektedir.

Tablo 12: Yaş grubuna ve dönemlere göre işgücüne katılma oranı (%), Kent-Kadın

	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60-64	65+
2013	14,3	39,2	40,6	40,3	39,8	37,1	28,3	17,5	10,3	5,5	1,7
2012	13,1	36,0	39,7	37,4	36,0	35,0	25,2	16,3	8,7	5,4	1,6
2011	14,3	35,9	37,4	34,8	34,4	32,3	23,4	14,3	8,4	5,1	1,5
2010	14,1	35,1	36,9	33,1	33,3	30,4	20,0	12,9	7,8	4,0	1,5
2009	14,8	33,9	35,1	32,1	30,2	26,3	17,8	12,0	6,3	3,7	1,2
2008	14,2	32,6	32,6	29,0	28,7	23,2	17,0	10,5	5,7	3,3	1,2
2007	14,4	31,5	30,8	27,4	26,2	22,1	15,0	9,5	5,6	4,0	1,3
2006	14,3	30,0	30,2	26,4	26,0	21,6	15,2	10,1	6,4	3,8	1,2
2005	13,4	29,5	29,5	24,3	24,8	20,2	14,9	9,4	6,0	3,5	1,7
2004	12,9	29,0	27,7	23,4	22,9	18,3	13,4	8,7	5,7	3,5	1,5
2003	13,2	27,8	28,0	24,6	23,0	18,9	13,4	7,7	4,8	2,7	1,3
2002	14,5	28,4	27,6	25,7	22,9	19,4	13,9	7,8	5,4	3,6	1,7
2001	14,0	26,5	24,1	22,4	21,6	18,1	11,8	7,4	4,5	3,4	1,6

2000	15,5	25,6	24,9	21,9	20,6	17,6	11,1	8,0	4,5	2,5	1,4
------	------	------	------	------	------	------	------	-----	-----	-----	-----

Kaynak: TÜİK, İşgücü İstatistikleri Veri Tabanı, 2014

Tablo 13: Yaş grubuna ve dönemlere göre işgücüne katılma oranı (%), Kent-Erkek

	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60-64	65+
2013	32,3	71,2	92,8	96,2	96	94,8	87	64,7	45,4	29	11,4
2012	32,1	69,3	91,9	95,9	95,9	95	85,9	63,7	44,7	30	10,3
2011	32,6	70,6	92,9	96,6	96,1	94,5	84,9	63,7	43,9	27,7	10,4
2010	33,1	70,1	93,1	96,5	96,4	94,4	83,5	60,6	41,1	27,6	10,7
2009	33,9	70,9	93,7	96,1	96,4	94,2	80	58,4	40,1	26,1	9,6
2008	34,4	70,6	93,4	95,8	95,9	94,2	78,5	58,1	38,8	25,7	9,8
2007	34,3	70,3	93,2	95,9	95,6	94	79	57,3	37,4	24,6	10,2
2006	33,3	70,6	92,9	96,1	95,3	93,3	79,6	58,8	40,2	25,1	10,7
2005	33,3	71,9	94,1	96,2	96,2	93,8	79,5	58,4	41,5	24,8	11,9
2004	30,2	70,6	93,8	96,4	96,4	93,2	77,4	56,7	41,5	25,2	11,1
2003	30,6	65,2	91,8	95,5	95,3	92	76,4	56,5	38,3	21,7	9,4
2002	33,8	65,8	92,3	95,5	95,7	91,3	77,8	56	41,5	24,5	11,4
2001	35,6	67,9	91,5	95,6	95,2	91,5	79	56,8	41,6	24	11,9
2000	37,8	66	91,5	95,9	96,1	92,9	79,1	58,8	43	27,9	14

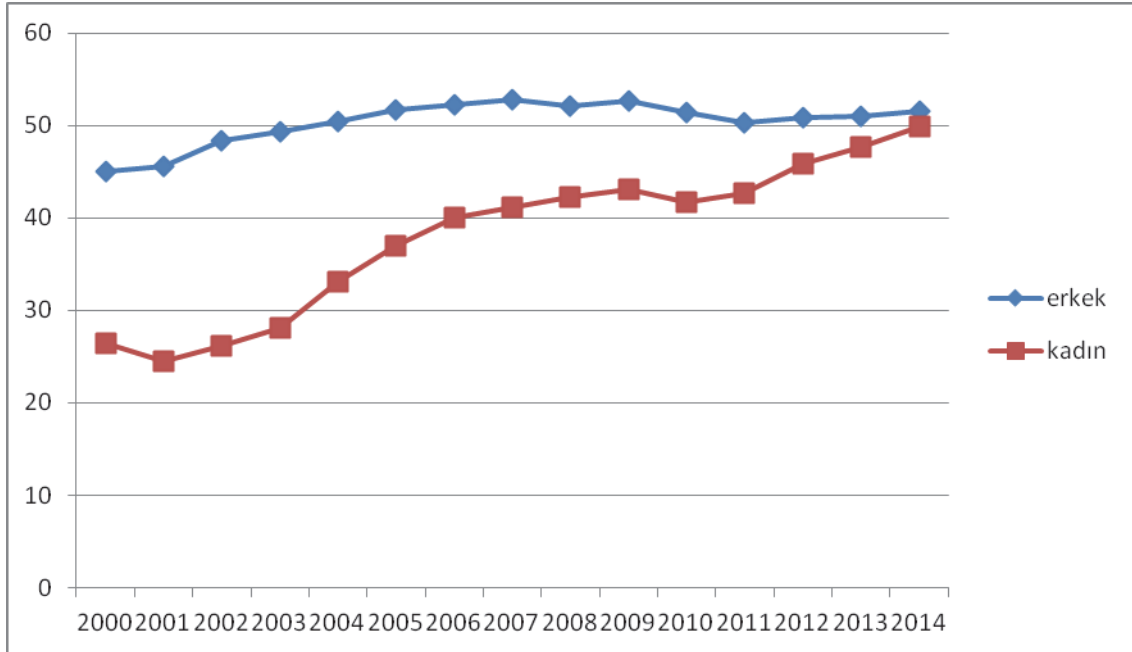
Kaynak: TÜİK, İşgücü İstatistikleri Veri Tabanı, 2014

İşgücü açısından sanayileşmenin ilk aşamalarında genellikle tarım sektöründe istihdam edilen kadınlar, sanayileşmenin ilerlemesiyle tarım dışı kesimlere kayarak hizmetler sektörüne dahil olmaya başlamıştır. Bu sektördeki işlerin fiziksel bir güç gerektirmemesi, daha esnek çalışma saatleri ve hizmet kesimindeki işlerin genellikle yerleşim bölgelerinde olması, kadınların hizmetlerdeki istihdam oranlarını sanayi sektörüne göre daha fazla arttırmıştır (Dura ve Atik, 2002:104).

Tablo 14: Ekonomik Faaliyetlere Göre İstihdamın Dağılımı (Hizmet) (%)

KADIN														
2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
26,4	24,5	26,2	28,1	33,1	37	40	41,2	42,2	43,1	41,7	42,6	45,8	47,7	49,9
ERKEK														
2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
45	45,6	48,4	49,3	50,4	51,7	52,3	52,8	52,1	52,7	51,4	50,3	50,9	51	51,5

Kaynak: TÜİK, Konularına Göre İstatistikler, 2014

Grafik 3: Ekonomik Faaliyetlere Göre İstihdamın Dağılımı, İşgücü Oranları (Hizmet)

Kaynak: TÜİK, Konularına Göre İstatistikler, 2014

Grafik 3'den de anlaşılacağı üzere kadın işgücünün tarımdan sonra en çok istihdam edildiği sektör hizmet sektörü olmuştur. Açıklanan verilere göre Türkiye de 2014 yılı başı itibari ile sigortalı kadın çalışanların sayısı 3 milyon 400 bin olmuştur. Kadınlar ağırlıklı olarak hizmet sektöründe bulunmuşlar ve en çok çalıştıkları alanlar olarak ev içi faaliyetler, sosyal hizmetler ve sağlık hizmetleri gösterilmiştir.

Bu verilere göre Türkiye'de 10 ekonomik faaliyette çalışanlar arasında kadınların sayısı erkekleri geride bırakmıştır. Kadınların erkeklerden fazla olduğu işlerin tamamı hizmetler sektöründe yer almıştır. Ev içi faaliyetlerde kadın çalışan oranı yüzde 85'i, sosyal hizmetlerde yüzde 69'u, yatılı bakım faaliyetleri ve insan sağlığı hizmetlerinde yüzde 62'yi bulmuştur. Ancak kadınların erkekleri geride bıraktığı işlerin tümü hizmetler sektörünün alt sektörlerinden oluşmaktadır. (www.aljazeera.com.tr, 2014:1).

Hizmetler sektörü al dalı olan turizm sektöründe de, kadın çalışanların oranı geçmiş dönemlerde düşük olmasına rağmen son yıllarda kadınların lehine bir artış kaydedilmiştir. Bu artışı sektör kapsamına giren iş alanlarının genişlemesi ve bu

sektördeki bazı işlerin ‘bayan işleri’ olarak değerlendirilmesi ile açıklamak mümkündür (Demirkol v.d, 2004: 74).

Kentte kadın işgücü oranları, kendi içerisinde hizmetler sektöründe hatırı sayılır oranlarda da olsa erkek işgücü oranları ile karşılaştırıldığında ilgili sektörde de bir hayli geri kaldığı gözlemlenmektedir. Daha çok kentsel istihdamın göstergesi olan sanayi ve hizmetlerdeki oran kentsel nüfusun hızlı artışına rağmen çok yavaş bir gelişim seyretmiştir. Bu durum kentleşme eğiliminin kentlerdeki kadın istihdamını artırmadığını hatta işgücüne toplam kadın katılımını azalttığı ifade edilmiştir (ÇSGB, 2013: 35-61).

Bunun en önemli nedenlerinden biri olarak örneğin sanayi sektöründe kadın işgücü istihdamı daha çok tekstil, konfeksiyon ve gıda gibi işlerde kadın iş görenlerle, genellikle kadını güvence altına almayan işletmelerle sürülmesi iddia edilmiştir. Üç sektörün de, üretim arz ve faaliyetlerinin yoğun olduğu dönemlerde istihdam edilen kadın işgücünün, yoğunluk bittiğinde genellikle işine son verildiği gözlemlenmiştir (DİE, 2009: 67-68).

Ayrıca kadınlar için iktisadi engeller olarak; kentsel alanlarda eğitim düzeyi düşük kadınlar için mevcut çalışma koşullarının kalitesi ile ilgili sebepler -ki bunlar kayıt dışı sektörde çalışma olasılığının yüksekliği, çocuk bakım olanaklarını maddi bakımdan karşılayamamaları, uzun çalışma saatleri v.b.- olarak görülmüş, kültürel engellerde ise kadınların çocuk bakımına ilişkin rolleri ve evde oturmasına yönelik ailevi talepler tespit edilmiştir (DPT ve WorldBank, 2009: 6).

Çünkü kadın işgücünün hizmet sektöründe oransal olarak gösterdiği pozitif görünüş elbette ki çalışma sürecinde yaşadıkları engellerin az olduğu anlamına gelmemektedir. Günümüzde turizm ve sağlık sektörü gibi sektörlerde yoğun olarak çalışan kadın işgücünün sorunları halen devam etmektedir.

Bu hizmetlerin direkt insan emeğine dayandığı düşünülürse, bu sektörlerin yapısal özelliğinden kaynaklanan (çalışma saatlerinin uzunluğu, tatil olanağının kısıtlı olması, düşük ücretler) ek olarak, kadının bir de hizmeti yerine getirirken uğrayabileceği-uğradığı taciz olayları onların motivasyonu üzerinde olumsuz etki yaratmıştır. Cinsel tacize dayanan bu sorun, özellikle müşteri ile yüz yüze görevlerde çalışan kadınların yaşadığı bir sorundur. Bu tacizler, kimi zaman tacize uğrayanlar tarafından üzerinde durulmamakta, yüksek pozisyondaki bir kişi tarafından

gerçekleştirildiğinde de kişiyi güç durumda bırakmamak adına sessiz kalınmaktadır. İş ortamı ve çalışma verimini bozan bu durumlar işten ayrılma ile bile sonuçlanabilmektedir. Hatta buna maruz kalan kişi çoğunlukla işten atılma korkusu ile herhangi bir şikayet de bile bulunmayabilmektedir (Türker, 1997: 74).

Halen çalışmayı sürdüren kadınların çoğu, aileleri ve çalışma yaşamı ikilemi arasında bocalamakta, fiziksel ve ruhsal olarak erkeklere oranla daha çok yıpranmaktadır. Son ekonomik gelişmeler, gelir dağılım bozukluğu ve yoksulluğun büyümesi sebebiyle, daha önce çalışmayan çocuklar, yaşlılar, emekliler ve kadınlar ek gelir kazanma yollarını aramaya başlamışlardır. Hatta kadınlar kendi açılarından bir çözüm bulmak adına formel sektörden, informel sektör işlerine yönelmişlerdir. Ev dışında hizmetçilik ve gündelikçilik, çocuk bakıcılığı yapan kadın sayısı son yıllarda oldukça artmıştır. Çünkü kadınlar için hizmet sektörü sanayi sektörüne oranla daha kolay iş bulunabilen bir sektördür (Kayhan, 2005: 62).

Son dönemlerde düşük nitelik problemi erkek işgücü için olumlu değildir. Dolayısıyla yapılan hesaplamalar daha fazla kadının çalışmasının ekonomik büyüme üzerinde olumlu bir etkisi olacağını göstermesine rağmen, bu kadar düşük nitelikli bir işgücü profili ile Türkiye'nin dünya devleri ile nasıl rekabet edebileceğini belirleyememekte ve hangi alanlarda en verimli bir biçimde istihdam edilebileceği de açıkça gösterememektedir. Önümüzdeki dönemlerde işgücünün niteliği umulan o ki bir iyileşme yakalayacaktır ancak hali hazırda 2023 yılında dünyanın ilk 10 ekonomisi arasında yer almak gibi iddialı bir hedefimiz mevcutken, bugünkü iddia edilen iyileşmelerin yeterli olduğunu düşünmek gerçekçi olmayacaktır.

Nobelli iktisatçı Amartya Sen'in belirttiği üzere "kalkınma bir zihniyet işidir". Türkiye'yi kadınlar kurtarabilir ancak bu da yeterli olmayacaktır. Ekonomik büyüme ve ekonomik kalkınma birlikte ilerleyen süreçler olmasına rağmen aynı kavramlar olarak görülmemelidir. Kadınların katılımının artması tek başına yeterli olmayacaktır. Bu sebeple Türkiye uzun dönemde 3 çocuk üzerinden dönen nitelik-nicelik tartışmasında nitelik yanlısı olmalı bu yöndeki büyüme stratejisini sorgulamalıdır. Semra Özar'ın da çalışmalarında üzerinde durduğu gibi işgücüne kadınların katılımının artmasıyla bile reel gelirin neredeyse yüzde yirmi oranında artması potansiyeli mevcutken, daha

nitelikli, kendi teknolojisini üretebilen bir işgücüne sahip olduğumuzda gerçek bir refah artışından söz etmek mümkün olacaktır (Aşık, 2013: 5).

3.4.3 Sektörlere Göre OECD Ülkeleri ve Türkiye Karşılaştırması

Neo-liberal politikaların etkisi altında olan OECD ülkelerin de kadın erkek eşitliğinin sağlanması piyasa ekonomisi ve piyasa ekonomisinin verimliliği ölçüsünde gerçekleştirilmiş ve bu bağlamda OECD, eşitlik politikalarının temeline liberal eşitlik kavramını koymuştur.

OECD ülkelerinin tamamında kadınların istihdam oranı erkeklerden daha düşük olduğu görülmektedir. 1990'ların ortalarından bu yana ise istihdam oranında kadınlar ve erkekler arasındaki farkın arttığı sadece beş ülke tespit edilmiş olup bunlar: Türkiye, Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Finlandiya ve İsveç olmuştur. Ancak, kadınlar ve erkekler açısından istihdam oranlarındaki farklılıklar neredeyse bütün ülkelerde azaltılmaya çalışılmaktadır. Son 10 yıllık dönemdeki sonuçlarda kadın istihdam oranlarının erkek istihdam oranlarına göre ne derece hızlı arttığını ortaya koymuştur. Türkiye, Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Finlandiya ve İsveç dışında OECD Ülkelerinin tamamında kadın istihdamı oranının artış hızı erkek istihdamı oranına göre daha fazla olmuştur (TİSK, 2008: 46).

Tablo 15: İş Gücü Yapısı: İşgücüne Katılma Oranı, Kadın (% 15+ yaş kadın nüfus), OECD Ülkeleri

OECD	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Avusturya	48,3	48,8	49,9	50,5	50,4	51,2	52,1	52,8	53,4	54,1	53,9	54,1	54,6	54,6	-
Avustralya	54,7	55,1	55,3	55,9	55,7	57	57,6	58,2	58,7	58,8	58,8	59	58,8	58,8	-
Belçika	43,6	41,7	43	43,5	44,5	45,6	45,8	46,6	46,9	46,9	47,6	46,8	46,9	47,5	-
Kanada	58,7	59	60,1	61,1	61,2	60,9	61,2	61,9	62,1	61,9	61,8	61,7	61,6	61,6	-
İsviçre	57,7	58,9	59,4	59,6	59,2	59,5	59,9	60,1	61,4	61,6	60,8	60,9	61,2	61,8	-
Şili	35,5	34,7	34,5	35,9	37,3	38,3	39	40	42,1	42,6	46,8	48,7	49	49,2	-
Çek Cum.	51,7	51,4	51,1	50,9	50,6	50,6	50,5	49,8	49,3	49,5	49,2	49,4	50,1	51,1	-
Almanya	49,2	49,5	49,6	49,6	50,2	50,6	51,4	52	52,1	52,5	52,7	53,5	53,5	53,6	-
Danimarka	60	59,8	59,9	59,8	60,7	60,5	61,2	60,8	61,1	60,6	59,8	59,6	59,1	58,7	-
Estonya	51,7	51,9	50,8	52,1	52,7	53,3	55	54,4	55,2	55,6	56,2	57,1	56	56,2	-
İspanya	40,7	39,7	41,3	43	44,5	45,8	47,3	48,2	49,6	50,7	51,4	52,1	52,6	52,5	-
Finlandiya	56,6	56,8	57,1	56,5	56,3	56,8	57,3	57,6	57,5	57,1	56,2	55,9	56	55,7	-
Fransa	48,4	48,1	48,2	49,6	49,5	49,9	50	50,3	50,5	50,9	50,9	50,8	50,9	50,7	-
İngiltere	54,1	54	54,5	54,5	54,8	55	55,5	55,1	55,5	55,5	55,5	55,5	55,7	55,7	-
Yunanistan	40,3	39,5	40,2	40,8	42	42,1	42,5	42,4	42,5	43,5	44,1	43,9	44,2	44,2	-
Macaristan	41,4	41,1	41,4	42,3	42,3	42,9	43,1	42,8	42,6	42,7	43,7	43,9	44,7	44,8	-
İrlanda	47,2	47,6	48,7	49,2	49,6	51,9	52,9	54,1	54	53,6	53,1	52,9	52,7	53,1	-
İsrail	48,2	48,4	48,4	49,2	49,7	50,1	50,5	51,1	51,3	52,2	52,6	52,6	58,1	57,9	-
İzlanda	71,5	71,7	70,8	71,3	69,4	70,8	71,3	71,4	70,8	69,9	70,4	69,8	70,6	70,5	-
İtalya	35,4	35,9	36,4	36,9	38	37,7	37,9	37,8	38,5	38	38	38,1	39,4	39,6	-
Japonya	49,3	49,2	48,6	48,5	48,3	48,4	48,4	48,5	48,5	48,7	49,4	48,1	48,1	48,8	-
Güney Kore	48,9	49,2	49,7	48,8	49,8	50	50,2	50,2	49,9	49	49,3	49,5	49,9	50,1	-
Lüksemburg	41,4	41,1	42,3	42,4	44,3	45,4	46,8	47	47,1	48,9	48,8	49,3	50,7	50,7	-
Meksika	39,1	38,4	39,1	38,6	40,8	41,1	42,2	42,9	43,5	42,8	43,8	43,2	45	45,1	-
Hollanda	53,3	54,3	55	55,8	56,2	56,8	57,3	58,5	59,3	59,7	58,2	58,2	58,7	58,5	-
Norveç	60,2	60,4	60,9	60,5	60,4	60,3	60,4	61,6	62,8	62,2	61,4	61,5	61,5	61,2	-
Yeni Zelanda	56,8	57,7	58,5	58,8	59,2	60,3	60,8	61,3	61,6	61,6	61,5	61,9	62,1	62	-
Polonya	49,2	49,1	48,2	47,9	47,6	47,5	46,6	46,4	46,7	47,4	48,3	48,5	48,9	48,9	-
Portekiz	52,8	53,5	54,1	54,6	54,6	55,4	55,8	56,2	56,1	56	56,3	55,3	55,4	54,9	-
İsveç	58,1	58,7	58,7	58,6	58,6	59,3	59,6	59,9	59,9	59,5	59	59,7	60,2	60,3	-
Slovenya	51,2	50,9	51	50,1	52,5	52,8	53,2	53,4	53,6	53,5	53,1	52,3	52,3	52,3	-
Slovak Cum.	52,6	53	52,5	52,8	52,5	51,2	50,6	50,4	51	50,3	50,8	50,4	51	51,1	-
Türkiye	26,6	27,1	27,9	26,6	23,3	23,3	23,6	23,6	24,5	26	27,6	28,8	29,5	30,8	30,3
ABD	59	58,8	58,6	58,5	58,2	58,3	58,4	58,3	58,5	58,2	57,6	57	56,8	56,3	-

Kaynak: TÜİK, İşgücü İstatistikleri Veri Tabanı, 2015

Bu durumun temelinde yatan nedenler ise uygulanan politikalar ve piyasa hataları olarak görülmektedir. Bu aksaklıkların bir bölümünün toplumsal cinsiyet kimliklerinden kaynaklandığı ve bir bölümünün de doğrudan piyasa bilgi eksikliklerinden ve ekonomi anlamında rasyonel olmayan politikalardan kaynaklandığı öne sürülmektedir (Tan Celasun, 2014).

Yukarıdaki tabloda belirtilen veriler de OECD ülkeleri içinde Türkiye'nin düşük kadın işgücü oranlarında bu eksiklikleri ve hataları doğrular niteliktedir. Verilere yansıyan düşük oranların üzerinde durulacak birçok sebebi olmakla birlikte durum en genel şekilde ülkemizdeki kadınların istihdamına yönelik ayrımcılıklar ve önlerine koyulan engeller olarak özetlenmektedir. Son dönemlerdeki düzenlemelerde kadın-erkek eşitliğini sağlayacak çalışmalar yapılsa da, bugün hala kadınların çalışma hayatına atılımı temel sorun olarak devam etmektedir. Kadınların iş gücüne katılımı oranı sıralamasında 30 OECD ülkesi arasında Türkiye en düşük düzeye sahip olup örneğin; OECD 2007 raporuna göre, Türkiye kadınlar için işsizlik oranı %10.6 ile en yüksek altıncı ülke arasında yer almıştır (OECD, 2011).

Üzerinde durulması gereken konulardan bir diğeri ise, alt gelir düzeyindeki pek çok kadının çalışamamasının arkasında yatan faktörlerin başında vasıfsız ve eğitimsiz olmalarının yaşattığı zorluklar olmalıdır. Dolayısıyla bu konuda alınacak tedbirlerin yaygınlaştırılmasıyla kadın işgücüne vasıf kazandırılması büyük önem taşımaktadır. Ancak kadın işgücünün vasıf kazanma ve eğitimi üzerine olan politikaların bu duruma icraatları kesin çözüm sunamamaktadır. Kadınların farkındalığı ise yeterli olmamakta çünkü evlerinden lehlerine olan uygulamalara erişimleri, maddi zorluklar gibi problemler nedeniyle sorun yaşanmaktadır. Yapılan araştırmalarda vurgulandığı gibi, kadın emeğinin iş hayatı içerisinde yer almaması çocuk işçiliğini artıran en önemli etkenlerin başında gelmektedir (UNICEF ve ÇSGB, 2013; 42).

Ülkemiz bir dönem 25-64 yaş arası kadınların yükseköğrenime katılmaları bakımından OECD ülkeleri arasında %7,1 ile sonuncu sırada yer almış, aynı yaş grubundaki yükseköğrenim mezunu erkekler açısından ise %10,7'lik bir oran ile Portekiz'den sonra sondan ikinci sırada kalmıştır. Görüldüğü gibi, kadınlar üniversite eğitiminde erkeklerin gerisinde olmaktadır. Üniversite düzeyinde eğitim alanların

oranının yükseltilmesi, rekabetçi bir ekonomik yapılanma için gerekli olan nitelikli işgücünün sağlanması açısından büyük önem taşımaktadır.

Bu çerçevede, ülkemizdeki yükseköğrenim yatırımlarının artırılması ve üniversitelerle iş yaşamı arasında destekleyici köprüler kurulması yoluyla bu durumun değiştirilmesi zorunlu bir hal almaktadır. Çünkü kadınların yükseköğrenime katılım oranının artırılması büyük önem taşımaktadır. Türkiye'nin bu açıdan, OECD ortalamasının dibindeki konumu ekonomik kalkınma ve büyüme hızına da uygun olmamaktadır (TİSK, 2008: 31).

Dolayısıyla Sanayi ve Hizmet sektörlerinde eskiye oranla bir iyileşme kaydedilse de aşağıdaki tablolardan görebileceğimiz üzere diğer üye OECD ülkelerine göre kadın işgücü açısından hala kat etmemiz gereken çok yol vardır. Özellikle Türkiye'de kadınların günümüzde yoğun olarak istihdam edildiği hizmet sektöründe bile diğer OECD ülkelerinden çok daha geride olduğumuz bu verilerle kanıtlanmaktadır.

Tablo 16: Ekonomik Faaliyetlere Göre İstihdamın Dağılımı (%): Sanayi sektöründe çalışan kadın oranı, OECD Ülkeleri

OECD	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Avusturya	14	13,8	13,2	13	13,2	12,9	13,4	12,9	12,2	11,5	11,5	12,4	12,7	-	-
Avustralya	10,5	10,1	10	10	9,8	9,8	9,5	9,4	9,4	-	-	-	-	-	-
Belçika	11,7	11,8	12,5	11,6	10,9	11,3	10,8	11	10,3	9,7	10,1	9,7	8,7	-	-
Kanada	11,2	11,1	11,3	11,1	11,1	10,6	10,8	10,5	10,2	-	-	-	-	-	-
İsviçre	13	13	12,6	12,1	12	11,9	11,9	11,6	10,3	10	10,1	9,8	9,5	-	-
Şili	12,2	12,9	12	11,8	12,2	11,5	11,3	10,9	11,4	11,6	10,2	10,5	-	-	-
Çek Cum.	27,5	28,2	27,6	27	26,6	26,5	27	26,8	26,7	24	23,2	23,9	23,3	-	-
Almanya	18,3	17,9	17,6	16,9	17	16,1	16	16	15	14,6	14,4	14,3	14,2	-	-
Danimarka	13,5	13	12,1	11,9	12,4	11,7	12,4	12	12,2	10,1	9,2	9,4	9,5	-	-
Estonya	23,4	22,5	21,2	22,6	25,3	23,9	21,2	21,5	22,1	19,6	18,3	19,2	17,7	-	-
İspanya	14,5	14,4	14,3	13,3	12,9	12,4	11,6	11,6	11,2	10	9,5	8,8	9	-	-
Finlandiya	13,9	13,8	13,5	12,6	12,4	12,4	11,8	11,5	10,4	9,9	9,9	9,3	9	-	-
Fransa	14,1	14	13,4	12,3	12,5	12,1	11,7	11,5	11	10,3	10,2	10,6	10,3	-	-
İngiltere	12	11,3	10,7	10,2	9,5	9,5	9,6	9,4	9,4	7,7	7,4	7,5	7,6	-	-
Yunanistan	12,2	11,7	11,2	11,1	10,5	10	9,9	9,9	9,4	8,7	7,8	7,6	7,5	-	-
Macaristan	25,1	25,5	24,8	23,5	22,6	21,2	21	21,3	20,9	19,4	19,6	19,8	19,2	-	-
İrlanda	13,1	13,2	12,3	11,4	10,8	12,3	11,4	10,8	10	9,4	8,8	8,7	8,8	-	-
İsrail	11,9	11,6	11	10,8	11	10,5	10	10,5	10,6	9,9	-	-	-	-	-
İzlanda	11	10,7	11,2	10,3	10,7	10,6	9,3	8,3	8,6	8,8	7,8	8	7,5	-	-
İtalya	20,5	20,4	20,1	19,9	17,8	17,4	16,7	16,5	15,9	14,9	14,1	14,3	13,9	-	-
Japonya	21,5	20,7	19,6	19,2	18,3	17,6	17,7	17	16,3	15,2	14,7	-	-	-	-
Güney Kore	19,2	18,6	18,2	18	17,8	16,6	16	15,3	14,8	11,9	12,5	-	-	-	-
Lüksemburg	6,5	6,6	6,5	6,1	6,5	5,7	5,2	5,5	6,2	3,9	4,6	3,9	3,8	-	-
Meksika	22,2	22	20,6	19,6	19,4	18,8	18,3	17,9	17,8	17,9	17,8	16,1	-	-	-
Hollanda	8,7	8,3	8	8	7,7	8,1	7,8	7,5	7,1	6,6	6,2	6	-	-	-
Norveç	9,4	9,2	8,8	8,8	8,3	8	7,9	8	7,6	7,1	7	7,4	7,5	-	-
Y.Zelanda	12,3	11,9	11,6	11,1	11,3	10,5	10,5	9,9	10,4	9,8	-	-	-	-	-
Polonya	19	18,4	17,2	17,2	17,2	17,1	17,5	17,9	17,9	16,8	16,1	16,5	16,1	-	-
Portekiz	22,5	22,2	21,1	20,8	19,5	18,6	18,8	18,3	16,9	16,3	16,2	16,1	15,1	-	-
İsveç	11,4	11	10,4	9,8	9,8	9,3	9,3	9,1	8,2	7,7	7,6	7,5	7,7	-	-
Slovenya	28,3	28,5	28,6	25,9	25,3	25,3	23,4	23,1	22,5	21,6	20,5	18,2	18,2	-	-
Slovak Cum.	25,5	25,5	26,3	25,7	26,1	25,2	24,7	24,3	24,4	22,2	21,1	21,3	20,9	-	-
Türkiye	13,2	12,1	13,7	13,4	16,1	16,6	16,3	16,1	15,7	15,3	15,9	15,2	14,9	15,3	17,1
ABD	12,3	11,7	10,8	10,1	9,8	9,6	9,4	9,4	8,9	7,6	7,2	-	-	-	-

Kaynak: TÜİK, İşgücü İstatistikleri Veri Tabanı, 2015

Tablo 17: Ekonomik Faaliyetlere Göre İstihdamın Dağılımı (%): Sanayi sektöründe çalışan erkek oranı, OECD Ülkeleri

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Avusturya	42,6	41,9	42,3	42,5	39,5	39,6	40,4	39,1	38	36,7	36,5	37,7	37,9	-	-
Avustralya	30,6	29,7	29,9	30,1	30,7	30,8	31,2	31,2	31,7	-	-	-	-	-	-
Belçika	36,2	35,4	35,6	34,9	35,7	35	35,6	35	36,3	34,7	34,3	34,5	32,7	-	-
Kanada	32,2	32,1	32,3	32	32,2	32,1	31,9	31,5	31,7	-	-	-	-	-	-
İsviçre	35,5	35,3	34,4	33,1	32,9	33,2	33,3	33,3	30,3	30,3	30,4	30,8	29,4	-	-
Şili	28,9	29,4	29,7	29,4	29,7	29,1	29,9	30,5	30,7	30,1	31	31,9	-	-	-
Çek Cumhuriyeti	48,7	49	48,9	48,8	48,9	49,4	49,9	50,3	50,8	49,4	49	49,3	49,4	-	-
Almanya	45,4	44,6	44,2	43,2	42,9	41,2	40,9	41,4	41,2	40,8	40,3	40,3	40,2	-	-
Danimarka	35,4	34,2	33,9	33,6	33,7	33,7	32,9	31,9	32,7	29,5	29,1	29,4	28,9	-	-
Estonya	42,9	41,9	41	42	44,5	43,9	45,3	48,4	47,8	44,5	43,7	46,2	44,7	-	-
İspanya	40,3	41,5	41,4	41,8	41,7	41,2	41,8	41,6	40,1	36	33,9	32,3	30,5	-	-
Finlandiya	39,1	38,6	38,9	38,3	37,4	37,7	37,8	38,2	38,6	37,2	35,8	35,7	35,6	-	-
Fransa	36,2	35,9	35,4	34	34,2	33,8	34,3	33,7	34	33,7	33	32,5	32,1	-	-
İngiltere	36,2	35,6	34,8	34,2	33	33	32,7	33,2	32,6	29,8	29,3	29,1	28,7	-	-
Yunanistan	28,7	29,7	29,7	29,5	29,8	30,1	29,8	30,5	30,6	29,5	27,7	24,7	22,9	-	-
Macaristan	40,8	41,3	41,8	41,6	41,5	41,8	41,8	42,1	41,9	41,3	40,3	40,1	39	-	-
İrlanda	38,3	37,9	39,3	39,3	39,9	39,3	39,3	39,9	36,6	31,3	28,7	27,6	26,6	-	-
İsrail	33,5	32,5	31,6	32	31,2	30,8	31	31,2	30,9	29,7	-	-	-	-	-
İzlanda	33,4	33,1	33,6	32	33	31,4	31,6	31,1	33,3	28,9	27,9	28,2	28	-	-
İtalya	38,3	38,5	38,5	39,1	39,2	39,3	38,8	39,1	39,1	39	38,7	38,2	37,6	-	-
Japonya	38	37,4	36,7	36,3	35,5	35,3	35,4	34,7	34,4	33,6	33,1	-	-	-	-
Güney Kore	34,5	33,8	33,8	34,4	34,3	34,1	33,8	32,8	32,3	19,6	20,2	-	-	-	-
Lüksemburg	29,9	31,1	28,9	28	27,3	25,4	25,2	25,8	21,6	18,7	18,8	19,4	19	-	-
Meksika	29,1	27,9	27,1	27,6	27,8	29,4	29,9	30,4	30,1	30,4	30,1	29	-	-	-
Hollanda	28,8	29,6	27,5	28,1	28,2	28,8	28,7	27,6	26,5	25,1	24,2	23,3	-	-	-
Norveç	32,7	32,7	33,1	33,2	32	32,3	32,3	33	32,2	32,2	31,1	31,8	31,6	-	-
Yeni Zelanda	32,4	31,8	31,9	31,9	32,3	31,9	32,5	32,4	31,5	30,7	-	-	-	-	-
Polonya	40,5	40,4	38,1	38	38,4	39	40,1	41,2	43,2	42,8	41,8	42,1	41,9	-	-
Portekiz	44,2	42,7	43,5	42,9	41,1	40,8	40,5	40,9	40	38,7	37,8	37,2	35,1	-	-
İsveç	36,6	35,6	35	34,7	34,5	33,7	33,6	32,8	32,9	31,4	30,8	30,9	30,3	-	-
Slovenya	45,1	46,3	46,8	45,9	45,4	47,3	44,9	43,5	45,3	42,6	42,6	42,8	41,5	-	-
Slovak Cumhuriyeti	47,2	47,9	48,6	48,9	49,6	49,6	49,8	51,2	52,5	50,3	50	50,1	50,6	-	-
Türkiye	28	26,7	26,7	26,3	28	29,7	30,5	30,5	30,8	29,1	30,3	31,1	30,7	31,1	32,4
ABD	32,6	32,1	31,5	30,4	30,3	30,2	30,6	30,3	29,5	25,6	25,1	-	-	-	-

Kaynak: TÜİK, İşgücü İstatistikleri Veri Tabanı, 2015

Gelişmekte olan birçok ülke gibi Türkiye’de de üretimin yapısı zaman içinde değişiklik göstermiştir. Ekonomide tarımın payı azalırken, sanayi ve hizmet sektörlerinin payları artmıştır. Dünya genelinde kadınların en çok yer aldığı sektör olan hizmet sektörünün payının artıyor oluşu ülkemiz için olumlu bir sonuç olsa da yeterli değildir.

Çünkü OECD ülkelerinin hizmet sektöründeki kadın işgücü değerlerine Tablo 18’den göz atacak olursak; Türkiye’nin bu konuda belli bir yol kat etmiş olsa da hala diğer ülkelere oranla çok düşük değerlere sahip olduğu gözlemlenmektedir. Kadın istihdam oranının diğer ülkelere göre oldukça düşük olması ise gelişmekte olan ülkemizde kırsal alandan kente göç eden ailelerde kadının genellikle temizlik çocuk bakımı vb. kayıt dışı alanlarda çalışması ve annelik rolünün etkisiyle çalışma hayatından uzak kalması gibi sebeplere bağlanmaktadır. (Acar, 2013: 141-142)

Tablo 18: Ekonomik Faaliyetlere Göre İstihdamın Dağılımı (%): Hizmet sektöründe çalışan kadın oranı, OECD Ülkeleri

OECD	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Avusturya	79,8	80,1	80,9	81,2	81,5	81,6	80,9	81,2	82,4	83,4	83,5	82,5	82,8	-	-
Avustralya	86,1	86,5	86,9	87,4	87,5	87,8	88,1	88,3	88,4	-	-	-	-	-	-
Belçika	87,1	87,2	86,4	87,3	87,6	87,2	87,9	87,6	88,7	89,3	89	89,4	90,7	-	-
Kanada	86,9	87,3	87,2	87,4	87,5	87,9	87,9	88,3	88,7	-	-	-	-	-	-
İsviçre	83,3	83,7	84,2	84,8	85,1	85,4	85,4	85,6	78,1	81,4	82,2	82,6	83,4	-	-
Şili	83,2	82,5	83,3	83,4	82,3	82,7	82,9	83,5	83,1	84,1	84,6	84,5	-	-	-
Çek Cum.	68,8	68,4	69	69,8	70,4	70,8	70,2	70,7	71	73,7	74,9	74,2	74,7	-	-
Almanya	79,6	80	80,4	81,2	81,3	82,2	82,3	82,3	83,6	84,2	84,4	84,5	84,7	-	-
Danimarka	84,7	85,2	86,3	86,4	85,5	86,6	86,1	86,4	86,7	88,7	89,8	89,6	89,3	-	-
Estonya	72,1	73,7	74,6	73,5	71,1	72,9	75,7	75,6	75,1	77,7	78,9	78,2	79,6	-	-
İspanya	80,7	81,1	81,6	82,6	83,4	84,1	85,2	85,4	86,2	87,5	88	88,7	88,5	-	-
Finlandiya	81,8	82,1	82,7	83,7	84,3	84,4	85,2	85,7	86,4	86,8	86,8	87,8	88,1	-	-
Fransa	83	83,2	83,8	84,3	84,6	85,3	85,8	86,1	86,7	87,3	87,5	87,1	87,4	-	-
İngiltere	87	87,7	88,4	89,1	89,7	89,6	89,6	89,5	89,6	91,1	91,3	91,2	90,9	-	-
Yunanistan	68,2	70,6	71,5	72	75,3	76,2	76,9	77,7	78,8	79,3	79,4	79,8	79,6	-	-
Macaristan	71,4	71	71,5	73,8	74,8	76,1	76,3	76,3	76,8	78	78,1	77,6	78	-	-
İrlanda	84,7	84,8	85,7	86,9	87,6	85,7	86,8	87,5	88,3	89,2	89,8	90	89,8	-	-
İsrail	86,4	87	87,4	87,9	87,5	88	88,4	88,1	87,8	88,8	-	-	-	-	-
İzlanda	84,5	85,4	85	86,3	86	86,4	87,7	89,1	89	88,6	89,7	89,8	90,3	-	-
İtalya	75,1	75,2	76	76,4	78,9	79,3	79,9	80,5	81,2	82,4	83,1	83,1	83,5	-	-
Japonya	72,4	73,4	74,6	74,9	76	76,8	76,9	77,7	78,4	79,8	80,4	-	-	-	-
Güney Kore	68,6	70,1	71,1	71,9	72,9	74,4	75,3	76,2	77,2	80,6	80,6	-	-	-	-
Lüksemburg	91,9	91,9	92,2	91,8	91,7	93	93,6	93,4	92,5	93,2	90,1	92,3	93,2	-	-
Meksika	70,6	71,8	72,9	74,7	74,6	75,8	76,4	77,1	77,5	77,1	77,5	79,8	-	-	-
Hollanda	81,6	82,7	80,3	86,8	85,4	84,8	85,6	86,9	86,4	84,9	84,1	83,8	-	-	-
Norveç	87,8	88,4	88,9	88,9	89,6	90,2	90,3	90,4	87,6	91,7	91,9	91,6	91,5	-	-
Yeni Zelanda	81,4	82,1	82,8	83,4	83,4	84,3	84,1	84,6	84,3	85,8	-	-	-	-	-
Polonya	62,7	62,5	64	65,2	65,7	66,2	67,5	67,9	68,2	69,9	71,3	71,4	72,2	-	-
Portekiz	63,3	63,2	65	65,3	67,7	68,4	68,7	69,4	71,2	72,2	73	75,3	76,1	-	-
İsveç	87,3	87,8	88,6	89,2	89,2	89,5	89,6	89,8	90,5	91,1	91,2	91,1	90,8	-	-
Slovenya	61,5	60,7	61,5	65	64,3	65,3	67,2	65,4	68,5	68,9	70,7	73,3	73,3	-	-
Slovak Cum.	70,5	70,7	69,7	70,7	70,9	72	72,8	73,5	73,4	75,7	77,1	77,2	77,4	-	-
Türkiye	26,4	24,5	26,2	28,1	33,1	37	40	41,2	42,2	43,1	41,7	42,6	45,8	47,7	49,9
ABD	86,2	86,9	87,8	89	89,3	89,6	89,8	89,9	90,3	91,6	91,9	-	-	-	-

Kaynak: TÜİK, İşgücü İstatistikleri Veri Tabanı, 2015

Tablo 19: Ekonomik Faaliyetlere Göre İstihdamın Dağılımı (%): Hizmet sektöründe çalışan erkek oranı, OECD Ülkeleri

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Avusturya	51,9	52,8	52,3	52,1	55,7	54,9	54,2	55,3	56,7	58	58,1	56,8	56,9	-	-
Avustralya	63,2	64,3	64,6	65	64,7	64,7	64,5	64,6	64,1	-	-	-	-	-	-
Belçika	61,4	62,9	62,1	62,8	61,6	62,5	61,9	62,7	61,8	63,4	63,9	63,9	65,7	-	-
Kanada	63,3	63,9	63,9	64,1	64,1	64,2	64,8	65,5	65,4	-	-	-	-	-	-
İsviçre	59,4	59,8	60,7	62	62,5	62,2	62,1	61,8	59,2	61,4	61,4	61,5	63,4	-	-
Şili	51,8	52,6	52,4	52,6	52,7	53,8	53,4	53,4	53,9	54,6	54,9	54,5	-	-	-
Çek C.	45,1	45	45,2	45,6	45,9	45,8	45,7	45,3	45,3	46,8	47	46,8	46,7	-	-
Almanya	51,6	52,4	52,9	53,9	54,2	55,9	56,2	55,7	56,6	57,1	57,7	57,7	57,9	-	-
Danimarka	59,7	61,1	61,5	61,8	61,5	61,9	63	63,8	63,5	66,5	66,9	66,7	66,9	-	-
Estonya	47,5	48,2	49,4	49,5	47,4	49,1	48,2	45,4	46,1	49,7	50,3	47,2	48,4	-	-
İspanya	51,9	50,8	51,4	51,4	51,7	52,3	52,4	52,8	54,8	58,5	60,4	62	63,6	-	-
Finlandiya	52,6	53,7	53,8	54,7	55,8	55,8	55,7	55,2	54,7	56,1	57,8	58,1	58,1	-	-
Fransa	58,6	59	59,4	59,8	60,7	61	60,5	61,5	61,9	62	62,6	63,2	63,6	-	-
İngiltere	61,4	62,1	63	63,8	64,9	64,9	65,1	64,6	65,6	67,9	68,2	68,5	68,6	-	-
Yunanistan	55,2	55,1	55,9	56,2	58,5	58,3	59	58,4	58,4	58,8	60	63	64	-	-
Macaristan	50,3	50,3	49,8	50,6	51,1	51,3	51,6	51,4	52,1	52,4	53,3	53,2	53,8	-	-
İrlanda	51,5	51,7	50,7	51,3	51,2	50,7	51,2	51,1	54,6	60,1	63,3	64,6	65,4	-	-
İsrail	61,8	63	63,7	64,2	64,3	64,9	65,1	64,9	65,3	66,6	-	-	-	-	-
İzlanda	54,5	55,1	55,4	57,5	57,5	58,7	59	60,1	59,8	63,3	62,9	62,8	62,8	-	-
İtalya	55,9	55,8	55,9	55,6	56	55,9	56,3	56,3	56,6	56,6	56,8	57,4	57,9	-	-
Japonya	56,7	57,4	57,9	58,3	59	59,1	59,3	59,8	60,2	61,1	61,9	-	-	-	-
Güney Kore	56,1	57,1	57,8	57,8	58,4	58,6	59,2	60,2	61,1	73,7	73,4	-	-	-	-
Lüksemburg	66,7	66,7	68	68,3	70,1	72,2	72,2	71,6	75,7	76,8	74,4	75,6	77	-	-
Meksika	47,2	48,1	49,1	49,9	50,1	49,3	49,4	49,9	50,5	49,9	50,5	51,1	-	-	-
Hollanda	61,9	62,3	60,1	64,6	62,9	62,4	62,9	64,6	63,9	62,6	61,2	60,9	-	-	-
Norveç	61,2	61,3	61	61,2	62,6	62,8	62,7	62,7	62,2	63,7	64,9	64,4	64,7	-	-
Yeni Zelanda	56,4	56,1	56,6	57,5	58,2	59,1	58,3	58	59,1	60,7	-	-	-	-	-
Polonya	40,4	40,4	42	42,8	42,9	43	43,5	43,6	42,7	43,8	45	44,7	44,8	-	-
Portekiz	44,6	45,5	45	45,1	47,4	48,2	48,3	47,9	49,3	50,3	51,1	51,7	52,8	-	-
İsveç	59,7	60,9	61,5	61,9	62,1	63,1	63,2	63,5	63,4	65	65,9	65,7	66,2	-	-
Slovenya	44,3	42,5	42,6	44,7	44	43,4	44,7	45	45,4	47,6	47,9	47,7	49,2	-	-
Slovak C.	43,8	43,9	43,5	43,4	43,3	43,9	44,2	43,1	42,2	44,9	45,5	45,5	44,9	-	-
Türkiye	45	45,6	48,4	49,3	50,4	51,7	52,3	52,8	52,1	52,7	51,4	50,3	50,9	51	51,5
ABD	63,9	64,6	65	67,3	67,4	67,6	67,3	67,6	68,4	71,3	71,7	-	-	-	-

Kaynak: TÜİK, İşgücü İstatistikleri Veri Tabanı, 2015

Kadınların işgücüne katılımı, sürdürülebilir kalkınmanın önemli bir unsuru olarak kabul edilmekle birlikte, işgücüne katılım oranları düşük olup, özellikle de bu oranlar erkek işgücü oranları ile karşılaştırıldığında hizmet ve sanayi sektöründe de geride kalmaktadır. Tablo17. ve 19.dan değerlendirdiğimizde ise sanayi sektöründen ziyade daha çok hizmet sektöründe tercih edilen kadın işgücünün nedenleri arasında ise kısmi süreli istihdamı gösterilebilmektedir.

Örneğin araştırma yapılan bazı OECD ülkelerinde hizmet sektörü açısından kısmi süreli istihdam içinde erkek işgücünün oranı kadınlara oranla düşük bulunmaktadır. Kadın nüfus açısından ise kısmi süreli işler tüm yaş gruplarında tercih edilen bir istihdam şekli olmaktadır. Kadın emek arzının bazı hallerde ailede evi geçindiren konumundan ziyade, istihdama ilave işçi karakteri, kadın emek arzının kocanın gelirin göre değişen karmaşık özellikleri ile kadın yaş grubunun çalışmaya karşı değişik davranış biçimleri, kadının medeni hali ile çalışması arasındaki ilişkiler teorilerde birçok tartışmanın konusu olmuştur. Kuşkusuz kadının ev kadını olarak ailevi sorumlulukları ile aile dışında ücretli bir istihdamda çalışması sorumlulukların ve çalışmadan doğan yüklerin birbiri üzerine binmesine yol açtığı için, kadın işgücü bütün bu eğilimlerin doğal sonucu olarak kısmi süreli istihdama daha çok yönelmektedir.

Ayrıca kadınlar açısından uzun devreli gelişmeler incelendiğinde genel sektörde ücretsiz aile işçiliği'nden sektördeki hızlı küçülmelere paralel olarak sanayi sektörüne ucuz işçiliğe, daha sonrada hizmet sektörlerinde erkeklere nazaran daha düşük ücret ödenen meslek ve iş kollarına geçtiğini gözlemlenmiştir.

Çünkü Ekin (2012: 26,32)'in de yorumladığı gibi “günümüzde, özellikle Türkiye'nin daha hala önemli bir kısmında kadın ‘çok sayıda çocuk doğurmak, tarımda ücretsiz aile yardımcısı olarak çalışmak’ gibi kaderi paylaşmak zorunda kalmıştır veya o birçok hallerde ‘evinde kocasının eşi, çocuklarının annesi’ olan ‘ev kadını’ olmuştur.” Dolayısıyla kadın sosyo-ekonomik olarak erkeğe bağlı kalmış ve bu durum kadının sosyal statüsünü olumsuz etkilemiştir.

Ülkemizde 2010 yılı verilerine göre, istihdama katılan kadınların % 42.4'ü tarım sektöründe, % 15.9'u sanayi sektöründe, % 41.7'sinin ise hizmetler sektöründe çalıştığı belirtilmiştir. ILO'nun 2002 raporuna göre ise, Dünya'da tarım sektöründe çalışan

kadınların oranı değerlendirildiğinde Türkiye %72 oranla üçüncü sırada yer almıştır. (KSGM, 2008)

Bu bağlamda edinilen sonuç üretim politikalarında yapılan değişmelere ve kadının işgücüne eskiye oranla daha çok katılımına rağmen, tarım sektörüne olan dâhilliği diğer OECD ülkelerine göre daha fazla olduğudur. Aradaki fark tabloya dökülen değerlerden açıkça görülmektedir.

Tablo 20: Ekonomik Faaliyetlere Göre İstihdamın Dağılımı (%): Tarım sektöründe çalışan kadın oranı, OECD Ülkeleri

OECD	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Avusturya	6,1	6,1	6	5,8	5,3	5,6	5,6	5,9	5,4	5,1	5	5,1	4,5	-	-
Avustralya	3,5	3,5	3	2,6	2,7	2,4	2,4	2,3	2,2	-	-	-	-	-	-
Belçika	1,2	0,9	1,1	1	1,6	1,5	1,3	1,3	1	1	0,9	0,9	0,7	-	-
Kanada	1,9	1,6	1,6	1,5	1,5	1,6	1,5	1,5	1,3	-	-	-	-	-	-
İsviçre	3,7	3,2	3,2	3,1	2,8	2,8	2,7	2,7	2,4	2,3	2,4	2,8	2,9	-	-
Şili	4,6	4,6	4,7	4,9	5,5	5,8	5,8	5,6	5,5	4,3	5,1	5,1	-	-	-
Çek Cum.	3,7	3,3	3,4	3,2	3	2,8	2,8	2,5	2,3	2,2	1,9	1,9	1,9	-	-
Almanya	2,1	2,1	2	1,8	1,7	1,7	1,6	1,6	1,3	1,2	1,2	1,2	1,1	-	-
Danimarka	1,6	1,6	1,4	1,5	1,6	1,4	1,5	1,2	1,1	1,1	0,9	0,9	1,1	-	-
Estonya	4,4	3,8	4,2	3,9	3,6	3,3	3,1	3	2,4	2,6	2,8	2,4	2,6	-	-
İspanya	4,8	4,5	4,1	4	3,7	3,6	3,3	3	2,6	2,5	2,5	2,4	2,5	-	-
Finlandiya	3,9	3,8	3,7	3,3	3	2,9	2,8	2,7	2,7	2,8	2,8	2,4	2,3	-	-
Fransa	2,9	2,8	2,8	2,7	2,7	2,3	2,2	2,2	1,9	1,9	1,8	1,9	1,9	-	-
İngiltere	0,8	0,7	0,7	0,6	0,6	0,8	0,6	0,8	0,7	0,6	0,6	0,7	0,7	-	-
Yunanistan	19,6	17,7	17,2	16,9	14,1	13,8	13,1	12,4	11,8	12,1	12,7	12,7	12,9	-	-
Macaristan	3,6	3,5	3,6	2,7	2,6	2,7	2,7	2,4	2,3	2,6	2,3	2,6	2,9	-	-
İrlanda	1,8	1,5	1,4	1,3	1,3	1,4	1,3	1,3	1,4	1	1	1	1,2	-	-
İsrail	0,9	0,6	0,7	0,8	0,8	0,8	0,6	0,6	0,7	0,7	-	-	-	-	-
İzlanda	4,4	3,5	3,5	3,1	3	3	2,7	2,5	2,2	2	2,3	1,9	2,1	-	-
İtalya	4,4	4,4	3,9	3,7	3,3	3,3	3,3	3,1	2,9	2,7	2,8	2,7	2,6	-	-
Japonya	5,5	5,2	4,9	4,9	4,7	4,5	4,3	4,1	4	3,9	3,7	-	-	-	-
Güney Kore	12,2	11,3	10,7	10,1	9,2	8,9	8,6	8,5	7,9	7,6	6,9	-	-	-	-
Lüksemburg	1,5	1,1	1,1	1,8	1,4	1,1	1,2	1,1	1,2	0,9	0,7	0,8	0,9	-	-
Meksika	7,2	6,2	6,5	5,7	6	4,9	4,7	4,4	4	4,4	4	3,6	-	-	-
Hollanda	2,2	2,3	1,8	1,9	2	2,1	2	1,8	1,7	1,6	1,7	1,5	-	-	-
Norveç	2,3	2,2	2	2,1	1,7	1,6	1,5	1,3	1,2	1,2	1	0,9	0,8	-	-
Yeni Zelanda	6	6	5,7	5,5	5,3	5	5,1	4,9	4,9	4,4	-	-	-	-	-
Polonya	18,3	19	18,8	17,6	17,2	16,6	15	14,2	13,8	13,2	12,5	12	11,7	-	-
Portekiz	14,2	14,6	13,8	13,9	12,7	12,9	12,4	12,2	11,9	11,5	10,7	8,6	8,7	-	-
İsveç	1,2	1,1	1	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	1	1	0,9	1	-	-
Slovenya	9,7	9,6	9,7	8,3	9,7	9	9,2	10,4	8,3	9	8,5	7,9	7,8	-	-
Slovak Cum.	4	3,7	4,1	3,5	2,8	2,6	2,4	2,2	2,2	2	1,8	1,4	1,7	-	-
Türkiye	60,5	63,3	60	58,5	50,8	46,3	43,6	42,7	42,1	41,6	42,4	42,2	39,3	37	32,9
ABD	1,4	1,4	1,4	0,9	0,8	0,8	0,8	0,7	0,8	0,8	0,8	-	-	-	-

Kaynak: TÜİK, İşgücü İstatistikleri Veri Tabanı, 2015

Tablo 21: Ekonomik Faaliyetlere Göre İstihdamın Dağılımı (%): Tarım sektöründe çalışan erkek oranı, OECD Ülkeleri

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Avusturya	5,5	5,3	5,3	5,4	4,8	5,5	5,4	5,6	5,4	5,4	5,4	5,5	5,3	-	-
Avustralya	6,1	5,9	5,5	4,9	4,6	4,5	4,3	4,2	4,2	-	-	-	-	-	-
Belçika	2,4	1,7	2,3	2,2	2,7	2,4	2,5	2,3	2	1,9	1,7	1,6	1,6	-	-
Kanada	4,5	3,9	3,8	3,9	3,7	3,7	3,6	3,4	3,3	-	-	-	-	-	-
İsviçre	5,2	4,9	4,9	4,8	4,6	4,6	4,7	4,8	4,1	3,7	4	3,9	4	-	-
Şili	19,3	18,1	17,9	18,1	17,6	17,1	16,7	16,1	15,4	15,2	14,1	13,7	-	-	-
Çek Cumhuriyeti	6,1	5,9	5,8	5,5	5,3	4,8	4,5	4,4	3,8	3,8	4	3,8	3,9	-	-
Almanya	3	3	2,9	2,9	2,9	2,9	2,8	2,8	2,2	2,1	2	2	1,9	-	-
Danimarka	4,7	4,5	4,4	4,5	4,1	4,1	4,1	3,9	3,8	3,9	3,9	3,8	3,9	-	-
Estonya	9,7	9,9	9,6	8,4	8	7,1	6,5	6,3	5,3	5,6	5,8	6,4	6,7	-	-
İspanya	7,8	7,8	7,2	6,8	6,6	6,4	5,8	5,6	5,1	5,5	5,7	5,6	5,9	-	-
Finlandiya	7,9	7,4	6,8	6,6	6,6	6,5	6,3	6,2	6,2	6,3	6	5,9	5,9	-	-
Fransa	5,2	5,1	5,2	5,6	4,9	4,8	5	4,6	3,5	3,9	3,9	3,8	3,9	-	-
İngiltere	2,2	2	2	1,8	1,9	1,9	1,9	1,9	1,4	1,6	1,7	1,7	1,6	-	-
Yunanistan	16,1	15,2	14,4	14,3	11,7	11,5	11,2	11	11	11,8	12,4	12,2	13,1	-	-
Macaristan	9	8,4	8,4	7,8	7,5	6,9	6,7	6,6	6	6,3	6,4	6,7	7,2	-	-
İrlanda	9,8	9,9	9,2	8,8	8,5	9,2	8,8	8,5	8,4	8,2	7,5	7,5	7,7	-	-
İsrail	3,2	3,1	3	2,8	3,1	3,1	2,7	2,6	2,5	2,5	-	-	-	-	-
İzlanda	11,7	11,5	10,6	10,3	9,3	9,6	9,2	8,8	6,6	7,3	8,7	8,8	8,7	-	-
İtalya	5,7	5,7	5,5	5,3	4,8	4,8	4,9	4,6	4,3	4,4	4,5	4,4	4,5	-	-
Japonya	4,7	4,6	4,5	4,5	4,4	4,4	4,2	3,8	3,8	3,8	3,8	-	-	-	-
Güney Kore	9,5	9	8,4	7,9	7,3	7,2	7	7	6,6	6,6	6,4	-	-	-	-
Lüksemburg	3,1	1,9	2,6	3,2	2,3	2,2	2,3	2,4	2	1,7	1,3	1,5	1,6	-	-
Meksika	23,7	24	23,9	22,6	22,1	20,6	19,9	18,9	18,6	18,9	18,6	19,2	-	-	-
Hollanda	3,7	3,5	3,3	3,6	4	4	4	3,7	3,4	3,3	3,7	3,3	-	-	-
Norveç	6	5,8	5,7	5,3	5,2	4,8	4,8	4,3	3,8	4,1	3,9	3,7	3,5	-	-
Yeni Zelanda	11,2	11,7	11,4	10,4	9,5	8,9	8,7	9,1	8,8	8,6	-	-	-	-	-
Polonya	19,1	19,2	19,8	19,1	18,6	18	16,4	15,2	14,1	13,4	13,1	13,2	13,3	-	-
Portekiz	11,2	11,8	11,4	11,9	11,6	10,9	11,1	11,1	10,6	10,9	11,1	11	12,1	-	-
İsveç	3,5	3,3	3,2	3,2	3,2	3	3	3,4	3,2	3,3	3,1	3	3	-	-
Slovenya	9,4	10,1	9,6	8,4	9,6	8,6	9,8	10	8,7	9,2	9	9,1	8,8	-	-
Slovak C.	8,9	8,2	8	7,7	6,9	6,4	5,9	5,8	5,3	4,8	4,4	4,3	4,5	-	-
Türkiye	27	27,7	24,8	24,4	21,6	18,6	17,2	16,8	17,1	18,1	18,3	18,7	18,4	17,8	16,1
ABD	3,5	3,3	3,5	2,3	2,3	2,2	2,1	2	2,1	2,2	2,3	-	-	-	-

Kaynak: TÜİK, İşgücü İstatistikleri Veri Tabanı, 2015

Ayrıca belirtilen kadın oranlarına dair veriler, erkeklerin verileri ile karşılaştırıldığında ise erkek işgücünün tarımda değil kadınların dışlandığı Sanayi ve Hizmet sektöründe hatırı sayılır değerlere sahip olduğunu göstermektedir. Türkiye ve diğer OECD ülkeleri arasında karşılaştırmalı olarak ele alınan bu grafiklere göre ülkemiz istihdam göstergeleri bakımından diğer OECD ülkelerine göre belirgin bir şekilde farklı bir konumda yer almaktadır.

Günümüz liberal ekonomi yaklaşımının temelini oluşturan şey Adam Smith'in *görünmez el* kavramı ile anlattığı sıfır insan müdahalesi altında bütün piyasaların dengeye geleceği kuralı olmuştur. Toplumsal cinsiyet insan üretimi olduğu için iş gücü piyasasına yapılmış bir insan müdahalesi olarak görülebilir. Sonuç olarak her anlamda bir denge sağlayabilmek için öncelikle toplumsal cinsiyet kimliklerinin ortadan kaldırılması gerekecektir. Elbetteki geçmişten gelen bu kimliklerin yıkımı da uzun zaman alacaktır. Ayrıca bunların bugüne kadar da sürekli olarak değiştikleri gözden kaçırılmamalıdır. Örneğin 20. yüzyılın başlarında kadınların oy kullanmaya bile uygun olmayışı bugün ortadan kalkmış, kadın cinsiyetinin bir parçası olmaktan çıkmıştır. Bu noktada en mühim şey genellemeler yapan bir kadın kimliğinin hatta herhangi bir sosyolojik kimliğin yaratılmaması gerektiğinin herkes tarafından görülebilmesidir (Tan Celasun, 2014:5).

Türkiye'de ise halen kadınların toplumsal statüsünün yükselmesi, kadınların ekonomik durumlarının güçlendirilmesi, çocuk bakımı ile ilgili kolaylıkların sağlanması, bakım yükünün her iki cinsiyet arasında paylaşılması, kadınların haklarına sahip çıkabilmeleri gibi konularda önemli eksiklikler bulunmaktadır. Yapılan incelemeler göstermiştir ki Türkiye'de kadının statüsü gelişmiş ülkelerle karşılaştırıldığında çok düşük kalmaktadır. İstatistiksel sonuçlara göre 2011 yılı kadın erkek fark endeksinde 135 ülke arasında Türkiye 122. sırada olup bu gösterge bile Türkiye'de kadın erkek arasındaki uçurumu kapatmak için bu güne kadar yapılanların çok daha fazlasının yapılması gereğine işaret etmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitliği açısından ülkelerarası yapılan karşılaştırmalarda; gelişmiş ülkelerde kadınların iş gücüne katılımı ve karar alma mekanizmalarında yer alması, gelişmekte olan ülkelerle karşılaştırıldığında daha yüksektir. Her ne kadar iş gücüne katılım ve üst düzey görevlerde yer alma birinci derecede kadının eğitim durumu ile ilişkili olsa da kısa

vadede kadının iş gücüne katılımını artırıcı becerilerin kazandırılması da önem kazanmaktadır (Zeyneloğlu ve Kısa, 2012:15).

Mevcut ekonomik ve finansal ortamın zorlukları ve gerçekleşen sosyal dönüşümler düşünüldüğünde, hem erkeklere hem de kadınlara daha iyi ekonomik ve finansal fırsatlar sunma yollarının bulunması gerektiği görülmektedir. Adalet ve eşitliğin sağlanabilmesi için bu konunun politik, sosyal ve kültürel boyutlarının da dikkate alınması gerekmektedir. 2010 yılından itibaren OECD kadın-erkek eşitliği konusunu eğitim, çalışma ve girişimcilik alanları da dâhil olmak üzere birçok konu yönünden araştırmaktadır. Yapılan çalışmalar kadın-erkek eşitliği mücadelesinde birçok ülkede önemli bir ilerlemenin sağlandığını, fakat yukarıdaki üç alanda eşitsizliklerin halen devam ettiğini göstermiştir (OECD, 2013: 5).

Bahsedilen durumlar toparlandığında kısa, orta ve uzun vadeli politika önerileri birbirlerini tamamlayacak olduğundan, bunlar başarıya ulaşmak için birbirlerine bağlı olarak ele alınmalıdır.

Kadın İstihdamının Artırılması'na yönelik politikalar;

- Kadın istihdamına yönelik karşılaştırmalı, bölgesel, sosyoekonomik statüye (SES) dayalı bir veri toplama sisteminin geliştirilmesi
- Her bakanlık ve kurumda oluşturulan kadın istihdamının izlenmesiyle ilgili mekanizmanın etkin hale getirilmesi
- Kadın istihdamını teşvik edici politikaların, kamunun ve özel sektörün farklı ihtiyaçlarını göz önüne alarak, geliştirilmesi
- İstihdam sırasında gerekecek becerilerin özel sektör tarafından sağlanacak eğitim programları yoluyla yerinde kazandırılması (staj vb. olanaklar), bunların iş garantisinin olması
- Doğum ve çocuk bakımı sebebiyle işine ara vermiş kadınların geri döndüklerinde aradaki sürenin neden olduğu kayıpların telafi edileceği hızlandırılmış eğitimlerin sunulması
- Kadınların çocuklara daha fazla zaman ayrılabilmesi için esnek ama güvenceli çalışma biçimlerinin yaygınlaştırılması. Bu kapsamda eğitim imkanları sunan, sosyal güvenlik hakları açısından hak kaybına neden olmayan, kendini geliştirme fırsatları sunan, tam zamanlı işe geçiş yollarının açık tutulması

- Kadının tercihi doğrultusunda özellikle kamuda güvenceli yarı-zamanlı çalışma pratiklerinin hayata geçirilmesi ve bir seçenek olarak sunulması
- İşsizlik sigorta fonunun kadın istihdamına yönelik olarak etkin şekilde kullanılmasının sağlanması
- Vergi ve teşvik sistemlerinin kadınların işgücüne katılımını etkin olarak destekleyecek şekilde yeniden düzenlenmesi

Cinsiyet Eşitliğini Gözeten Politikaların Geliştirilmesi'ne yönelik politikalar olarak ise;

- Çocuk bakımı ve aile geçindirme rollerinin hem kadın hem de erkek için geçerli olduğuna dair bir yaklaşımın her türlü hizmet ve politikada benimsenmesi
- Babalık izni uygulaması konusunda bilinçlendirme çalışmalarının yapılması ve babaların bu izni kullanmasının özendirilmesi
- İlköğretimden itibaren, farklı meslek gruplarını kapsayacak şekilde, erkeklerin yoğunluklu olduğu camilerde, kahvelerde, askerlik hizmetlerinde bilinçlendirme çalışmalarının yapılması
- Çalışan kadınlara tanınacak ücretsiz ve nitelikli bakım hizmetlerine erişim hakkının erkekleri de kapsayacak şekilde genişletilmesi
- Çocuğun iyi olma hali ve yapabilirliğinin geliştirilmesinde babaların etkin rol almasına ilişkin bir model oluşturulup bunun kamuoyunda yaygınlaştırılması
- Çocuğun farklı dönemsel ihtiyaçlarında anne ve babanın eşit sorumluluk alacağı bir aile modelinin geliştirilmesi olarak düşünülmektedir (UNICEF ve ÇSGB 2013; 52, 55).

Tüm bunların yanı sıra çocuk bakımında kreş sistemi her bölgede yaygınlaştırılmalı, kadın eğitimi için özel politikalar belirlenmeli, yasal mevzuattaki aksaklıklar giderilmeli ve piyasa şartları da bunlar doğrultusunda uyumlaştırılmalıdır. Aksi halde istihdam içinde bulunmayan kadın nüfus tüketmeye ve artan hasılayı absorbe etmeye devam edecektir. Aile içinde erkeğe bağımlı konumunu sürdürerek kendine olan özgüveninin azalması ile karşı karşıya kalmaya devam edecektir. İstihdam açısından gelişmiş ülkeleri yakalayabilmenin en önemli koşullarından birisi sözü edilen bu sorunların çözülmesine bağlıdır (Küçükkalay, 1998: 42)

SONUÇ

Bu çalışma ile kadınların geçmişten bugüne sadece ekonomide değil toplum içerisinde de 'var olmak' adına kat etmiş olduğu yol ve kadınları cinsiyetçi ayrımcılığa maruz bırakan kişi ve topluluklara karşı bitmeyen çabası ispat edilmeye çalışılmıştır. Bu çerçevede yapılan tüm araştırmalarda öncelikle kadının sosyal anlamdaki yerine değinilmiştir. Çünkü kadının, istihdamda erkeklere oranla daha az yer alması, kadın ve erkeğin eşit olarak görülmemesine dayandırılmaktadır. Bu sonucun varıldığı çalışmalar kadınların eğitim durumu, medeni hali ve diğer cinsiyete bağlı kıstaslar ele alınarak yapılmıştır. Çünkü kadınların sosyal statüde saygınlık kazanmasının eğitim seviyesi, işverenlerin tutumlarında medeni durumu ve kadının işgücüne katılımının önündeki engellerin cinsiyeti ile önemli derecede ilişkisi olduğu görülmektedir.

Bu bağlamda feminist iktisat, kadının özellikle iş yaşamındaki haklarını gözeten ve sınırları genişletilmiş, yani kadın deneyimlerini kapsayacak şekilde insanları gerçek bir ekonomi ile tanıştıran yenilenmiş iktisat anlayışını savunmaktadır. Dolayısıyla, daha çok erkek görüş ve tecrübelerine hakim ana akım iktisat anlayışını eleştirmekte ve kadın emeğinin sınırlandırılmasına karşı duruş sergilemektedir. Kadın işgücü hacminin, alacağı güçlü desteklere bağlı olduğunun bilincinde ve tespitleri ile bu yönde yapılacak çalışmalara ön ayak olmaya çalışmaktadır.

Amaçlanan kadın istihdamı için bütünlüklü politikaların yanı sıra aile yaşamında kadının da kullandığı uygulamalara ihtiyaç duyulduğu görülmektedir. Örneğin istatistiki veriler evli kadınların çalışma oranlarının bekar kadınlara oranla daha düşük olduğunu göstermektedir. Bunun sebebi ise topluma sindirilen cinsiyet rollerinde kadının, ev işleri ve çocuk bakımından sorumlu ve büründürüldüğü rolün gereklerini uygulayan bir birey olarak görülmesine bu nedenle de üretimden uzak kalmasına bağlanmaktadır. Ayrıca evli kadınların eşlerinin görüşleri, hamilelik ve sonrasındaki evreler, yaşlı ve hasta bakımı gibi sebepler ile de işgücünden uzaklaştığı gözlemlenmektedir. Dolayısıyla kadının çalışmak ve çalışmamak arasında yapacağı seçim de özgür olabilmesi adına toplumsal bilinci artırmaya yönelik çalışmalara, anne olan kadınların ve babaların izinleri üzerine düzenlemelerin tekrar sorgulanmasına, bütün bunlar için erkekleri teşvik edecek biçimde oluşturulmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

Çünkü feminist iktisat'ın ana amaçlarından biri de kadının hane içindeki görünmeyen emeğini ön plana çıkarmak olmuştur. Kadınların ev içinde ürettikleri ürünlerin, gösterdikleri faaliyetlerin, piyasa değeri olmayıp sadece kullanım değeri bulunan bu işler, ana akım iktisadın oluşum temelinde iktisadi faaliyetlerin dışında addedilmektedir. Herhangi bir karşılığı olmayan bu hizmetler piyasadan karşılandığında ise ücretlendirilmektedir. Aile içi yaşamı düzgün ve tertipli şekilde devam ettirmek adına kadınların ev içi uğraşları ve hane halkının huzuru için sarf edilen emek sonucu kadınların piyasadan uzak kaldığı düşünülmektedir. Dolayısıyla kadın emeğinin işine ve evine oranlı paylaşımı için çalışma saatlerine iş ve aile bütünlüğünü bozmayacak şekilde getirilecek düzenlemeler, kadın ücretlerinin ise eşitsizlikten uzak yeniden değerlendirilmesi beklenmektedir. Bu şekilde ebeveynlik görevlerini daha rahat yerine getirebilecekleri, bakmak durumunda olduğu çocuk, yaşlı ve var ise hastalar için zaman ayırabilecekleri aynı zamanda ihtiyaç duyduklarında kreş, bakım evi gibi kurumların giderlerini karşılayabilecekleri düşünülmektedir.

Kadın işgücü kırsal ve kentsel alanlarda karşılaştırmalı olarak değerlendirildiğinde ise göçün ve eğitimin üzerinde durulmuştur. Kentte erkeklere göre düşük kalan kadın işgücü oranlarının sebeplerinden biri olarak kırsal alanlardan kente göçen kadınlar görülmektedir. Okullaşmanın kırsal bölgelerde kentlere göre daha az ve bu bölgelerde kız çocukların eğitimine erkek çocuklarıkinden daha az önem verilmesi sebebiyle kadınlar kent yerleşmelerine daha zor ayak uydurmaktadır. Eğitim seviyesinin iş hayatı için önemi aşikâr olup, bu konuda hala bazı bölgelerde erkeklere verilen öncelik sonucu kadınların maruz kaldığı zorluklar üzerinde durulmuştur. Eğitimin öncelikle kendine güvenen ve bilinçli bireyler yetişmesi için en önemli faktör oluşu, kadınların kendi ayakları üzerinde durabilmesi için ayrıca önemi sürekli vurgulanmaktadır.

Çünkü çoğu zaman işyerlerindeki kademeleşme kavramı, ücretlendirme politikaları ve mesleki dağılımdaki farklılaşmada eğitim ve cinsiyetin büyük rol aldığı kanısına varılmıştır. Bu konuların yeniden gözden geçirilmesinde işverenlerin görüşleri başta olmak üzere ilgili sendika ve derneklerin de duruşları önem arz etmektedir.

Bunun yanı sıra eğitim teşviği ile birlikte kadının annelik statüsünü de göz önünde bulunduran yasal yeniliklerin kadınların iş yaşamında maruz kaldıkları zorlukların ortadan kaldırılmasında mühim bir kavram olduğu ileri sürülmektedir.

Dolayısıyla, aile yaşamındaki sorumlulukların hanede yaşayanlara eşit olarak bölünmesi, iş yaşamında sahip olunacak olanak eşitliği ve haklarının peşinde olabilecekleri desteklerin arttırılmasında devlet ve yerel yönetimler ile birlikte, işletme, sivil toplum örgütleri ve üniversitelerin de mücadele etmeleri önem arz etmektedir.

Unutulmamalıdır ki kadın emeğinin ekonomiye kazandırılması halinde bir ülke için kalkınma ve büyümenin hızlandırılması, kadınların annelik vasfı ile topluma yararlı gençler yetiştirmeleri sonucunda edinilen medeni katkı kadar önemlidir.

KAYNAKÇA

- Acar Beyhan, Aslı (Aralık 2013), 'İşgücü Piyasaları Temel Göstergeleri Bakımından Çok Boyutlu Ölçekleme Analizi ile Türkiye ile Diğer OECD Ülkelerinin Karşılaştırılması', *İ.Ü İşletme Fakültesi İşletme İktisadı Enstitüsü Yönetim Dergisi*, Cilt: 24, Sayı: 75, ss. 141-142.
- Acuner, S., Yapıcı Diyalog, KA-DER, Yalçın Matbaacılık Ltd.Şti, Ankara 2006
- Akan, Y., Güngör, M. (2012), 'Kadın İstihdamı ve Verimlilik Arasındaki İlişki: Türkiye İmalat Sanayi Üzerine Bir Uygulama', (<http://teacongress.org/papers2012/AKAN.pdf>), *Gaziantep Üniversitesi İİBF İktisat Bölümü*, Gaziantep
- Akgöz, G., Balta, E., (2015), 'Kapitalizmin Krizine Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden Bakmak: Analitik Bir Çerçeve Önerisi', *Hacettepe Üniversitesi*, ss.14
- Albayrak, Ö., Memiş, E. (2011) 'Feminist İktisat' *Fe Dergi* 3, sayı 2, ss. 1-3.
- Ali, Necip (1931), *Kadın Hukuku*, Hakimiyeti Milliye Matbaası, Ankara
- Altuntepe, N., Güner, T., (2013), 'Türkiye'de İstihdam-Büyüme İlişkisinin Analizi (1988-2011)', *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, Cilt:5, Sayı:1, ss.73
- Anadolu Ajansı, (2014), (<http://www.aljazeera.com.tr/haber/hizmet-sektorunde-kadinlar-onde>)
- Anker, R. (1997), 'Theories of Occupational Segregation by Sex: An Overview, International Labour Review', *Information Analyses; Journal Articles*136(3), İsviçre, ss. 315-339.
- Arabacı, Bahar (2012), *Çalışan Kadınların Cinsiyet Ayrımcılığına Yönelik Alguları: Bursa Dokuma Sanayii Örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- Arat, Necla (1991), *Feminizmin ABC'si*, Simavi Yayınları, İstanbul.
- Arat, Necla (2010) *Feminizmin ABC'si* Say Yayınları, İstanbul.
- Arısoy, İ.A., Demir, N., (2007) "Avrupa Birliği Sosyal Hukukunda Ayrımcılıkla Mücadele Kapsamında Kadın Erkek Eşitliği", *Ege Akademik Bakış Dergisi*, Cilt:7 Sayı:2, (Erişim: 27.04.2011, <http://www.onlinedergi.com/>)
- Arslan, Bader Halil, (2012), 'Kriz-Büyüme-İstihdam Üçgeninde 1994-2001 Krizleri', *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt:2, Sayı:63, ss.34-37.

- Aslantepe, Gülay (2009), 'Kadın İstihdamının Artırılması ve ILO Sözleşmesi', Sosyal Politika Araştırma ve Uygulama Merkezi
- Aşık, Güneş A. (2013), 'Türkiye'yi Kadınlar Büyütebilir mi?', *Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırmaları Vakfı(TEPAV)*, ss.5
- Atik, H., Tombak, F., (2012), 'Bilgi Ekonomileri ve Türkiye'de Kadın İşgücünün İstihdam Yapısı', *Bilgi Ekonomisi ve Yönetim Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 1, ss.144-146-148.
- Aytaç, Serpil, (1997), *Çalışma Yaşamında Kariyer Yönetimi Planlaması Geliştirilmesi Sorunları*, Epsilon Yayıncılık, İstanbul, 1997 .
- BAŞBAKANLIK KSGM, KadÖn ve Ekonomi, Ankara, Başbakanlık KadınÖn Statüsü ve SorunlarÖ Genel Müdürlü-ü, Eylül 2008.
- Belet, H. Nurhan (2013), 'Kriz Olgusunun Kadına Yönelik Algıya ve Kadın İşgücüne Etkisi', *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, ss. 5
- Bendason, Ney (1994), *Başlangıcından Günümüze Kadın Hakları* (Çev. Şirin Tekeli) İletişim Yayınları (Yeni Yüzyıl Gazetesinin Ekidir.)
- Berber, M., Eser Yılmaz, B., (2008), 'Türkiye'de Kadın İstihdamı: Ülke ve Bölge Düzeyinde Sektörel Analiz', *'İş-Güç' Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, Cilt 10 Sayı 2, ss.2-7-10.
- Bocutoğlu, Ersan (2012), *İktisadi Düşünceler Tarihi*, Murathan Yayınevi, Trabzon
- Bodkin, R. G. (1999), *Woman's Agency in Classical Economic Thought: Adam Smith, Harriet Taylor Mill and J.S. Mill Feminist Economics*
- Buğra, Ayşe (Eylül 2010), *Toplumsal Cinsiyet, İşgücü Piyasaları ve Refah Rejimleri: Türkiye'de Kadın İstihdamı*, TÜBİTAK Yayınları: İstanbul
- Candan, E., Günal Özalp, S. (2013), 'Tarımda Kadın Emeği', *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 19(1), ss.93
- Celasun, Deniz Tan (2014), 'Kadınların İşgücüne Katılımı ve Büyüme: OECD Ülkeleri ve Türkiye', *TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi*
- Ceritoğlu, E., Gürcihan, B., Taşkın, T. (2012), '2001 ve 2008 Krizleri Sonrası İşsizlik Oranı Gelişmeleri', *Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Ekonomi Notları*, Sayı: 2012-23, ss.2-3.
- Connor, Steven (2001), *Postmodernist Kültür: Çağdaş Olanın Kuramlarına Bir Giriş* (Çev. Doğan Şahiner) Yapı Kredi Yayınları, İstanbul

- Conway, David (2000), *Serbest Piyasa Feminizmi* (Çev. M. Bahattin Seçilmişoğlu) Liberte Yayınları, Ankara
- Çağatay, N., Özler, Ş., (1995), 'Feminization of the Labor Force: The Effects of Long-Term Development and Structural Adjustment', *World Development*, Cilt. 23, ss. 11-13.
- Çaha, Ömer (1996), *Sivil Kadın* (Çev. Ertan Özensel) Vadi Yayınları, Ankara
- Çaha, Ömer (2010), *Sivil Kadın Türkiye'de Kadın ve Sivil Toplum Savaş* Yayınevi
- Çatalbaş Karpat, Gaye (2015), 'Kadınların İşgücüne Katılmalarını Belirleyen Faktörlerin Belirlenmesi: Panel Veri Yaklaşımı', *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, KAÜ İİBF Dergisi*, Cilt 6, Sayı 10, ss.275-276.
- Çolak, Ö.F., Kılıç,C., (2011), *Yeni Sanayileşen Bölgelerde Kadın İşgücü Arzı:Şanlı Urfa Örneği*, TİSK Yayını, No:214, Ankara
- ÇSGB (2013), 'Türkiye'de Kadın İşgücünün Görünümü', *Çalışma Dünyası Dergisi*,ss 35-61.
- Dayıoğlu, M., Kırdar, M. G., (Mart 2010), *Türkiye'de Kadınların İşgücüne Katılımında Belirleyici Etkenler ve Eğilimler: Türkiye Cumhuriyeti Devlet Planlama Teşkilatı ve Dünya Bankası Refah ve Sosyal Politika Analitik Çalışma Programı Çalışma Raporu (Rapor No: 5) Ankara, (Erişim: 11.02.2015 <http://siteresources.worldbank.org/>)*
- Dedeoğlu,S., (2009), 'Eşitlik mi Ayrımcılık mı? Sosyal Devlet, Cinsiyet Eşitliği Politikaları ve Kadın İstidamı', *Çalışma ve Toplum/21*, ss. 41-55.
- Demir, Ömer (1996), *İktisatta Yöntem Tartışmaları* Vadi Yayınları
- Demir, Zekiye (1997), *Modern ve Postmodern Feminizm* İz Yayıncılık, İstanbul
- Demir, Zekiye (2014), *Modern ve PostModern Feminizm* Sentez Yayıncılık, İstanbul
- Demiray, Emine (2013), 'Uzaktan Eğitim ve Kadın Eğitiminde Uzaktan Eğitimin Önemi', *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi* Cilt:2 Sayı:2 Makale No:18, ss.166-169.
- Demirkol, Ş., Fidan, F., Pelit, E., (2004), 'Turizm Sektöründeki Bayan İş görenlerin Karşılaştıkları Sorunlar ve Otel İşletmelerinde Bir Uygulama', *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 8, ss.74-76.

- Deniz Hacıoğlu, M., Hobikoğlu Haykır, E., (2012), ‘Cinsiyete Gore Gelişme Endeksi erevesinde Kadın İstihdamının Ekonomik Değerlendirilmesi: Türkiye rneği’, *International Conference on Eurasian Economies*
- Devlet İstatistik Enstitüsü (Ekim 2009), *Türkiye Ekonomisi İstatistik ve Yorumlar*, DİE: Ankara
- Devlet Planlama Teşkilatı, Worldbank (23 Kasım 2009), *Türkiye’de Kadınların İşgücüne Katılımı: Eğilimler, Belirleyici Faktörler ve Politika erevesi, Beşeri Kalkınma Sektörü Avrupa ve Orta Asya Bölgesi*, WORLDBANK: Washington
- Doğrul, Günsel (2008), ‘2001 Krizi Sonrasında Türkiye’de Kentsel Alanlarda Kadınların İşgücüne Katılımının Belirleyicileri’, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 22, ss.6-8.
- Donovan, Josephine (2001), *Feminist Teori* (ev. Aksu Bora-Meltem Ağduk Gevrek-Fevziye Sayılan) İletişim Yayınları, İstanbul
- Donovan, Josephine (2013), *Feminist Teori Entelektüel Gelenekler* (ev. Aksu Bora, Meltem Ağduk ,Gevrek-Fevziye) Sayılan İletişim Yayınları, İstanbul
- Dura, C., Atik, H. (2002), *Bilgi Toplumu, Bilgi Ekonomisi ve Türkiye*, Literatür Yayınları, İstanbul
- Dursun, S., İştar, E., (2014), ‘Kadın alışanların Yaşamış Oldukları İş Aile Yaşamı atışmasının İş ve Yaşam Doyumu zerine Etkisi’, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 28, Sayı: 3, ss.133-136.
- Ecevit, Yıldız (2008), ‘İşgücüne Katılım ve İstihdam’, Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Eşişsizliği: Sorunlar, ncelikler ve çözüm nerileri Raporu, (Erişim: <http://www.tusiad.org.tr/FileArchive/KADINRAPOR.pdf>)
- Ediz, Zerrin (1995), *Kadınların Tarihine Giriş Hititlerden Günümüze Adım* Yayınları, İstanbul
- Ekin, Nusret (2012), ‘OECD lkelerinde Kadın İşgücü ve İstihdam Sorunları’, (<http://www.journals.istanbul.edu.tr/iuamank/article/view/1023014022>) *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Maliye Araştırma Merkezi Konferansları*, İstanbul
- Erdoğdu, Seyhan (2010), ‘Küresel Krizin İstihdama Etkileri ve Kriz Karşıtı İşgücü Piyasası nlemleri’, *Memleket Siyaset Yönetim*, Cilt:5, Sayı: 12, ss.146-147.

- Ergin, Çağlayan Kovanlıkaya (2006), 'Kadın Sivil Toplum Kuruluşlarının Kadın Bilincine Katkıları ve Uçan Süpürge Örneği', *Kadın Çalışmaları Dergisi*, Eylül-Aralık Yıl 1, Sayı 3-5.
- Erkek, S., Karagöz, H., (2009), 'Kadının İş Hayatındaki Yeri ve Karşılaştığı Sorunlar', *Konya Ticaret Odası*
- Eroğlu, Ömer ve İşler, Ruhan (2006), *İktisat Düşüncesinde Farklı Bir Bakış: Feminist İktisat* Asil Yayın Dağıtım Ltd.Şti
- Erol Işık, Sevgi (2015), 'Türkiye'de Kadının Çalışma Hayatının Belirleyicileri' *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* Vol/Cilt:2 No/Sayı:3, ss.18
- Eyüboğlu, A., Özar, Ş, Tanrıöver Tufan, H., (1998), 'Kentli Kadınların Çalışma Koşulları ve Çalışma Yaşamını Terk Nedenleri', *İktisat Dergisi*, Sayı: 377, ss.37-43
- Ferber, Marianne A. & Nelson, Julie A. (1993), 'Beyond Economic Man –Feminist Theory and Economics', *The University of Chicago Press*, Chicago.
- Fidan, Fatma (2000), 'Kapitalizmin Gelişme Sürecinde Kadını Çok Yönlü Konumu' (<http://www.bilgidergi.com/uploads/2000Fidan.pdf>), *Sakarya Üniversitesi Bilgi* (2),ss. 119
- Forget, E.L. (1997), *The Market For Virtue: Jean Baptiste Say On Women in The Economy and Society Feminist Economics*
- Gökkaya, Bilican (2011) 'Veda Türkiye'de Kadına Yönelik Ekonomik Şiddet' *C.Ü İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 12, Sayı 2, ss.104-105.
- Gündoğan, Naci, (2002), 'Hizmetler Sektöründe İstihdam', *Kamu-İş* Cilt: 7, Sayı: 1
- Güriz, A. (1997), *Feminizm, Postmodernizm ve Hukuk*, PHOENIX Yayınevi, Ankara
- Hartmann, Heidi (2006), *Marksizm'le Feminizm'in Mutsuz Evliliği* (Çev. Gülşad Aygen) Kitap Matbaacılık
- Hill, Anne M. – King, M. E. (1993), *Woman's Education in Developing Countries: An Overview*, A World Bank Book, Afrika
- Işık, Volkan, (2009) "Çalışma Yaşamında Kadın İşgücüne Yönelik Cinsiyet Ayrımcılığı Uygulamaları", *Kamu'da Sosyal Politika*, Yıl:3 Cilt:4, Sayı:2009, (Erişim: 25.05.2012, http://gazi.academia.edu/volkanISIK/Papers/1509354/Calisma_Yasaminda_Kadin_Isgucune_Yonelik_Cinsiyet_Ayrimciligi_Uygulamalari)
- İlkkaracan, İpek (1998), *Kentli Kadınlar ve Çalışma Yaşamı*, Tarih Vakfı Yayınları

- İlkkaracan, İpek, (2012), 'Why are there so few women in the labor market in Turkey? Feminist Economics', *Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Vol.18(1)*, ss. 8-10.
- İlkkaracan, İpek, (January 2012), 'Why are there so few women in the labor market in Turkey: A muti-dimensional approach, Feminist Economics', İstanbul Teknik Üniversitesi Vol.(1), (Erişim: 08.02.2012, <https://istifhane.files.wordpress.com/2012/05/whysofewwomen.pdf>)
- İmançer, D. (2002), 'Feminizm ve Yeni Yönelimler' *Doğu Batı*, 5(19), (Mayıs, Haziran, Temmuz), ss.158-160.
- İş ve İşçi Bulma Kurumu, (1989), *1988 İstatistik Yıllığı*, (Yayın No.239), İİBK:Ankara
- İşler, Ruhan (2010), 'Feminist İktisat'ın Geleneksel İktisat'a Metodjik Açından Getirdiği Eleştiriler', *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, Cilt2, Sayı 1
- Kadın Emeği ve İstihdamı Girişimi Platformu (2013), *Türkiye'de Kadın Emeği ve İstihdamı: Sorun Alanları ve Politika Önerileri II*, KEİG Yayınları Dizisi: İstanbul
- Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü (KSGM) 2008, 'Kadın ve Ekonomi', Ankara
- Karabıyık, İlyas (2012), 'Türkiye'de Çalışma Hayatında Kadın İstihdamı', *Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi*, Cilt XXXII, Sayı I, ss.232
- Karaca, Gökçek Nuray (2013), 'Kadının Ekonomik Yaşamındaki Yeri: Türkiye ve Geçiş Ekonomilerinin Karşılaştırılması', (<http://www.avekon.org/papers/638.pdf>) *International Conference on Eurasian Economies*
- Karacan, Esin (2011), *Çalışma Yaşamında Kadın: Kocaeli İlinde Bir Araştırma* Umuttepe Yayınları, İzmit-Kocaeli
- Kayhan, F. (1999), *Feminizm*, BDS Yayınları, İstanbul
- Kayhan, Necati (Kasım 2005), 'Türkiye'de Kadın İşgücü İstanbul İmalat Sektöründeki Çalışma Şartları ve Kayıt Dışı İstihdam', *TÜHİS*, ss. 62-63.
- KAZETE (2010), 'Feminist Ekonomi Konferansı 2008', (Erişim: 06. 06. 2010 <http://arsiv.kazete.com.tr/sayilar/2008/73/bolum=haberler&sayfa=ekonomi>) , İzmir
- Kılıç, D., Öztürk, S., (2014), 'Türkiye'de Kadınların İşgücüne Katılımında Engeller ve Çözüm Yolları: Bir Ampirik Uygulama' *Amme İdaresi Dergisi* Cilt:47 Sayı:1, ss.127.
- Kırel, Ç., Kocabaş, F., Özdemir, Ayşe A. (Mayıs 2010), 'İşletmelerde Algılanan Cinsiyet Temelli Ayrımcılık: Eskişehir'de Özel Sektörde Bir Alan Araştırması', *Çimento İşveren*, ss. 13-15.

- Koray, Meryem (2011), 'Avrupa Birliği ve Türkiye'de 'Cinsiyet' Eşitliği Politikaları: Sol-Feminist Bir Eleştiri', *Çalışma ve Toplum*/2, ss.16-18.
- Korkmaz, A., Korkut, G., (2012), 'Türkiye'de Kadının İşgücüne Katılımının Belirleyicileri' *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Birimler Fakültesi Dergisi* Cilt:17 Sayı:2, ss.49.
- Kulak, Esra (2011), *Tarımsal Üretim Süreçlerindeki Değişimin Kırsal Alanda Kadın İstihdamına Etkileri: 1980 Sonraki Gelişmeler*, Uzmanlık Tezi, T.C Başbakanlık Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü, Ankara
- Kumaş, H., Çağlar, A. (2011), 'Türkiye'de Kadın Eksik İstihdamını Belirleyen Faktörler', *Çalışma ve Toplum*, ss. 249.
- Kurtulmuş, Meryem (2013), 'Kapitalizm Ataerkil ve Kadın-Erkek Ücret Eşitsizliği' *DİSK-AR*, <http://disktekstil.org/disk-ar-dergisi-cikti.html>)
- Küçükkalay A. Mesud (1998), 'Türkiye'de Planlı Dönemde Kadın Nüfusu ve Kadın İşgücü İstihdamındaki Gelişmeler', *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, S.3(Güz), ss. 42.
- Lordoğlu, K., Özkaplan, N. (Mart-Nisan 2007), 'Çalışma İktisadı', *Der Yayınları*, Sayı:66, (Erişim: MAGAZİN 2007, www.elegans.com.tr), İstanbul
- Mackinnon, Catharine A. (2003), *Feminist Bir Devlet Kuramına Doğru* (Çev. Türkan Yöney Sabir Yücesoy) Metis Yayınları, İstanbul
- Mahaim, Annik (1992), *Kadınlar ve Alman Sosyal Demokrasisi, Kadınlar ve İşçi Hareketi* (Çev. D.İşık) Yazın Yayıncılık, İstanbul
- Michel, Andree (1984) *Feminizm* (Çev.Şirin Tekeli) Yeni Yüzyıl Kitaplığı, İletişim Yayınları, İstanbul
- Michel, Andree (1984), *Feminizm*, Kadın Çevresi Yayınları, İstanbul
- Milliyet, 3 Temmuz 2013, (<http://www.milliyet.com.tr/2013/07/03/indexmil.html>)
- Nelson, J.A, (1996), *Feminism, Objectivity and Economic*, New York, Routledge
- Nelson, Julie A. (Şubat 2005), 'Global Development and Environment' *Institute Tufts Universty*, ss.1.
- OECD (2011), Education at a Glance; OECD Indicators 2011; <https://www.oecd.org/education/skills-beyond-school/48631582.pdf> (Erişim: 16 Aralık 2011)

- OECD (Eylül 2013), *Kadınların ve Genç Kızların Finansal Farkındalık ve Finansal Eğitim İhtiyaçlarına Yönelik OECD/INFE Politika Rehberi*, ss.5-9.
- Oktik, N., Kökalan, F., (2002-03), ‘Devlet ve Feminizm’, *Doğu Batı*, 6(21), (Kasım, Aralık, Ocak), ss.213-230.
- Önder, Nurcan, (Temmuz-Eylül 2013), ‘Türkiye’de Kadın İşgücünün Görünümü’, *Çalışma Dünyası Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, ss.52.
- Özar, Şemsa, (1994), ‘Some Observations on the Position of Women in the Labor Market in the Development Process of Turkey’, *Boğaziçi Journal*, 8 (1-2), ss.5-19.
- Özar, Şemsa, (2004), ‘8 Mart Kadınları Anma Günü ve İktisat Biliminin Kadınlara Bakışı’, (<http://www.bagimsizsosyalbilimciler.org/>), *Bağımsız Sosyal Bilimciler-İktisat Grubu*
- Özdemir, D., Dündar, Çağlayan H., (Ağustos 2012), ‘Türkiye’nin Kriz Sonrası Eve Dönen Kadınları: İşgücüne Katılımda Kriz Etkisi ve Fırsat Maliyeti’, *Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı Değerlendirme Notu*, ss. 3-5.
- Özer, M., Biçerli, K., (2003-2004), ‘Türkiye’de Kadın İşgücünün Panel Veri Analizi’ *Sosyal Bilimler Dergisi*, ss.66.
- Özkan, Sayar G., Özkan, B., (2010), ‘Kadın Çalışanlara Yönelik Ücret Ayrımcılığı ve Kadın Ücretlerinin Belirleyicilerine Yönelik Bir Araştırma’, *Çalışma ve Toplum/1*, ss.101.
- Özkaplan, Nurcan (2010), ‘Duygusal Emek ve Kadın İş/Erkek İş’, *Çalışma ve Toplum Dergisi*, s.18, ss.38-39.
- Öztürk Yaman, M. (2009), ‘Geç Kapitalistleşen Ülkelerde Krizlerin Kadınların Hayatında Yarattığı Güçlükler’ [Bildiri] , EconAnadolu: Anadolu International Conference in Economics’e sunulmuş tebliğ, *Anadolu Üniversitesi*, 17-19 Haziran, Eskişehir
- Öztürk, Emine (2011), *Feminist Teori ve Tarihsel Süreçte Türk Kadını*, Rağbet Yayınları, İstanbul
- Palaz, S. (2003), ‘Türkiye’de Cinsiyet Ayrımcılığı Analizinde Neoklasik Yaklaşım Kurumcu Yaklaşım: Eşitliği Sağlayıcı Politika Önerileri’, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* Cilt: 6, Sayı: 9, ss.87-109.

- Palaz, Serap (2002), 'Türkiye'de Cinsiyet Ayrımcılığı Analizinde Neo-Klasik Yaklaşım Karşı Kurumcu Yaklaşım: Eşitliği Saylayıcı Politika Önerileri' [Bildiri] *VI. ODTÜ Uluslararası Ekonomi Kongresi*, 11-14 Eylül 2002, Ankara
- Parlaktuna, İnci (Ekim 2010), 'Türkiye'de Cinsiyete Dayalı Mesleki Ayrımcılığın Analizi', *Ege Akademik Bakış*, Cilt:10, Sayı: 4, Ekim 2010
- Peker, A.E. – Kubar, Y. (2012), 'Türkiye'de Kırsal Kesimde Kadın İstihdamına Genel Bir Bakış', *Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi*, Cilt: XIV, Sayı: II, ss.178-179-186.
- Petersen T., Snartland, V., Becken, Eric L., Olsen, Karen M., (1997) 'Within- Job Wage Discrimination and the Gender Wage Gap: The Case of Norway', *European Sociological Review*, 13(2), ss.199.
- Petersen T., Togstad, T. (2006), 'Getting the Offer: Sex Discrimination in Hiring', *Research in Social Stratification and Mobility*, 24(3), ss. 241
- Pujol M. (1992), *Feminism and Anti-Feminism in Early Economic Thought* Aldershat, Edward Elgar
- Pujol, Michele A. (1992), *Feminism and Anti-Feminism in Early Economic Thought*, Aldershat, Edward Elgar
- Raaber, Natalie (2010), 'Krizin Kadınlar Üzerindeki Etkisi: Bölgeler Arasında Başlıca Ortak Eğilimler', *Kalkınmada Kadın Hakları Derneği (AWID)*, ss.9
- Ramazanoğlu, Caroline (1998), *Feminizm ve Ezilmenin Çelişkileri* (Çev. Mefkure Bayatlı) Pencere Yayınları, İstanbul
- Rosenbloom Joshua, L., Ronald A. Ash, Brandon, D., LeAnne C., (2008) 'Why are There So Few Women in Information Technology? Assessing the Role of Personality in Career Choices', *Journal of Economic Psychology*, Vol, 29, pp.543-554.
- Rulmann, Marit (1996), *Kadın Filozoflar* (Çev.Tomris Mengüşoğlu), İstanbul
- Sayın, Aysun (2007), *Avrupa Birliğinde Çalışma Yaşamında Kadın Erkek Eşitliği: Türkiye Açısından Bir İnceleme*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara
- Sayın, Aysun (Aralık 2008), *Avrupa Birliğinde Çalışma Yaşamında Kadın-Erkek Eşitliği: Türkiye Açısından Karşılaştırmalı Bir İnceleme*, KEİG Yayınları Dizisi

- Serdaroğlu, Ufuk (2010), *Feminist İktisat'ın Bakışı Postmodernist mi?* Efil Yayınevi, Çankaya/Ankara
- Sevim, Ayşe (2005), *Feminizm İnsan Yayınları*, İstanbul
- Sosyal-İş Sendikası (Mart 2010), *8 Mart'ın 100. Yıldönümünde Türkiye'de ve Dünya'da Kadın Emeği ve İstihdamı Raporu*, SİS: Ankara
- Strassmann, D., Polanyi, L. (1995), "The Economist as a Storyteller", içinde, Kuiper E. Ve J. Sap (ed), *Out of the Margin*, London, Routledge
- Strober, Myra (Mayıs 1994), *Can Feminist Thought Improve Economics? Rethinking Economics Through a Feminist Lens, American Economic Review*
- Şahin, Elmas (2013), *Batı'da ve Türkiye'de Kadın Hareketleri ve Feminizm* Ürün Yayınları, Kızılay-Ankara
- Şimşek, Mevlüdiye (2008), *Küreselleşen Dünyada Kadının Ekonomik Durumu*, Ekin Yayınları, Bursa
- T.C Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı UNİCEF (Şubat 2013), *Erken Yaşlarda Çocuk Refahı ve Kadın İstihdamı Politika Belgesi*
- Tansel, Aysıt (Kasım 2012), *2050'ye Doğru Nüfus Bilim ve Yönetim: İşgücü Piyasasına Bakış*, TÜSİAD Yayınları
- Taymaz, Erol (Mart 2010), *Büyüme, İstihdam, Kadınlar ve İşgücü, Türkiye Cumhuriyeti Devlet Planlama Teşkilatı ve Dünya Bankası Refah ve Sosyal Politika Analitik Çalışma Programı, (Çalışma Raporu Sayı:6)*, ODTÜ Ekonomi Bölümü, Ankara (Erişim: 20.02.2013, <http://www-wds.worldbank.org>)
- Toğrul, H., Memiş, E., (2011), 'Feminist Economics and Its Continued Leap', *Fe Dergi* 3, sayı 2, ss.4-18.
- Toksöz, Gülay (2011), *Kalkınmada Kadın Emeği*, İstanbul: Varlık Yayınları
- Tong, Rosemarie Putnam (2006), *Feminist Düşünce* (Çev.Zafer Cirhinlioğlu) Gündoğan Yayınları, İstanbul
- TÜRK EğİTİM-SEN (2012), *Çalışma Hayatında Kadın Sorunları ve Türk Eğitim-Sen* Türk Eğitim-Sen Yayınları, Ankara
- Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği, Türkiye Kadın Girişimciler Derneği(Temmuz 2008), *Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Sorunlar, Öncelikler ve Çözüm Önerileri*, TÜSİAD-KAGİDER Yayınları: Ankara

- Türker, Nuray (1997), ‘Konaklama İşletmelerinde Cinsel Taciz ve Cinsiyet Ayırımı’, *Anatolia:Turizm Araştırmaları Dergisi*, Yıl:8, Sayı:1-2, ss.74.
- Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu (30 Ocak 2008), *OECD Ülkelerinde Kadınlar ve Erkekler*, TİSK: Ankara
- TÜSİAD, (2001). ‘Türkiye Ekonomisi 2001’, *TÜSİAD Yayınları*, İstanbul
- UNICEF - ÇSGB (Şubat 2013), *Erken Yaşta Çocuk Refahı ve Kadın İstihdamı Politikası Belgesi*, Ankara, ss. 42,52,55.
- Voyvoda, Ebru (2009), “Evin Ekonomisi” ve Feminist İktisat, Kendine Ait Bir Oda, 13 Nisan 2009
- Wagman, Barnet and Nancy Folbre. (1996), ‘Household Services and Economic Growth in The United States, 1870-1930’, *Feminist Economics* 2, ss.43–66.
- Wollstonecraft, Mary (2007), *Kadın Haklarının Gerekçelendirilmesi* (Çev. Deniz Hakyemez) Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları 1.Baskı
- Yarıkkaya, Pınar Alkan, (ET:27.01.2012) “Türkiye’de Kadınların Çalışma Hayatındaki Yeri”, (<http://www.tekgida.org.tr/Faaliyetler/Kadin-Burosu>), TEKGIDA-İŞ SENDİKASI
- Yeşiltaş, Mehmet, (2005), ‘İnsan Kaynakları Yönetimi Açısından Bir Sorun Olarak İşyerinde Cinsel Taciz’, *Manas Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:7, Sayı:13, (Erişim: 27.04.2011, <http://yordam.manas.kg/ekitap/pdf/Manasdergi/sbd/sbd13/sbd-13-14.pdf>)
- Yetişen, Handan (2010), *İktisada Feminen Bir Bakış: Feminist İktisat*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde
- Yıldırım, K., Doğrul, G., (2008), ‘Çalışmak ya da Çalışmamak: Türkiye’de Kentsel Alanlarda Yaşayan Kadınların İşgücüne Katılmama Kararlarının Olası Belirleyicileri’ *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* Cilt/Vol:8 Sayı/No:1, ss.244.
- Yıldız, Özkan (2013), ‘İşverenlerin Bakış Açısından Türkiye’de Kadın İstihdamı: Bir Alan Araştırması’, *Dokuz Eylül Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 3, ss.99-105-106.
- Yılmaz, A., Bozkurt, Y., İzci, F., (2008), ‘Kamu Örgütlerinde Çalışan Kadın İşgörenlerin Çalışma Yaşamlarında Karşılaştıkları Sorunlar Üzerine Bir Araştırma’ *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 9(2), ss.11.

Yücel, T. (1999), *Özgür Kadınlar*. Defter, 35. ss.34

Zeyneloğlu, S., Kısa, S., (Ocak-Nisan 2012), 'Toplumsal Bakış Açışıyla Türk ve Dünya Kadınlarının Sosyal Statüsü', *Sağlık ve Toplum*, Cilt: 22, Sayı:1, ss.15-17.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Betül KONCA
Doğum Yeri ve Tarihi : Eskişehir, 1990

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Karadeniz Teknik Üniversitesi
Yüksek Lisans Öğrenimi : Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi
Bildiği Yabancı Diller : İngilizce
Bilimsel Faaliyetleri : Türkiye ve OECD Ülkelerinde Kadın İşgücünün İşgücüne Katılım Oranı ve Sektörel Dağılımının Karşılaştırılmalı Analizi: Feminist İktisat Açısından Bir Bakış – Uluslararası Osmaneli Sosyal Bilimler Kongresi 12-14 Ekim 2016

İş Deneyimi

Stajlar : Sermaye Piyasası Kurulu (2012)
Projeler : -
Çalıştığı Kurumlar : TORRECİD Seramik Frit ve Glazür Sanayi ve Ticaret LTD.Şti. – Satış Yetkilisi (2014 Haziran -2014 Ekim)
ENPAR Endüstriyel Makine ve Yedek Parçalar San. Tic. Ltd. Şti.- Dış Ticaret Uzmanı (2014 - ...)

İletişim

Ev Adresi : Arifiye Mahallesi Öztopçu Sokak No:7/14
Odunpazarı/ ESKİŞEHİR
İş Adresi : Organize Sanayi Bölgesi No:39 9. Cadde
Odunpazarı/ESKİŞEHİR
Kişisel Tel/İş Tel : 05077923886/(0222) 236 1535
E-Posta Adresi : betul30ekim@hotmail.com

07/06/2016

İmza